

Marián Čižmár – Peter Zubko – Juraj Macák

Svätý Ondrej Apoštol

Patrón Košickej arcidiecézy

2011

Svätý Ondrej Apoštol

Patrón Košickej arcidiecézy

„Slávnosť sv. Ondreja je silnou výzvou k obnoveniu našej vernosti učeniu Apoštolov a k tomu, aby sme sa stali neúnavnými ohlasovateľmi viery v Krista, ako slovom, tak aj svedectvom vlastných životov. V týchto dnešných časoch je táto výzva urgentnejšia než kedykoľvek predtým a zahŕňa všetkých kresťanov. Vo svete poznačenom silnejúcou vzájomnou závislosťou a solidaritou, aj my sme pozvaní ohlasovať s obnoveným odhodlaním pravdu Evanjelia, ponúknuť Vzkrieseného Pána ako odpoveď na tie najdôležitejšie otázky a duchovné túžby mužov a žien dneška.“¹

Benedikt XVI.

¹ Posolstvo carihradskému patriarchovi Bartolomejovi I. na slávnosť sv. Ondreja apoštola 30.11.2010.
In: <http://www.tkkbs.sk/view.php?cislocianku=20101130018>

Marián Čižmár – Peter Zubko – Juraj Macák

Svätý Ondrej Apoštol

Patrón Košickej arcidiecézy

2011

Recenzenti:

Doc. Dr. Peter Sedlák
Prof. ThDr. ICDr. PaedDr. František Dluhoš, PhD.

Autori textov:

© Mons. Bernard Bober
© Mons. doc. ThDr. Marián Čižmár, PhD.
© Prof. PhDr. ThDr. Peter Zubko, PhD.
© † Juraj Macák

Autor fotografií:

© Prof. PhDr. ThDr. Peter Zubko, PhD.

Redakčne pripravil:

© Prof. PhDr. ThDr. Peter Zubko, PhD., 2011

Prvé vydanie

Vydal Arcibiskupský úrad v Košiciach
ako účelovú publikáciu k Roku sv. Ondreja

Tlač: Popradská tlačiareň, vydavateľstvo s.r.o. v Poprade

ISBN 978-80-970358-6-0

Obsah

Na úvod (Mons. Bernard Bober)	9
[I.] APOŠTOL SVÄTÝ ONDREJ (ZOSTAVIL MARIÁN ČIŽMÁR)	11
1. Svätý Ondrej (Andrej) – „prvý vyvolený“ apoštol	11
2. Sväté písmo o svätom Ondrejovi, apoštolovi	11
3. Svätý Ondrej na apoštolských cestách	15
4. Mučenícka smrť svätého Ondreja, apoštola	19
5. Kult svätého Ondreja, apoštola	22
6. Manna svätého Ondreja, apoštola	26
Epilóg	28
[II.] KULT SVÄTÉHO ONDREJA NA ÚZEMÍ KOŠICKEJ ARCIDIECÉZY (PETER ZUBKO)	30
Svätoondrejské lokality	32
Svätý Ondrej – patrón Košickej arcidiecézy	42
Osobnosť Andreja Saba, prvého košického biskupa	43
[III.] K ÚCTE SVÄTÉHO ONDREJA, APOŠTOLA, V ZEMPLÍNE († JURAJ MACÁK)	47
[IV.] PRÍLOHY (ZOSTAVILI PETER ZUBKO – MARIÁN ČIŽMÁR)	50
1. Voľba svätého Ondreja za patróna Košickej diecézy	50
2. Katechéza o svätom Ondrejovi od pápeža Benedikta XVI.	52
3. Vyhlásenie Roku svätého Ondreja v Košickej arcidiecéze	55
4. Homília Mons. Bernarda Bobera na sviatok sv. Ondreja	56
5. Pastiersky list k Roku svätého Ondreja na Nedeľu Svätej rodiny	58
6. Homília Mons. Bernarda Bobera na kňazských rekolekciách	60
Bibliografia	63
Obrazová príloha	66

NA ÚVOD (MONS. BERNARD BOBER)

V Božom slove je nevyčerpatelné množstvo duchovného bohatstva, na odkrytie ktorého nestačí nielen jeden ľudský život, ale ani celé dejiny ľudstva. Jednou z biblických pozoruhodností, ktorá môže v mnohom výdatne zásobovať našu duchovnú výživu, je skutočnosť, ktorá je často opomenutá pre svoju nenápadnosť. Ide o spojenie Ježišovho poslanca a dvojíc apoštolov. Toto spojenie nachádzame v istej miere tak pri samotnom povolani apoštolov, kde počúvame o tom, že ich Pán Ježiš povoláva v bratských dvojiciach (Ondrej a Peter, Jakub a Ján), ako a predovšetkým pri ich poslaní do sveta, kde sú vyslaní **po dvoch** (Mk 6,7; Lk 10,1).

Iste tento fakt nie je náhodný a ani bezvýznamný. Dôležité je pýtať sa, čo znamená pre našu dobu, pre našu pastoráciu a pre náš život? Mali by všade vzniknúť biskupstvá s dvoma biskupmi, farnosti s dvoma farármi a podobne? Nemyslím si. Odpoveď, čo to pre nás znamená, môžeme vytušiť aj v uvedenom si toho, že okrem sprítomnenia Krista ako hlavy v podobe ordinovaného ministéria (biskup, farár), ktorá je – mimochodom – vždy iba jedna, každá diecéza a každá farnosť má aj svojho patróna (svätca), ktorému je zasvätená miestna cirkev. Som presvedčený, že tento patrón prežívajúci večnú prítomnosť a blízkosť Pána, nie je iba dekoratívnym doplnkom života tej-ktorej miestnej cirkvi, ale spolu s miestnym biskupom, či farárom, tvorí spomínanú biblickú dvojicu pri napĺňaní Kristovho poslanca na tomto území.

Pri mojom menovaní do úradu diecézneho biskupa Košickej arcidiecézy som si uvedomil túto pravdu a vyhlásením Roka sv. Ondreja som ju deklaroval pre celú našu diecézu. Zvlášť pri prežívaní farchy zodpovednosti, ktorá plynie z tohto úradu, som si uvedomil, že my, diecézni biskupi, sa časom postupne meníme, no už viac ako 200 rokov (od vzniku našej diecézy) stojí na čele tejto diecézy *ten druhý z tej biblickej dvojice*, náš nebeský patrón, sv. apoštol Ondrej. Jemu celkom iste za mnohé vďačíme a na neho sa chceme ešte v mnohom spoliehať. Preto som začal svoju arcipastiersku službu s ním – v dvojici.

Som rád, že tento rok je zdrojom oživej úcty k nášmu patrónovi prostredníctvom všetkého, čo sa v ňom deje. Jedným z prejavov tejto úcty je aj táto publikácia Mons. Mariána Čizmára, prof. Petra Zubka a nedávno zosnulého kanonika Juraja Macáka, ktorá nám v základných rysoch sprítomňuje osobnosť a život sv. apoštola Ondreja ako aj genézu úcty k tomuto apoštolovi v dejinách univerzálnej, ako aj našej partikulárnej cirkvi. Nech je pre nás všetkých pomocou, aby sa naše spojenie s týmto svätcom počas tohto roka ešte viac oživilo a prinieslo ovocie, ktoré nám, nepochybne, náš patrón prichystal pre ďalšiu budúcnosť našej cirkvi.

Hartmann Schedel, *Historia septem aetatum mundi*, 1493, f. 106v

[I.] APOŠTOL SVÄTÝ ONDREJ

(ZOSTAVIL MONS. MARIÁN ČIŽMÁR)

1. Svätý Ondrej (Andrej) – „prvý vyvolený“ apoštol

Meno **Ondrej, Andrej** – grécky **Ανδρέας**, Andreas (z gréckeho slova: ανδρεία, Andreia, mužnosť, odvaha, pevnosť), podobne ako ostatné grécke mená boli časté aj medzi židovským obyvateľstvom v prvom storočí pred i po Kristovi.

Grécka pravoslávna Cirkev ho uctieva ako svojho apoštola, pričom ho nazýva **protoklétos**, to znamená **prvý povolany**. Tento názov však nie je veľmi presný, lebo súčasne s apoštolom Ondrejom sa stal Kristovým učeníkom aj apoštol Ján (porov. *Jn* 1,35n).² No viacerí exegeti sú tej mienky, že i napriek tomu, že Ondreja Ježiš povolal spolu s jeho bratom Šimonom, a hoci meno Šimona-Petra v zoznamoch apoštolov, ktoré uvádzajú knihy Svätého Písma, predchádza meno Ondreja, v skutočnosti prv, než by bol Šimon spoznal Ježiša Krista, Ondreja si Ježiš už predtým našiel a vyvolil. A to je dôvod, pre ktorý si právom zasluhuje pomenovanie, ktoré dostal od Grékov: **protoklétos** alebo **prvý vyvolený**.³

2. Sväté písmo o svätom Ondrejovi, apoštolovi

Svätý apoštol Ondrej bol bratom apoštola Šimona-Petra. Evanjeliové zoznamy ho uvádzajú vždy v prvej štvorici, a to na druhom (*Mt* 10,2-4; *Lk* 6,14-16) alebo na štvrtom mieste (*Mk* 3,16-19).

Podobne ako jeho brat Šimon, aj Ondrej pochádzal z mestečka Betsaidy na severovýchodnom brehu Genezaretského jazera. Neskôr však býval spolu s bratom i otcom Jonášom (Jánom?) v neďalekom Kafarnaume, kde sa živili rybárstvom. Rybárčili spoločne a s ďalšou apoštolskou dvojicou – s Jakubom a Jánom, Zebedejovými synmi.

Ondrej mal priateľa, ktorý sa volal Ján. Okrem toho, že spolu pracovali v jednom povolaní ako rybári, prechovávali tie isté sympatie k Jánovi Krstiteľovi, ba dokonca boli aj jeho učeníkmi. Keď na sklonku svojho dlhého života apoštol Ján napísal knihu **Evanjelía**, podáva v ňom správu aj o tom, ako aj so svojím priateľom Ondrejom prešli od Jána Krstiteľa za apoštolov Ježiša z Nazareta: *V nasledujúci deň Ján zasa šiel s dvoma zo svojich učeníkov. Keď videl Ježiša ísť okolo, povedal: „Hľa, Boží Baránok.“ Tí dvaja učeníci počuli, čo hovorí, a išli za Ježišom. Ježiš sa obrátil a keď videl, že idú za ním, opýtal sa ich: „Čo hľadáte?“ Oni mu povedali: „Rabbi – čo v preklade znamená: Učiteľ –, kde bývaš?“ Odpovedal im: „Poďte a uvidíte!“ Šli teda, videli, kde býva, a zostali v ten deň u neho. Boli asi štyri hodiny popoludní (*Jn* 1, 35-39).* Nešlo tu len o snahu zistiť miesto, kde Ježiš býva. Ani Kristus nemal v úmysle týmto dvom Jánovým učeníkom iba ukázať miesto svojho prebývania. Išlo tu o osobné stretnutie.

² http://www.titudorancea.com/z/saint_andrew.htm&rurl.

³ ARRIGHINI, A.: *Dvanásti*. Trnava : SSV, 1950, s. 124-125.

Sv. Augustín († 430) to komentuje: „Ó, blažený deň, ešte blaženejšia noc! Ktože by mohol zopakovať to, čo vtedy povedal Ježiš a čo Ondrej počul?“⁴

Ondrej si nenechal tajomstvo stretnutia s Ježišom a radosť z nájdenia vzácného pokladu len pre seba. So svojou radosťou sa podelil so svojim bratom Šimonom a zaiste aj s ostatnými členmi rodiny a priateľov. Jeden z autorov jeho životopisu túto udalosť komentuje takto: „Ondrej, hneď po onej blaženej noci, ktorú strávil s Mesiášom, za rána ešte, chvejúci sa nadšením, beží do Kafarnauma, lebo rozplesaná duša chce sa vyvraviť. Rozpráva manželke, rozpráva deťom, rozpráva príbuzným a priateľom, čo videl a počul od Mesiáša, a tak veľmi ľahko získal si aj ich srdcia. Preto i cirkevní Otcovia v mnohých svojich chválorečiach hovoria o ňom, že povolával iných skôr, než sám bol povoláný (Esichio: *Oratio de S. Andrea*), a že si počínal tak ako majster ešte skôr, než sám mohol sa nazývať učeníkom: *Veritatis iam praedicator efficitur, cujus adhuc vix erat auditor (Stal sa hlásateľom pravdy ten, ktorý bol ešte len poslucháčom).*“⁵

To, čo prežíval, čo cítil, ťažko dokázal v plnosti vyjaviť. Preto uznal, že najlepšie bude, ak svojho brata zoznámí s tým, o ktorom bol presvedčený, že je Mesiáš. Dozvedáme sa o tom z Jánovho evanjelia: *Jeden z tých dvoch, čo to počuli od Jána a nasledovali Ježiša, bol Ondrej, brat Šimona Petra. On hneď vyhľadal svojho brata Šimona a povedal mu: „Našli sme Mesiáša,“ čo v preklade znamená Kristus. A priviedol ho k Ježišovi. Ježiš sa naňho zahľadel a povedal: „Ty si Šimon, syn Jánov, ale budeš sa volať Kéfas,“ čo v preklade znamená Peter (Jn 1,35-42).*

O tomto skutku Ondreja čítame aj túto charakteristiku: „*Toto, hľa, je prvý úlovok, ktorý Ondrej priniesol Ježišovi. A čím vyššie vystúpi Peter, tým viac treba oslavovať Ondreja, ktorý sa týmto stal – ako to povedal už patriarcha Esichio – ‘kniežatom kniežat apoštolských’, prvým stĺpom a prvým základom Cirkvi, i keď Peter dostáva sa nad neho hodnosťou: Andreas prima Ecclesiae columna, ante Petrum petra, fundamentum fundamenti (Ondrej bol stĺpom Cirkvi, pred Petrom petra-skala, základ základu).*“⁶

Daniel Rops († 1965) túto udalosť komentuje takto: „Evanjelium dodáva iba tolko, že išli do jeho príbytku a zostali ten deň u neho. Z ďalších častí evanjelií však vieme, že Ježišov božský pohľad si ich celkom získal. Nielen Jána a Ondreja, ale aj Šimona, Filipa, Natanaela, Samaritánku a hriešnu Magdalénu. „Boh zlietne na dušu ako orol na vtáka,“ budú vysvetľovať neskorší španielski mystici... V týchto stretnutiach s prvými učeníkmi sa nám odhaľuje jeho (Ježišova) božská stránka.“⁷

Ale konečné povolanie za apoštolov sa odohralo neskôr pri Genezaretskom jazere, ktoré nazývali aj Galilejským morom. Spomínajú ho prví traja evanjelisti. Matúš, evanjelista, podáva túto správu: *Keď raz kráčal (Ježiš) popri Galilejskom mori, videl dvoch bratov, Šimona, ktorý sa volá Peter, a jeho brata Ondreja, ako spúšťajú sieť do mora; boli totiž rybármi (Jn 4,18).*

Evanjelista Matúš o bratoch Šimonovi a Ondrejovi konštatuje, že boli

⁴ S. AUGUSTÍN: *Homília in Evang. Joan*. In: ARRIGHINI, A.: *Dvanásti*, s. 121.

⁵ S. PETRUS DAMIANI: *Oratio de S. Andrea*. In: ARRIGHINI, A.: *Dvanásti*, s. 122, 559.

⁶ ARRIGHINI, A.: *Dvanásti*, s. 123, 559.

⁷ ROPS, D.: *Ježiš vo svojej dobe*. Dobrá kniha, Trnava 1991, s. 129.

rybármi. Bola to ťažká, ale aj nebezpečná práca. Z biblického rozprávania dá sa usúdiť, že títo dvaja bratia patrili azda aj do nejakého rybárskeho družstva, v ktorom boli viacerí rybári. Boli navyknutí na namáhavú prácu, a tak mali dobré predpoklady k tomu, aby boli spoločníkmi a žiakmi Ježiša z Nazareta. „*Je isté, že námahy, odriekania a nebezpečenstvá života, stráveného väčšinou na vlnách jazera Galilejského, vystaveného prudkým búrkam, a všetky dlhé nočné bdenia boli zaiste najvhodnejšími prostriedkami na rozvinutie sily a stálosti. Sú to prirodzené vlastnosti, s ktorými sa stretávame v povahe sv. Ondreja, hodnoty, ktoré z neho urobili muža naozaj smelého, ako to už naznačuje aj jeho samotné meno v gréckom jazyku.*“⁸

Druhým, nie menej dôležitým momentom v živote Ondreja, ktorý v značnej miere vplýval na formovanie jeho charakteru, bol fakt, že bol učeníkom proroka Jána Krstiteľa. Je logické, že niečo z ducha tohto „*Eliáša*“ sa prenieslo aj na Ondreja. Asketický spôsob života preto nebol cudzí ani jeho žiakom. Ján by zaiste nestrpel medzi svojimi žiakmi „*mäkkýše*“, ľudí odetých do jemného plátna, ktorí obľubujú a vyhľadávajú iba príjemné stránky života a utekajú pred tvrdými požiadavkami Božieho zákona. Že tvrdý pôst bol súčasťou života Jánových učeníkov, to môžeme dedukovať aj napr. z otázky, ktorú formou výčitky položili niektorí iní Jánovi učeníci Ježišovi konštatujúc, že oni i učeníci farizejov sa často – a dodajme že i tvrdo – postia (porov. Mt 9,14-15).

Vychádzajúc z týchto skutočností môžeme povedať, že Ondrej mal kvalitnú základnú duchovnú prípravu v Jánovej škole. Preto neskôr mohol spĺňať nároky, ktoré na službu apoštola kládol Ježiš z Nazareta. A tiež to isté možno povedať aj o jeho ľudských kvalitách v zameraní na vytrvalosť v práci a na schopnosť adaptácie aj v tých najzložitejších a nebezpečných podmienkach a životných situáciách, čo neskôr aj dokázal ako Ježišov apoštol.

Ježiš ich vyzval, aby ho nasledovali: *I povedal im: „Poďte za mnou a urobím z vás rybárov ľudí.“ Oni hneď zanechali siete a išli za ním (Mt 4,19-20).* Zanechali nielen siete, lode, veslá, ale aj svoje domovy, svoje rodiny, všetko. Inokedy im Ježiš povedal: *Ak niekto prichádza ku mne a nemá v nenávisti svojho otca, matku, ženu, deti, bratov, sestry, ba aj svoj život, nemôže byť mojím učeníkom... Tak ani jeden z vás, ak sa nezriekne všetkého čo má, nemôže byť mojím učeníkom (Lk 14,26.33).*

Aj Ondrej mal normálne rodinné zázemie, istý spôbo života, ako to bolo bežne zvykom u Židov. **Sv. Ambróz** († 397) a aj iní cirkevní otcovia konštatujú, že manželkou rybára Ondreja bola druhá sestra manželky Šimona, jeho brata.⁹ Ježiš mu musel naozaj veľmi učarovať, že bol ochotný opustiť všetko a ísť za ním. Jeho brat Šimon-Peter aj v jeho mene povedal Ježišovi: *Pozri, my sme opustili všetko, a išli sme za tebou. Čo z toho teda budeme mať? – Ježiš mu povedal: „Veru, hovorím vám: Pri obnovení sveta, keď Syn človeka zasadne na trón svojej slávy, aj vy, čo ste išli za mnou, zasadnete na dvanásť trónov a budete súdiť dvanásť kmeňov Izraela. A každý, kto pre moje meno opustí domy alebo bratov a sestry alebo otca a matku alebo deti alebo polia, dostane stonásobne viac a bude dedičom večného života“ (Mt 19,27-29).*

⁸ ARRIGHINI, A.: *Dvanásti*, s. 114.

⁹ ARRIGHINI, A.: *Dvanásti*, s. 558.

Sv. Gregor Velký († 604) komentuje ochotu Ondreja a jeho brata Šimona-Petra hneď nasledovať Ježiša takto: „*Peter a Ondrej nasledovali Vykupiteľa na jedinú výzvu, opustiac siete. Nevideli ho zatiaľ urobiť žiaden zázrak, nepočuli od neho zatiaľ nič o odmene večnej odplaty; a predsa na jediný príkaz Pána zabudli na to, čo bolo ich majetkom. Koľko jeho zázrakov vidíme my, koľkými ranami sme postihnutí, koľko protivienstiev na nás číha a sme nimi zastrašovaní – a predsa zabúdame nasledovať volajúceho!... Naša pyšná myseľ nechce dobrovoľne opustiť to, čo denne stráca proti svojej vôli. Čo teda, bratia najmilší, čo povieme my na súde, ktorí nie sme odvrátení od lásky k tomuto svetu ani príkazmi, a nepolepšujeme sa ani ranami.*“¹⁰

Pri Ježišovom verejnom pôsobení apoštol Ondrej nevykonával nijaké zvláštne úlohy. Evanjeľiá ho spomínajú niekoľkokrát spolu s inými apoštolmi. Prvý zázrak, ktorý Ježiš vykonal, sa stal na svadbe v Káne Galilejskej. Evanjelista spomína, že na svadbu pozvali Ježiša a jeho učeníkov (porov. Jn 2,2). Boli to prví Ježišovi učeníci, a bol medzi nimi i Ondrej. Ježiš na prosbu svojej matky tu premenil vodu na víno. Ondrej bol svedkom tohto zázraku. Od tej chvíle bol presvedčený o tom, že Ježiš je Mesiaš, Boží Syn (porov. Jn 2,11).

Evanjeľiá spomínajú aj iné zázraky, ktoré Ježiš vykonal, a pri ktorých je spomenuté meno apoštola Ondreja. Tak napr. pri správe o jednej návšteve Kafarnauma hovorí Markovo evanjelium: *Len čo vyšli zo synagógy, vošiel s Jakubom a Jánom do Šimonovho a Ondrejovho domu. Šimonova testiná ležala v horúčke. Hneď mu povedali o nej. Pristúpil k nej, chytil ju za ruku a zdvihol. Horúčka ju opustila a ona ich obsluhovala (Mk 1,29-31).* Z tejto zmienky vidno, že apoštol Ondrej býval spolu s bratom Petrom, a že ich dom bol pri kafarnaumskej synagóge. Aj tento text Evanjelia môže potvrdzovať vyššie uvedenú mienku o tom, že bratia Šimon-Peter a Ondrej mali za manželky dve sestry, teda mali tú istú testínu, a že bývali v jednom – zaiste väčšom dome v Kafarnaume, v ktorom sa našlo miesto i pre Učiteľa Ježiša z Nazareta.

Pri zázraku rozmnoženia chleba a rýb bol Ondrej dokonca zainteresovaný do jeho vykonania. Keď pred zázračným nasýtením apoštol Filip hovoril Ježišovi, že by zástupu ľudí nestačilo chleba ani za dvesto denárov, apoštol Ondrej vyšiel s konkrétnou iniciatívou. Evanjelista píše o tejto udalosti: *Potom Ježiš odišiel na druhý breh Galilejského čiže Tiberiadského mora. Šlo za ním veľké množstvo ľudí, lebo videli znamenia, ktoré robil na chorých. Ježiš vystúpil na vrch a tam si sadol so svojimi učeníkmi. Blízko boli židovské sviatky Veľkej noci. Keď Ježiš zdvihol oči a videl, že k nemu prichádza veľké množstvo ľudí, povedal Filipovi: „Kde nakúpime chleba, aby sa títo najedli?“ Ale to povedal len preto, že ho skúšal. Lebo sám vedel, čo urobí. Filip mu odpovedal: „Ani za dvesto denárov chleba nebude stačiť, ak sa má každému ujsť čo len kúsok.“ Jeden z jeho učeníkov, Ondrej, brat Šimona Petra, mu povedal: „Je tu chlapec, ktorý má päť jačmenných chlebov a dve ryby. Ale čo je to pre tolkých?“ Ježiš povedal: „Usaďte ľudí!“ Na tom mieste bolo mnoho trávy. A mužov si tam posadalo okolo päťtisíc. Tu Ježiš vzal chleby, vzdával vďaky a rozdával sediacim; podobne aj z rýb, koľko chceli. Keď sa nasýtili, povedal svojim učeníkom: „Pozbierajte zvyšné odrobiny, aby nič nevyšlo nazmar!“ Pozbierali teda a odrobinami z piatich jačmenných chlebov, ktoré zostali po*

¹⁰ SVATÝ ŘEHOŘ VELIKÝ: *Čtyřicet homilií na evangelia*. Edice KRYSTAL. Olomouc 1946, s. 91-92.

tých, čo jedli, naplnili dvanásť košov. Keď ľudia videli, aké znamenie urobil, hovorili: „Toto je naozaj ten prorok, ktorý má prísť na svet.“ Ale keď Ježiš spoznal, že chcú prísť, zmocniť sa ho a urobiť ho kráľom, znova sa utiahol na vrch celkom sám (Jn 6,1-15).

Keď sa Ježiš krátko pred svojím utrpením zdržoval v Jeruzaleme, chceli ho vidieť istí Gréci. Obrátili sa s touto žiadosťou na apoštola Filipa. Ale ten si ju netrúfal tlmočiť Ježišovi sám, lež zavolať si za spoločníka apoštola Ondreja: *Niektorí z tých, čo sa cez sviatky prišli klaňať Bohu, boli Gréci. Pristúpili k Filipovi, ktorý bol z galilejskej Betsaidy, a prosili ho: „Pane, chceli by sme vidieť Ježiša.“ Filip šiel a povedal to Ondrejovi. Ondrej a Filip to išli povedať Ježišovi (Jn 12,20-22).*

Vychádzajúc z týchto niekoľkých udalostí, ktoré nám zaznačili evanjelisti o Ondrejovi, môžeme zdôrazniť charakteristickú črtu jeho aktivít. Azda najvýstižnejšie to vyjadril **sv. Béda Ctihodný** († 735), keď apoštola Ondreja nazval, že bol „**Uvádzač ku Kristovi**“.¹¹

Keď Ježiš hovoril o zrúcaní jeruzalemského chrámu, apoštol Ondrej bol medzi štyrmi, ktorí sa ho pýtali na čas, kedy sa to stane: *Keď vychádzal z chrámu, jeden z jeho učeníkov mu povedal: „Učiteľ, pozri, aké kamene a aké stavby!“ Ježiš mu vrazil: „Vidíš tieto veľké budovy? Nezostane tu kameň na kameni; všetko bude zborené.“ Keď potom sedel na Olivovej hore oproti chrámu a boli sami, pýtali sa ho Peter, Jakub, Ján a Ondrej: „Povedz nám, kedy to bude a aké bude znamenie keď sa toto všetko začne plniť?“ (Mk 13,1-4).*

Posledná zmienka o apoštolovi Ondrejovi je v prvej kapitole **Skutkov apoštolov**, kde sa spomínajú všetci apoštoli, ako v čase od Kristovho nanebovstúpenia po zoslanie Ducha Svätého zotrúvali v modlitbe spolu so ženami a s Pannou Máriou, Ježišovom matkou: *Vtedy sa vrátili do Jeruzalema z hory, ktorá sa volá Olivová a je blízko Jeruzalema, vzdialená tolko, koľko je dovolené prejsť v sobotu. Keď ta prišli, vystúpili do hornej siene, kde sa zdržiavali Peter a Ján, Jakub a Ondrej, Filip a Tomáš, Bartolomej a Matúš, Jakub Alfejev, Šimon Horlivec a Júda Jakubov. Títo všetci jednomyselne zotrúvali na modlitbách spolu so ženami, s Ježišovou matkou Máriou a s jeho bratmi (Sk 1,12-14).*

3. Svätý Ondrej na apoštolských cestách

Z cirkevnej tradície sa dozvedáme, že apoštol Ondrej po zoslaní Ducha Svätého žil ďalej aj so svojimi spoločníkmi v Jeruzaleme. Podľa tvrdenia **Apollónia** apoštoli po dobu dvanásť rokov sa zdržiavali v Jeruzaleme a na okolí a hlásali evanjelium Ježiša Krista. To isté konštatovanie nachádzame aj u **sv. Klementa Alexandrijského** († cca 215). V jeho diele **Stromata** čítame: *„Keď prejde dvanásť rokov, z Jeruzalema sa rozídete, aby ste sa pripravili na cestu po celom svete, aby nikto nemohol povedať: My sme nepočuli ich slová.“*¹² Potom sa apoštoli rozišli do rozličných častí sveta, aby tak vyplnili príkaz Pána Ježiša, ktorý im dal pred svojím nanebovstúpením: *Jedenásti učeníci odišli do Galílei na vrch, kam im Ježiš rozkázal. Keď ho uvideli, klaňali sa mu, no niektorí pochybovali.*

¹¹ ARRIGHINI, A.: *Dvanásti*, s. 129.

¹² ARRIGHINI, A.: *Dvanásti*, s. 133-134.

Ježiš pristúpil k nim a povedal im: „Daná mi je všetka moc na nebi i na zemi. Chodte teda, učte všetky národy a krstíte ich v mene Otca i Syna i Duchu Svätého a naučte ich zachovávať všetko, čo som vám prikázal. A hľa, ja som s vami po všetky dni až do skončenia sveta“ (Mt 28,16-20).

A tak apoštoli sa rozišli splniť Kristov rozkaz. Novozákonné knihy **Svätého písma** nám nehovoria nič o tom, kde a ako účinkoval apoštol Ondrej. Stará kresťanská tradícia, zachytená starokresťanskými spisovateľmi (Origenes, Euzébius, Hieronym), kládie jeho pôsobenie do krajín pri Čiernom mori a napokon do Achájska v južnom Grécku. Zo starokresťanských autorov vo svojich spisoch majú zmienku o apoštolovi Ondrejovi títo autori: **Origenes** († 254), **Euzébius Cezarejský** († 340), **sv. Gregor Naziánsky** († 390), **sv. Hieronym** († 420), **Teodoret** († 458), **sv. Gregor z Tours** († 594), arcibiskup **Ján Salonik** († 630), **Nicefor** († 806). O apoštolovi Ondrejovi sa dozvedáme aj z apokryfných spisov, a to: **Skutky sv. Ondreja** (2. – 3. storočie), **Umučenie sv. Ondreja** (4. storočie).¹³

Podľa Origena apoštol Ondrej hlásal evanjelium na brehu Čierneho mora v oblasti dolného toku Dunaja, v kraji zvanom Skýtia (Scytia Minor). Od tohto pôsobenia odvodzujú **svätoondrejskú tradíciu** aj Rumuni. Podľa niektorých autorov v tom čase túto časť Skýtie obývali aj kočovné kmene Sarmacov, Roxolanov, Alanov, a tiež aj usadlejšie, stabilnejšie kmene Dákov, Trákov, Slovanov.¹⁴ Podľa tejto tradície by najstarší predkovia aj starých Slovanov, ktorí neskôr v čase sťahovania národov sa presunuli do oblasti Karpatskej kotliny, Panónie a na územia neskôr vzniknutej Veľkej Moravy, by takto prišli prvý raz do kontaktu s kresťanskou vierou prostredníctvom apoštola Ondreja. Rovnako aj kmene starých Maďarov, ktorí po páde Veľkej Moravy vytvorili si svoj samostatný štát vďaka kráľovi Štefanovi, v čase kristianizácie Uhorska opierali sa práve na kult a tradíciu apoštola Ondreja. Preto aj pri vzniku Košickej diecézy v roku 1804, keď sa rozhodovalo o patrónovi diecézy, pri zdôvodňovaní faktu prečo by to mal byť sv. Ondrej, apoštol, zdôrazňoval sa práve tento aspekt svätoondrejskej tradície.

Cirkevný historik **Euzébius Cezarejský** vo svojich **Cirkevných dejinách** tvrdí, že miestom apoštolského pôsobenia apoštola Ondreja bola Skýtia. Ten istý autor v súvislosti s apoštolom Ondrejom uvádza, že s jeho menom sa spája aj jeden z apokryfných spisov prvej kresťanskej éry pod názvom **Skutky Ondreje**.¹⁵ Cirkevný

¹³ NIEWEGLAWSKI, W. A.: *Święty Andrzej Apostol na drogach świata*. Ząbki : APOSTOLICUM – Wydawnictwo Pallotnów, 2008, s. 59. Apokryfný spis *Skutky sv. Ondreja*, ktoré citujú historik Eusebius, Epifanes a iní, patria medzi apokryfné *Skutky apoštolov*, ktorých autorom podľa mienky mnohých je Charinus Leucio. Ich vznik sa datuje na obdobie okolo roku 260 po Kr. Apokryfný spis *Skutky sv. Ondreja* sa objavil medzi knihami, ktoré boli zavrhnuté tzv. *Gelasianum Decretum*, uvedeným pod menom pápeža Gelasia I. († 496). Apokryfný spis *Skutky sv. Ondreja* v novších časoch tlačou vydal Constantin von Tischendorf v diele pod názvom: *Acta Apostolorum Apocrypha*, Leipzig, 1821. Iné dielo, ktoré pojednáva o apoštolovi sv. Ondrejovi v tzv. *Passio Andraeae*, publikoval Max Bonnet v diele pod názvom: *Supplementum II Codicis Apocryphi*, Parigi, 1895.

¹⁴ NIEWEGLAWSKI, W. A.: *Święty Andrzej Apostol*, s. 59; tiež porov.: BIANCHI, L.: *Le tombe degli apostoli. San Andreas il primo degli Apostolovi ad essere chiamato*. In: <http://www.30giorni.it/sp/articolo.asp%3Fid%3D20119>; ONDRUŠ, R.: *Blízki Bohu i lidom* 3. Cambridge : Priatelja Dobrej knihy, 1984, s. 287-290.

¹⁵ EUSEBIUS PAMPHILI: *Cirkevní dějiny (Ecclesiastica historia)*. Praha : ČKCH 1988, s. 41, 55.

historik **Euzébius** citujúc **Origena**, ako aj iné tvrdenia starej tradície, sa vyjadrujú v tom zmysle, že apoštol Ondrej ohlasoval evanjelium Ježiša Krista v Malej Ázii, Ponte, Bitínii, Macedónii a v Skýtii, pozdĺž Čierneho mora a rieke Volge a tiež na miestach okolo Kyjeva. Preto si ho uctievať ako patróna tak Ukrajina, Rusko, ako aj Rumunsko. Moskovčania ho ešte aj dnes uctievať ako zakladateľa svojej Cirkvi.

Pokiaľ ide o Skýtov, hovorí sa, že týchto si nemohli podmaniť ani králi, akým bol Kýros, ani Alexander Veľký, a ktorí sa chystali zaplaviť rímsky svet. Veľké grécke osady na južných brehoch Čierneho mora, Heraklea, Sinope, Trapezunt, boli hlavnými strediskami pôsobenia apoštola Ondreja. Avšak tu nedosiahol veľké výsledky svojho pôsobenia.

Podľa starých historikov **Sofronia** a **Dorotea**, ktorých uvádza aj učený kardinál **Cesare Baronius** († 1607), apoštol Ondrej prešiel aj Egyptom a inými krajinami, kde vykonal mnohé zázraky, medzi ktoré patrí aj oslobodenie sv. Matúša, ktorého modloslužobníci zavreli v tesnom väzení a čakal už na chvíľu umučenia. Spomína to **Teodoret** († 458). Podľa jeho tvrdenia apoštol Ondrej v Sinope sa dozvedel o uväznení sv. Matúša, apoštola a evanjelistu, za ktorého sa vrúcne modlil. Počas jeho modlitby z rúk apoštola Matúša spadli reťaze a okovy, otvorili sa dvere väzenia, v ktorom bol uväznený. Strážcovia, ktorí strážili väzenie, keď to videli, chytili apoštola Ondreja, zbili ho, vybili mu zuby, odťali prsty na rukách a hodili na hnojisko mysliac si, že je mŕtvy. Vtedy sa mu zjavil Pán Ježiš, ktorý ho uzdravil. Keď na druhý deň ho vojaci a strážnici našli celkom zdravého, veľmi sa tomu divili a napokon uverili v Ježiša Krista, ktorého im apoštol Ondrej hlásal.¹⁶

Podľa tradície, ktorá sa odvoláva na **sv. Hieronyma** († 420), apoštol Ondrej hlásal evanjelium Ježiša Krista v južných krajoch nad Čiernym morom v Ponte, Kapadócií, Galícii. Odtiaľ prešiel do gréckej kolónie Byzantium, kde založil kresťanskú obec, pre ktorú ustanovil za prvého biskupa jedného zo 72 Ježišových učeníkov, ktorý sa volal **Stachys** a založil biskupské sídlo v Byzancii, kde ustanovil Stachysa za prvého biskupa. Toto biskupské sídlo sa neskôr rozvinulo v Carihradský patriarchát, ktorý od začiatku si uctieva sv. Ondreja, apoštola, ako svojho hlavného patróna a zakladateľa byzantskej cirkvi. Takto vďaka apoštolovi Ondrejovi bola ustanovená línia 270 patriarchov Carihradu až po súčasného patriarchu.¹⁷

Vychádzajúc z tvrdení starej tradície, v ktorej zaiste sú viaceré legendárne prvky, môžeme sledovať ďalšie kroky apoštolských aktivít sv. Ondreja. V roku 50 apoštol Ondrej sa vrátil do Jeruzalema, aby sa zúčastnil na prvom cirkevnom sneme, o ktorom píše evanjelista sv. Lukáš v **Skutkoch apoštolov** (porov. Sk 15,1-35). Vtedy sa stretol aj so svojich bratom, apoštolom Šimonom-Petrom, a bolo to ich posledné stretnutie v tomto pozemskom živote. Rovnako aj s ostatnými apoštolmi. Tradícia hovorí, že na spiatocnej ceste na miesto svojho pôsobenia, zastavil sa v Efeze v dome apoštola Jána, kde sa stretol s Pannou Máriou. V súvislosti s touto návštevou v Efeze a stretnutí aj s apoštolom Jánom, stojí za zmienku uviesť aj nasledujúcu informáciu: V roku 1740 **L. A. Muratori** (1672 – 1750) vydal tlačou dokument, ktorý objavil v Ambroziánskej knižnici v Miláne, a ktorý je odvtedy známy pod názvom **Muratoriho kánon** (alebo

¹⁶ NIEWEGLOWSKI, W. A.: *Święty Andrzej Apostol*, s. 59.

¹⁷ NIEWEGLOWSKI, W. A.: *Święty Andrzej Apostol*, s. 59.

aj fragment). Ide o starokresťanský spis z konca 2. storočia a podáva zoznam kníh *Svätého písma Nového zákona*, ktoré v tom čase boli uznávané na Západe.¹⁸ Dokument uvádza, že sv. Ondrej apoštol inšpiroval apoštola sv. Jána, aby napísal knihu *Evanjelia*. Niektorí namietajú proti tomu konštatovaním, že apoštol sv. Ján napísal knihu *Evanjelia* až na sklonku svojho života, teda niekedy okolo roku 90, a vtedy sv. Ondrej apoštol bol už minimálne 20 rokov po smrti. Dokument *Muratoriho kánon* však je veľmi starobylý a okrem toho má značnú vážnosť, a preto nemožno ho brať na ľahkú váhu a tiež i to, čo v ňom je napísané v súvislosti so sv. Ondrejom apoštolom. Ten mohol vnuknúť apoštolovi sv. Jánovi myšlienku napísať knihu *Evanjelia* azda pri ich poslednom stretnutí, no sv. Ján apoštol to zrealizoval až na sklonku svojho života.¹⁹

Zaniknutý Oltár Ružencovej Panny Márie v Lipanoch so sochou sv. Ondreja, darovaný do Šiby

Po krátkom pobyte v Efeze apoštol Ondrej odišiel hlásať evanjelium do Bitýnie (dnešné západné Turecko). Tam počas svojho pôsobenia urobil veľa dobrého pre tamojších ľudí: liečil chorých, ba dokonca ich ochránil aj pred dravou zverou. No v prvom rade ohlasoval Ježiša Krista ako Spasiteľa ich duší a mnohých priviedol ku Kristovi. Starobylá tradícia hovorí, že svojimi modlitbami zničil aj pohanské chrámy.²⁰

Iná stará tradícia hovorí, že apoštol Ondrej ohlasoval evanjelium Ježiša Krista aj národom Gruzínska, Abcházska, ba aj Albánie. Odtiaľ sa pobral do Grécka. V meste Amisos ku kresťanstvu priviedol tamojších Židov, ktorí sa zhromaždili v synagóge, pokrstil ich a uzdravoval ich chorých na posilnenie ich viery. Aby vytrvali vo viere v Ježiša Krista, ustanovil a vysvätil pre ich spoločenstvo kňaza.

Po vykonaní tejto misie apoštol Ondrej sa vydal na cestu do Grécka, konkrétne do Achájska, takže jeho obyvatelia sa chvália tým, že sv. Ondrej apoštol je ich prvým biskupom a zakladateľom ich kresťanského spoločenstva. Mesto **Patras** sa stalo poslednou zastávkou apoštola sv. Ondreja na jeho apoštolských cestách. Tu zomrel mučeníckou smrťou za vlády cisára Nérona, ktorý rozpútal krvavé prenasledovanie kresťanov v celej Rímskej ríši.²¹

¹⁸ HERIBAN, J.: *Príručný lexikón biblických vied*. Rím : SÚSCM 1992, s. 714-715).

¹⁹ NIEWEGLAWSKI, W. A.: *Święty Andrzej Apostol*, s. 76.

²⁰ NIEWEGLAWSKI, W. A.: *Święty Andrzej Apostol*, s. 59-60.

²¹ NIEWEGLAWSKI, W. A.: *Święty Andrzej Apostol*, s. 60

4. Mučenícka smrť svätého Ondreja, apoštola

O pôsobení apoštola Ondreja v Achájsku, konkrétne v Patrase, sa dozvedáme z niektorých spisov starokresťanskej tradície. Tá tvrdí, že počas pôsobenia v Agrose si podmanil Helénov, večne dychtiacich po vysokých a čudných náukách. Získal aj obyvateľov Sinope, kde ho vyhlásili za *verejného a všestranného učiteľa*. Neohrozene vystúpil proti modlám, svojím kázaním odviezol mnohých od pohanstva k pravej viere v Ježiša Krista. Výstižne o tom hovorí **sv. Bernard** († 1153) v jednej homílii: „*Národy klaňajú sa už len krížu, žiadajú si len krst, takže vo všetkých achájskych mestách neostal ani jeden pohanský chrám, ktorý by nebol býval opustený alebo v ruinách.*“²²

No najväčšie výsledky a úspechy apoštolátu dosiahol apoštol Ondrej v Patrase, ktorý bol aj hlavným mestom Achajska. V tom čase túto oblasť spravoval rímsky prokonzul **Egeas**. V správe o mučeníctve sv. Ondreja, apoštola, sa hovorí o manželke prokonzula **Maximile**, ktorú sv. Ondrej uzdravil z choroby a ktorá sa stala kresťankou. Brat prokonzula **Stratokles** bol svedkom zázračného uzdravenia svojej švagrinej a pod týmto dojmom aj on sa stal kresťanom. Sv. Ondrej ho vysvätil za biskupa v Patrase, takže bol prvým biskupom v tomto meste.²³

Prokonzul **Egeas** predvolal Ondreja pred svoj súdny tribunál. Správa o mučeníctve sv. Ondreja hovorí o výsluchu, ktorému bol apoštol podrobený. Apoštol Ondrej nečakal, kým ho pred konzula privedú násilím, ale prišiel dobrovoľne, s krížom v ruke. Predstúpil pred prokonzula a napomenul ho pre jeho prenasledovanie kresťanov. Zvestoval mu pravdy kresťanskej viery, pohrozil mu Božími trestami a vyzval ho, aby sa aj on sklonil pred ukrižovaným Kristom, ktorý je Bohom a pri mene ktorého ohýba koleno všetko stvorenie na nebi, na zemi i v podsvetí. Prokonzul Egeas žasol nad toľkou smelosťou apoštola Ondreja a pod hrozbou najprísnejšieho mučenia nariadil mu, aby obetoval pohanským bohom. Ale Ondrej apoštol mu na to odpovedal: „*Som kňazom Najvyššieho a Jemu prinášam každý deň obeť nepoškvrneného Baránka, ktorý umrel na kríži za spásu celého ľudského pokolenia. Akože by som mohol priniesť obeť vašim klamným a lživým božstvám? Vaše modly majú oči, ale nevidia, majú uši, ale nepočujú, nohy, ale nechodia. Náš Boh však je živý a pravý. Je všade, vidí a počuje všetko a my všetci v ňom žijeme a sme...*“²⁴

Súd a odsúdenie apoštola Ondreja, jeho väzenie a mučenícka smrť boli silnou inšpiráciou pre kresťanov neskorších storočí, najmä v časoch, keď Cirkev musela čeliť rozličným bludom. V čase bojov proti arianizmu, ktorý popieral božstvo Ježiša Krista, pre kresťanov, ktorý za túto pravdu museli znášať prenasledovanie boli na povzbudenie slová apoštola Ondreja, ktorými vyznal vieru v božstvo Ježiša Krista pred prokonzulom Egeasom. V tomto smere je dôležité uviesť starokresťanský spis **Epistola presbyterorum et diaconorum Achaiae de martyrio s. Andreae apostoli** (*List kňazov a diakonov Achájska o mučeníctve sv. Ondreja apoštola*). Tento list pochádza pravdepodobne z počiatku 6. storočia a jeho autorom bol niektorý zo žiakov **sv. Fulgencia Ruspenského**

²² S. BERNARD: *Sermo in vig. S. Andreae*. In: ARRIGHINI, A.: *Dvanásti*, s. 135, 559.

²³ NIEWEGLOWSKI, W. A.: *Święty Andrzej Apostol*, s. 61.

²⁴ NICEFOR: *Historia Eccles.* 2, 39. In: ARRIGHINI, A.: *Dvanásti*, s. 136, 559.

(† 533), ktorý bol vo vyhnanstve na Sardínii z dôvodu obrany pravej viery pred ariánmi. Z analýzy tohto listu môžeme usudzovať, že autor chcel v utrpení a smrti apoštola sv. Ondreja nájsť potrebné povzbudenie a silu k znášaniu utrpenia pre pravú kresťanskú vieru. Takto v liste je prezentované tajomstvo kríža a vykúpenia skrze kríž. Autor listu do úst apoštola sv. Ondreja vkladá slová, ktoré apoštol adresuje tyranovi Egeasovi, ktorý ho odsúdil na smrť kríža: „*Keby som sa bál kríža, nehlásal by som jeho slávu... To nie odvaha, ale viera ničí vo mne strach pred smrťou. Smrť spravodlivých je vzácna, no strašná je smrť hriešnikov.*“ V liste je ďalej zdôraznená hlboká a základná pravda kresťanstva o božstve Slova – Ježiša Krista, ktorú neuznávajú ariáni. Apoštol sv. Ondrej túto pravdu ohlasuje prokonzulovi Egeasovi týmito slovami: „*Ak veríš, že Kristus, Syn Boží, je opravdivým Bohom, objasním ti, akým spôsobom naďalej žije zabýty Baránok.*“ List chce povzbudiť čitateľa k trpezlivosti v znášaní utrpenia. Tým, ktorí sa snažia za každú cenu vyhnúť sa mu, apoštol sv. Ondrej z väzenia poukazuje na príklad trpezlivého Krista: „*On, vydaný na utrpenie a smrť, ukázal trpezlivosť v každej situácii; neprotivil sa, nekričal, a nikto nepočul jeho kričanie na námestiach.*“²⁵

No vráťme sa k mučeníctvu apoštola sv. Ondreja. Tradícia hovorí, že prokonzula najviac nahneval fakt, že na kresťanskú vieru sa obrátila jeho manželka Maximila. Aj napriek tomu, že v tom čase apoštol Ondrej bol temer osemdesiatročný stavec, prokonzul ho odsúdil na najťažší a najpotupnejší trest smrti ukrižovaním. Nariadil Ondreja pripevniť na kríž v tvare písmena X (tzv. *crux decussata*), na ktorom údy vyťahovali skoro až po vytrhnutie. Len čo prokonzul Egeas vyhlásil tento výrok smrti nad apoštolom Ondrejom, obyvatelia Patrasu sa vzbúrili a pribehli k väzeniu, aby väzňa oslobodili. Ale apoštol Ondrej ich cez mreže väzenia veľmi dojímavými slovami povzbudzoval. Hovoril o dni svojej mučeníckej smrti ako o najkrajšom dni svojho života, lebo je to chvíľa, kedy aj on dostane od svojho Majstra a Kráľa veniec víťazstva za tridsaťročné apoštolské námahy. Smrť je pre neho nie mučeníctvom, ale oslobodením; kríž nie je mu trestom, ale milosťou, slávou a radosťou, po ktorej toľko túžil. Prosil ich, aby ho nechali kráčať mu v ústrety. Zdá sa, že okrem Ježiša Krista nikdy nikto neprijal kríž s takým oduševnením a radosťou ako jeho apoštol Ondrej. Hovorí sa, že len čo ho zbadal, vyriekol tieto slová: „*Ave, crux, diu desiderata – Pozdravujem ťa, ó kríž, tak dlho očakávaný, tak vrúcne milovaný! Prijmi ma teda do svojho náručia a pritisni ma svojimi klinmi, opoj ma svojimi bolesťami, vyslobod' ma z tohto sveta a vráť ma môjmu božskému Majstrovi, ktorý ma miloval a vykúpil!*“²⁶

Tento výrok v trochu zmenenej podobe vo svojich homíliách uviedli viacerí svätci, cirkevní otcovia a spisovatelia. Tak napr. **sv. Gregor Veľký** († 604) vo svojich homíliách uvádza výrok sv. Ondreja, apoštola, vo chvíľach jeho mučeníckej smrti: „*Buď pozdravený, vzácny kríž; na tebe visel môj Učiteľ, Ježiš Kristus. Teraz prijmi aj mňa, jeho učeníka.*“²⁷

Podobne aj **sv. Bernard** († 1153) opísal túto dojímavú scénu takto: „*A keď zbadal kríž, nezbledla jeho tvár, ani sa nezmenil, ale plný radosti sa takto modlil: 'Ó,*

²⁵ NIEWEGLOWSKI, W. A.: *Święty Andrzej Apostol*, s. 72.

²⁶ ARRIGHINI, A.: *Dvanásti*, s. 140, 559.

²⁷ SV. GREGOR VEĽKÝ: *Homílie na nedelne evanjeliá*. 1,5,2. In: CARVAJAL, F. F.: *Hovoríť s Bohom 7*. Bratislava : KONTAKT-PLUS, 2004, s. 325-326.

dobrý svätý kríž, po ktorom tak dlho túžim! Spokojne a s radosťou prichádzam k tebe. Ty si prijal môjho Spasiteľa, príjmi i mňa, jeho mučeníka, aby som skrze teba došiel k nemu. ' – Či sú to slová človeka alebo skôr anjela?²⁸

Veľký zanietenec misii medzi slovenskými biskupmi, nitriansky sídelný biskup **Karol Kmeťko** († 1948), tiež spomína výrok apoštola sv. Ondreja pri pohľade na kríž: „*O dobrý kríž, ktorý si svoju okrasu z údov Pána dosiahol... vezmi ma od ľudí a navráť ma môjmu Majstrovi...*“²⁹

Podľa tradície apoštol sv. Ondrej visel na kríži niekoľko dní. Aj to by mohlo potvrdzovať mienku, že nebol na kríži priklinovaný, ale priviazaný. Z kríža kázal o Ježišovi Kristovi ako Vykupiteľovi ľudského pokolenia a mnohí, ktorí prichádzali sa pozrieť na muky apoštola Ondreja, pod dojomom jeho hrdinského utrpenia pre vieru v Ježiša Krista uverili v Krista a rozhodli sa byť jeho učeníkmi. Tradícia hovorí, že vyše dvadsaťtisíc ľudí sa vystriedalo za tie dni pod jeho krížom a obrátilo sa na kresťanstvo. Cirkevný historik **Eusébius** prisudzuje apoštolovi Ondrejovi prehlásenie o Nepoškvrnenom Počatí Panny Márie, ktoré povedal z kríža: „*Tak ako z nepoškvrnenej zeme bol stvorený prvý Adam, tak isto bolo potrebné, aby aj druhý Adam, totiž Ježiš Kristus, bol vytvorený z Nepoškvrnenej panny.*“³⁰

Tradícia uvádza dve verzie ukončenia príbehu o mučeníctve apoštola sv. Ondreja. Podľa prvej ľudia, ktorí boli svedkami agónie apoštola Ondreja, sa vzbúrili a napadli dom prokonzula Egeasa. Hnali ho na miesto, kde bol ukrižovaný apoštol Ondrej, aby mu udelil milosť. Vtedy vraj stala sa zvláštna udalosť. Prokonzul Egeas pri pohľade na apoštola Ondreja bol zasiahnutý milosťou Božou a obrátil sa na kresťanskú vieru. Takto by bolo najlepšie dokonané dielo apoštola Ondreja.

Iná verzia však hovorí niečo celkom opačné. Prokonzul Egeas odmietol udeliť apoštolovi Ondrejovi milosť, načo rozzúrený dav ho schytil, vliekol doprostred námestia a tam ho uškrtili. Takto biedne skončil svoj život.³¹

V súvislosti so smrťou apoštola Ondreja sa zachovalo v tradícii aj nasledujúce podanie: Zatiaľ čo visel na kríži okolo jeho tela sa zjavilo svetlo ktorým umierajúci apoštol bol ožiarený. Jeho intenzita bola taká silná, že oslepovala tých, ktorí prechádzali okolo. Ľudia padali na kolena a umierajúcemu apoštolovi vzdávali úctu. Tá sa šírila stále viac až do momentu smrti apoštola Ondreja. Stalo sa tak dňa 30. novembra roku 63.³²

Mnohé z vyššie uvedených informácií o živote, odsúdení, väznení a mučeníckej smrti apoštola sv. Ondreja sa dozvedáme zo spisu, ktorého autorom je **sv. Gregor z Tours** († 594). Je autorom diela ***Octo libri miraculorum***. V tomto diele uverejnil aj spis, ktorý pojednáva o sv. Ondrejovi apoštolovi pod názvom ***Virtutes Andreae***. V prólogu tohto diela píše: „*Natrafil som na knihu o chvályhodných činoch sv. Ondreja. Z dôvodu rozvláčnosti knihy niektorí ju pokladajú za apokryf. Pokiaľ ide o mňa, uznal som, že je treba zaoberať sa týmto tvrdením a predstaviť iba v krátkosti fakty,*

²⁸ TRUCH, A. J. G. – ČARNÝ, M.: *Život svätých*. Prešov : VMV, 2003, s. 582.

²⁹ KMEŤKO, Karol: *Svetové misie I*. Nitra 1941, s. 210.

³⁰ ARRIGHINI, A.: *Dvanásti*, s. 142-143, 560.

³¹ ARRIGHINI, A.: *Dvanásti*, s. 143.

³² ARRIGHINI, A.: *Dvanásti*, s. 143-144.

ktoré sú v nej podané. Vynechal som zatiaľ to, čo by mohlo spôsobiť nechuť a spravil som to tak, že v jednom diele som opísal závažnejšie skutky. Čo je treba predstaviť čitateľovi, a tiež obrániť pred závišťou zlostného kritika.³³

Pravdepodobne **sv. Gregor z Tours** napísal svoje dielo na sklonku svojho života. Usudzujeme to z obsahu slov, ktoré napísal v epilógu diela: „*Takéto sú činy blahoslaveného Ondreja, ktoré ja, človek nehodného jazyka, jednoduchej reči i nečistého svedomia, odvážil som sa to odovzdať, prosiac o jeho milosrdenstvo pre mňa, ktorý v deň narodenia vyšiel som z lona mojej matky. Nech som aj na jeho príhovor zachránený z pekla, a pretože som v deň jeho mučeníckej smrti začal terajší pozemský život, aby ráčil ma zapísať medzi svojich učeníkov, iba o to úpenlivo prosím sa odvažujem: aby vtedy, keď on v deň súdu sa zaskvie podobný sláve Pánovho osláveného tela, vyprosil mi u neho aspoň tú milosť, aby mi nebolo odmietnuté odpustenie mojich veľkých zločinov, ktoré som popáchal*“³⁴

5. Kult svätého Ondreja, apoštola

Keď telo apoštola sv. Ondreja zložili z kríža, biskup Patrasu **Stratokles** a zbožná žena **Maximila** ho starostlivo nabalzamovali vzácnymi masťami, pochovali ho v samotnom meste **Patrase**. Stalo sa to dňa 30. novembra 63, teda v deň jeho smrti (alebo podľa inej tradície to bolo v roku 65 alebo dokonca až v roku 70).³⁵ Telo apoštola sv. Ondreja v Patrase po tri storočia strážila neobyčajne živá úcta veriacich. Tak to bolo až do polovice 4. storočia. **Sv. Hieronym** píše, že tieto relikvie apoštola sv. Ondreja dal cisár Konštancius II. v roku 357 preniesť do **Konštantínopolu** (Carihradu, dnes Istanbul) do chrámu sv. Apoštolov, ktorý dal vystaviť cisár Konštantín, aby aj hlavné mesto Byzantskej ríše malo ostatky nejakého apoštola. V tom čase do Carihradu preniesli aj relikvie sv. Lukáša a sv. Timoteja.³⁶ **Sv. Pavol z Noly** († 431) tejto spomienke venoval jednu zo svojich básní v ktorej napísal: „*Ut sua apostolis muniret moenia laetus corporibus, tunc Andream devexit Archivis Timotheumque Asiae: geminis ita turribus extat Constantinopolis, magnae aemula Romae. ([Konštantín], aby posilnil múry telami apoštolov, odňal Ondreja Grékom, Timoteja Ázii; medzi týmito dvomi baštami dvíha sa bezpečne Konštantínopol, ktorý sa stal súperom veľkému Rímu).*“³⁷

V 13. storočí, v čase byzantsko-tureckých a križiackych vojen, a po páde Carihradu roku 1206, boli odnesené aj pozostatky apoštola sv. Ondreja vďaka kardinálovi **Petrovi Capuanovi** († 1214) do mesta **Amalfi** v dnešnom Taliansku. Z iniciatívy tohto kardinála, ktorý sa v tomto meste narodil, bola v tamojšej katedrále

³³ ERBETTA, M.: *Gli atti apocrifi del Nuovo Testamento II, in: Atti e legende*. Torino 1996, s. 408; porov. NIEWEGLOWSKI, W. A.: *Święty Andrzej Apostol*, s. 71.

³⁴ NIEWEGLOWSKI, W. A.: *Święty Andrzej Apostol*.

³⁵ NIEWEGLOWSKI, W. A.: *Święty Andrzej Apostol*, s. 68.

³⁶ S. HIERONYMUS: *Viri illustri III*, 7, 6, porov. BIANCHI, L.: *Le tombe degli apostoli*. Sv. Hieronym a sv. Pavol z Noly spomínajú niektoré zázraky pri tomto prenášaní pozostatkov svätých, ako by tým chceli potvrdiť opodstatnené príslovie ľudu, že keď sa pohýbu telá svätých, stane sa vždy niečo neobyčajného.

³⁷ NIEWEGLOWSKI, W. A.: *Święty Andrzej Apostol*, s. 78, 104.

zhotovená dvojloďová krypta, kde 8. mája 1208 boli relikvie uložené, a sú tam až dodnes. Je pravdepodobné, že pri tejto príležitosti boli relikvie rozdelené na dve časti. Časť týchto relikvií bola nájdená počas reštauračných prác krypty v roku 1603. Krypta bola ozdobená freskami, ktoré vytvoril Vincenzo de Pino. Oltár, v ktorom sú uložené tieto ostatky, zhotovil Domenico Fontana. Jeho súčasťou je bronzová socha sv. Ondreja, apoštola, ktorej autorom je Michelangelo Naccarino. Mramorové sochy sv. Vavrinca a sv. Štefana vytvoril Pietro Bernini.³⁸

Hlavné oslavy v meste Amalfí sú v deň sviatku sv. Ondreja, apoštola, a to 30. novembra. Na tento sviatok sa obyvatelia mesta pripravujú celý mesiac november. Počnúc 1. novembrom celý mesiac každý večer je slúžená sv. omša na oltári, kde sú uložené relikvie sv. Ondreja, apoštola. Predchádzajú ju modlitby veriacich zhotovené zvlášť k tomuto sviatku a so vzývaním sv. Ondreja, apoštola. Počnúc 21. novembrom sa začína Novéna k sv. Ondrejovi, apoštolovi. Na vigíliu sviatku sv. Ondreja, apoštola, 29. novembra od rána je vystavená strieborná socha sv. Ondreja, apoštola, k verejnej úcte veriacich. Pri jej vystavení veriaci zvlášť prejavujú svoje emócie. Po celý deň mnohí veriaci prichádzajú, aby prejavili úctu sv. Ondrejovi, apoštolovi, a prednášajú svoje prosby. Večer toho dňa sa konajú slávnostné večery zo sviatku sv. Ondreja, apoštola, ktoré vedie sám arcibiskup za prítomnosti duchovenstva a hojného počtu veriacich. Po ich skončení sa odoberú do krypty, kde sa koná úkon vzatia voňavého oleja.

Oslavy vrcholia v samotný deň sviatku sv. Ondreja, apoštola, 30. novembra. Už od skorého rána je v meste nezvyčajný ruch. Vyvrcholením osláv je, samozrejme, slávnostná pontifikálna sv. omša za účasti veľkého počtu duchovenstva a ostatných členov Božieho ľudu nielen z mesta Amalfí, ale z celej diecézy, ba ich z iných miest Talianska a pútnikov zo zahraničia.³⁹

Sv. Ondrej, apoštol, je patrónom **Škótska**. Stará legenda hovorí, že keď cisár Konštantín II. rozhodol o prenesení relikvií sv. Ondreja, apoštola, z Patrasu do Konštantínopolu, grécky mních sv. **Regulus** dostal vo sne od anjela usmernenie, aby časť z týchto relikvií vzal a zanesol ich až na kraj sveta. Sv. Regulus totiž bol strážcom relikvií sv. Ondreja, apoštola, v meste Patras. A naozaj, na podnet anjela vzal časť relikvií a vydal sa na ďalekú cestu. Riadením Božej prozreteľnosti loď, na ktorej sa plavil, pristála na východnom pobreží Škótska v mieste zvanom **Kilrimont**. Tam bola vybudovaná najprv kaplnka, v ktorej boli uložené relikvie sv. Ondreja apoštola, a čoskoro toto miesto sa stalo cieľom mnohých pútnikov, ktorí sem prichádzali uctiť si svätého apoštola Ondreja a na jeho príhovor vyprosiť si u Boha potrebné milosti. Medzitým bola postavená veľkolepá katedrála zasvätená sv. Ondrejovi, apoštolovi, a v roku 1160 v nej boli slávnostne uložené relikvie tohto apoštola. Taktiež miesto bolo premenované z Kilrimont na **St. Andrews** a stalo sa hlavným náboženským mestom Škótska. O úcte tamojších obyvateľov k sv. Ondrejovi, apoštolovi, hovorí aj skutočnosť, že v časoch bojov o nezávislosť obyvatelia Škótska išli do boja s pokrikom: „*V mene Boha a svätého Ondreja!*“⁴⁰

³⁸ BIANCHI, L.: *Le tombe degli apostoli*.

³⁹ NIEWEGLOWSKI, W. A.: *Święty Andrzej Apostol*, s. 82-90.

⁴⁰ NIEWEGLOWSKI, W. A.: *Święty Andrzej Apostol*, s. 79; www.szkocja.net/artykuly/art.aspx?d=312.

Historické dokumenty potvrdzujú, že Škótsko vyhlásilo sv. Ondreja, apoštola, za svojho hlavného patróna v roku 1314 po víťaznej bitke pod Bannockhum, a do štátnej zástavy umiestnili svätoondrejský kríž v roku 1385.

V časoch náboženského prenasledovania Katolíckej cirkvi v Škótsku dňa 14. júla 1559 bola zbúraná katedrála sv. Ondreja, apoštola, a vtedy boli zničené aj relikvie sv. Ondreja apoštola. O tom barbarskom čine dnes svedčia ruiny tejto kedysi nádhernej katedrály.

V 8. storočí kráľ **Akai** založil rytiersky **Rád sv. Ondreja**. V roku 1687 kráľ **Jakub VII.** obnovil toto vyznamenanie Rádu sv. Ondreja ako rytiersky rád. Mohol ho nosiť iba kráľ, kráľovná a iných šestnásť osôb.⁴¹

V roku 1878 bola znovu v Škótsku zriadená katolícka hierarchia. O rok nato, teda v roku 1879, arcibiskup z Amalfi odovzdal čiastku relikvií sv. Ondreja, apoštola, obnovenej Katolíckej cirkvi v Škótsku. V roku 1969 pápež **Pavol VI.** odovzdal do rúk prvého škótskeho kardinála od čias protestantskej reformácie **Gordona kard. Graya** ďalšiu časť relikvií sv. Ondreja, apoštola. Pri odovzdávaní týchto relikvií pápež vyslovil tieto pamätne slová adresované Škótom: „*Svätý Peter dáva ti svojho brata.*“ Obidve časti týchto relikvií sv. Ondreja, apoštola, sa dnes nachádzajú katolíckej katedrále Panny Márie v **Edinburhu**.

Keď v roku 1982 pápež **Ján Pavol II.** navštívil túto katedrálu, okrem iného vyhlásil: „*Nástupca svätého Petra prišiel navštíviť deti sv. Ondreja.*“

Deň mučeníckej smrti sv. Ondreja, apoštola, 30. november, je pre Škótov národným sviatkom. Svätoondrejský kríž sa nachádza ako symbol v štátnej zástave. Od roku 1385 až po dnešné časy je symbolom tak náboženským, ako aj štátnym. Po zjednotení Škótska s Anglickom svätoondrejský kríž sa dostal aj ako oficiálny znak anglickej štátnej zástavy.⁴²

Je treba pripomenúť, že relikvie sv. Ondreja, apoštola, sa dostali do **Ríma** počas pontifikátu pápež **Gregora Veľkého** (590 – 604). Tento pápež mal vo veľkej úcte apoštola sv. Ondreja. Keď dostal z Konštantínopolu relikvie sv. Ondreja, pre ich dôstojné uctenie nechal vybudovať v **Ríme na Aventíne kláštor a kostol zasvätený sv. Andejovi, apoštolovi**.⁴³ Je pravdepodobné, že časť týchto relikvií dal **sv. Augustínovi z Canterbury** († 604/5), keď ho posielal na čele štyridsiatich benediktínskych mníchov na anglické ostrovy. Aj to je jedna z mienok, ako sa rozšírila nevšedná úcta k sv. Ondrejovi, apoštolovi, predovšetkým v oblasti Škótska.

Časť relikvie kríža, na ktorom bol umučený apoštol sv. Ondrej, sa dostala do chrámu, ktorý dala postaviť **cisárovná Eudoxia** v Ríme, ide o **Baziliku sv. Petra v okovách**.

⁴¹ NIEWEGLAWSKI, W. A.: *Święty Andrzej Apostol*, s. 79-80; ARRIGHINI, A.: *Dvanásti*, s. 144-145.

⁴² NIEWEGLAWSKI, W. A.: *Święty Andrzej Apostol*, s. 79-80. Sú aj iné tradície, legendy, ktoré hovoria o tom, ako sa dostali relikvie sv. Ondreja, apoštola, do Škótska, a čo bolo tým rozhodujúcim momentom, že tento apoštol sa stal národným patrónom Škótska. Nie je zámerom tejto publikácie prezentovať všetky. Viac informácií si čitateľ môže získať z iných historických publikácií na túto tému.

⁴³ NIEWEGLAWSKI, W. A.: *Święty Andrzej Apostol*, s. 78.

Relikvie sv. apoštola Ondreja sa nachádzajú aj v **Lateránskej bazilike v Ríme**.

Iná časť relikvií sv. Ondreja, apoštola, sa dostala do Ríma počas pontifikátu pápeža **Pia II.** (1458 – 1464). Vtedy totiž, v roku 1462, bola do Ríma prenesená hlava apoštola sv. Ondreja, ktorá dovtedy bola uložená a uctievaná v meste mučeníckej smrti apoštola v Patrase. V tom čase sa však v dôsledku vojen z mohamedánmi ocitla táto relikvia v nebezpečenstve, že sa dostane do rúk nepriateľských vojsk, a tak veliteľ vojsk **Tomáš Paleológ** († 1465) pri úteku pred nepriateľskými vojskami vzal so sebou túto cennú relikviu. Pápežovi Piovi II. sa ju podarilo od neho získať v roku 1462 a umiestniť ju na čestnom mieste v **Bazilike sv. Petra v Ríme** vedľa hrobu jeho brata sv. Petra, kde boli uložené až do roku 1964.

Túto relikviu však v čase Druhého vatikánskeho koncilu pápež **Pavol VI.** dňa 24. septembra 1964 odovzdal Pravoslávnej cirkvi a dnes je uložená v meste Patras, kde apoštol sv. Ondrej zomrel. Relikvie, ktoré pozostávajú z hlavy apoštola sv. Ondreja, jedného prsta a malých častí kríža, na ktorom bol apoštol Ondrej umučený, dnes sú uložené v **Kostole sv. Ondreja, apoštola, v Patrase** a verejnosti sú ukázané každoročne na sviatok apoštola sv. Ondreja 30. novembra. Pápež Pius II. ako keby tušil, že tieto relikvie sv. Ondreja, apoštola, nezostanú natrvalo v Bazilike sv. Petra v Ríme. V apoštolskom breve, ktorým zdokumentoval prijatie relikvií sv. Ondreja apoštola do Baziliky sv. Petra v Ríme roku 1462, okrem iného napísal: „*Vrátiš sa do svojej stolice, ak Boh dá, v sláve a bude možné niekedy povedať: Blahoslavené vyhnanie, ktoré prináša takúto pomoc.*“ To sa naplnilo v roku 1964, keď pápež Pavol VI. vrátil tieto relikvie Pravoslávnej cirkvi v meste Patras.⁴⁴

Patrí sa spomenúť aj iné mestá, ktoré sa môžu pochváliť tým, že vlastnia časť relikvií apoštola sv. Ondreja. Tak napr. skoro celá dolná časť relikvií sa nachádza v **Bazilike sv. Ambróza v Miláne**.

Hlavná časť relikvie kríža, na ktorom bol umučený sv. Ondrej, apoštol, sa nachádza v **kláštore sv. Viktora pri Marseille**.

Časť relikvie svätoondrejského kríža dostal do daru aj vojvodca burgundský a brabantský **Filip**. Pre jej uchovanie dal zhotoviť cenný relikviár z pozláteného striebra a slávnostne ho preniesli do **Bruselu**. Krátko nato, v roku 1431, zbožný panovník založil na počesť sv. Ondreja apoštola rytiersky **Rád zlatého rúna**.⁴⁵

Medzi mestá sveta, ktoré vlastnia relikvie apoštola sv. Ondreja, sa nedávno zaradilo aj hlavné mesto Poľska **Varšava**. Relikvie sú dnes uložené v **Kostole sv. Ondreja**. Dňa 18. októbra 2003 časť relikvií sv. Ondreja, apoštola, počas slávnostnej sv. omše v katedrále v Amalfí, arcibiskup tamojšej diecézy **Orazio Soricelli**, odovzdal delegácii z Poľska, na čele s kardinálom Jozefom Glempom a rektorom kostola Wieslawom Nieweglowskim, ako aj predstaviteľmi umeleckých stredísk vo Varšave. Na spiatocnej ceste do Poľska skupina pútnikov s relikviami sv. Ondreja, apoštola, sa zastavila v Ríme, kde vo Vatikáne si tieto relikvie uctil Svätý Otec **Ján Pavol II.** Tri

⁴⁴ NIEWEGLOWSKI, W. A.: *Święty Andrzej Apostol*, s. 94; ARRIGHINI, A.: *Dvanásti*, s. 144-145; ONDRUŠ, R.: *Blízki Bohu i ľuďom 3*, s. 287-290; BIANCHI, L.: *Le tombe degli apostoli*.

⁴⁵ ARRIGHINI, A.: *Dvanásti*, s. 144-145.

dni a tri noci boli relikvie v súkromnej kaplnke Svätého Otca, a tak Svätý Otec ako prvý sa modlil a tiež slúžil sv. omše na oltári, pred relikviárom s ostatkami apoštola sv. Ondreja.

Do Poľska boli relikvie privezené dňa 23. októbra 2003 a umiestnené v katedrálom chráme sv. Jána vo Varšave. Odtiaľ na sviatok sv. Ondreja, apoštola, dňa 30. novembra 2003, boli slávnostne prenesené do Kostola sv. Ondreja vo Varšave. Na slávnosti prenesenia relikvií sa zúčastnili okrem poľského primasa a kardinála Jozefa Glempa aj biskupi z iných diecéz, tiež biskup Pravoslávnej cirkvi v Poľsku, ďalej diplomati krajín východnej a strednej Európy.⁴⁶

V roku 2010 so súhlasom pápeža **Benedikta XVI.** bola časť relikvií sv. Ondreja, apoštola, prenesená aj do **Kazachstanu**, ako dar Pravoslávnej cirkvi v rámci ekumenického dialógu. Tieto relikvie do Kazachstanu zanesol štátny sekretár Svätej stolice **Tarcisio kardinál Bertone**. Počas odovzdávania relikvií pravoslávnej komunite v rámci liturgického obradu v pravoslávnej katedrále v **Astane**, hlavnom meste **Kazachstanu**, dňa 30. novembra 2010, kardinál povedal, že toto bratské stretnutie môže znamenať „*nový impulz k obnoveniu úsilia, aby v blízkej budúcnosti Kristovi učeníci ohlasovali jedným hlasom a jedným srdcom Evanjelium, ktoré je posolstvom nádeje pre celé ľudstvo.*“ V deň, v ktorom sa podľa latinského kalendára slávi sviatok sv. Ondreja, apoštola, odovzdanie fragmentu relikvií tohto apoštola má hlboký symbolický význam. Kardinál Bertone ďalej vo svojom príhovore povedal, že rád prijal pozvanie do krajiny, v ktorej podľa jeho slov existujú „*velké predpoklady k plodnému náboženskému spolunažívaniu.*“ V tomto kontexte – dodal kardinál – kresťania sú povolani svedčiť slovom i skutkom o tom, že Boh je láska. Tarcisio kardinál Bertone odovzdal fragment relikvií svätého Ondreja, apoštola, aj **katolíckej komunite** počas eucharistickej slávnosti v rímskokatolíckej katedrále v Astane.⁴⁷

6. Manna svätého Ondreja, apoštola

V súvislosti s úctou sv. Ondreja, apoštola, **sv. Gregor z Tours** zaznačil zvláštny jav. Uviedol, že sv. Ondrej, apoštol, v deň svojho sviatku robí veľký zázrak. Je to **manna**, ktorá sa ukáže pod spôsobom voňavého oleja, ktorý vyteká z miesta, kde sú uložené jeho relikvie. Takto je predpovedaná aj kvalita žatvy či oberačky na nasledujúci rok. Tie budú slabé, ak je slabý prúd oleja, ktorý vyteká, a budú hojné, ak je hojný aj prúd vytekajúceho oleja. Hovorí sa, že v niektorých rokoch oleja bola tak veľa, že prúd sa dostal až do polovice baziliky. Tento zjav sa dial v Patrase v Achaji, kde apoštol sv. Ondrej bol ukrižovaný z lásky k Vykupiteľovi, a kde chvályhodne zakončil svoj život. Keď začína výtok oleja, vôňa je taká silná, že sa zdá, ako keby sa rozlialo spolu mnoho rozličných vôní. Všetko to sa deje nie bez úžitku pre ľud, pretože chorí, ktorí sa pomažu týmto olejom, alebo dokonca ho vypijú, majú z toho úžitok.

⁴⁶ NIEWEGLOWSKI, W. A.: *Święty Andrzej Apostol*, s. 96.

⁴⁷ <http://www.tkkbs.sk/view.php?cislocianku=20101130019>.

Sv. Gregor z Tours osobne sa nepresvedčil o tomto fenoméne, ale to počul od iných. No okrem neho aj významný cirkevný historik kardinál **Cesare Boronio** zaznačil tento jav. Píše, že celý kresťanský svet vedel o liečivej vôni rozlievajúcej sa z hrobu sv. Ondreja, apoštola, v Konštantínopole.

Tento voňavý olej – alebo ako to zvykli nazývať *manna sv. Ondreja, apoštola* – sa uctievala aj v Bazilike sv. Petra v Ríme. Svedčí o tom fakt, že na jednej zo sklenených ampuliek, ktoré sa i dnes prechovávajú v relikviári tejže Baziliky sv. Petra, je tento latinský nápis: *Manna s. Andreae ap. (Manna sv. Ondreja, apoštola)*.⁴⁸

Aj v parížskom múzeu *Musée de Cluny* možno vidieť malbu, ktorá predstavuje rozdeľovanie *manny sv. Ondreja, apoštola*, uprostred veriacich ľudí. Autorom tejto malby je pravdepodobne **Carlo Braccesco**, maliar žijúci v 15. storočí, ktorý tvoril v talianskom meste Janov. Svedčí to o tom, že fenomén *manny sv. Ondreja, apoštola*, nevzťahoval sa len na jedno miesto, lež na všetky miesta, kde boli uctievané jeho relikvie.⁴⁹

V talianskom meste **Amalfi** tento jav je zdokumentovaný sto rokov potom, čo boli relikvie sv. Ondreja, apoštola, prenesené do tohto mesta. Dňa 29. novembra 1304 kryptu katedrály, kde boli uložené relikvie sv. Ondreja, apoštola, zaplnil dav veriacich, aby boli účastní na slávnostnej sv. omši z príležitosti slávania Vigílie sviatku sv. Ondreja, apoštola. V istom momente slávnosti jeden z pútnikov, ktorý ležal tvárou k zemi, modliac sa v blízkosti oltára, postavil sa a jedného z kňazov, ktorý stal blízko neho, sa opýtal: „*Čo sa tu deje? Všimli ste si?*“ Kňaz spočiatku nič zvláštneho si nevšimol, ale po skončení sv. omše, keď pútnik sa mu strácal z očí, prizrel sa lepšie a zbadal akési strieborné náčinie v podobe pohára, ktoré na to miesto nemohol nikto postaviť, a ktorého povrch bol pokrytý tekutou látkou. Ľudia, keď to zbadali, začali kričať: „*Zázrak, zázrak!*“ A kňaz začal natierať týmto olejom choré časti tela prítomných v katedrále, a zvlášť oči. Vrávi sa, že istý muž z Tramonti, ktorý bol slepý od svojich siedmich rokov, získal znovu zrak, a tiež syn istej matky z Aversy bol vyliečený z epilepsie. Od tohto dňa sa *manna sv. Ondreja, apoštola*, uctieva aj v meste Amalfi.

Zázračná tekutina nevyteká z miesta relikvií apoštola sv. Ondreja pravidelne. V 16. storočí tento jav sa nevyskytol po dobu 45 rokov. V meste Amalfi bolo zvykom, že ak olej z miesta relikvií sv. Ondreja, apoštola, vytekal, vtedy spievali slávnostné *Te Deum* a ďakovali Bohu za uistenie, že obržia mnohé milosti. Vždy sa takto nájde dôvod na vďakyvzdávanie Bohu. Ak však *manna sv. Ondreja, apoštola*, sa neobjaví, vtedy spievali *Parce Domine, parce populum (Zachráň Pane, zachráň svoj ľud)*. Vracajúc sa domov pokorní, uvedomovali si, že je potrebné niečo zmeniť v ich živote, teda je treba činiť pokánie. *Manna sv. Ondreja, apoštola*, je takto stále istým znakom: vtedy, keď vyteká z miesta relikvií, i vtedy, keď nevyteká. A takto sa to deje až do dnešného dňa.⁵⁰

A tak tento zvláštny fenomén je výzvou aj pre veriacich 21. storočia na zamyslenie, čo nám chce Boh, ale aj sv. Ondrej, apoštol, povedať. Azda toľko, že *manna* je znakom Božej prítomnosti medzi nami, že Boh aj dnes používa rozličné prostriedky,

⁴⁸ NIEWEGLAWSKI, W. A.: *Święty Andrzej Apostol*, s. 92-94.

⁴⁹ NIEWEGLAWSKI, W. A.: *Święty Andrzej Apostol*, s. 92-94.

⁵⁰ NIEWEGLAWSKI, W. A.: *Święty Andrzej Apostol*, s. 92-94.

aby človeka oslovil a jeho pozornosť upriamil na seba, lebo iba On je zmyslom a cieľom nášho života. Sv. Ondrej, apoštol, iných privádzal ku Kristovi nášmu Pánovi a Bohu ako k Spasiteľovi človeka. A robil to rozličným spôsobom. I dnes, aj mannou, teda týmto zvláštnym fenoménom, chce nás upozorniť na nadprirodzený rozmer nášho života, priblížiť nás viac ku Kristovi.

Epilóg

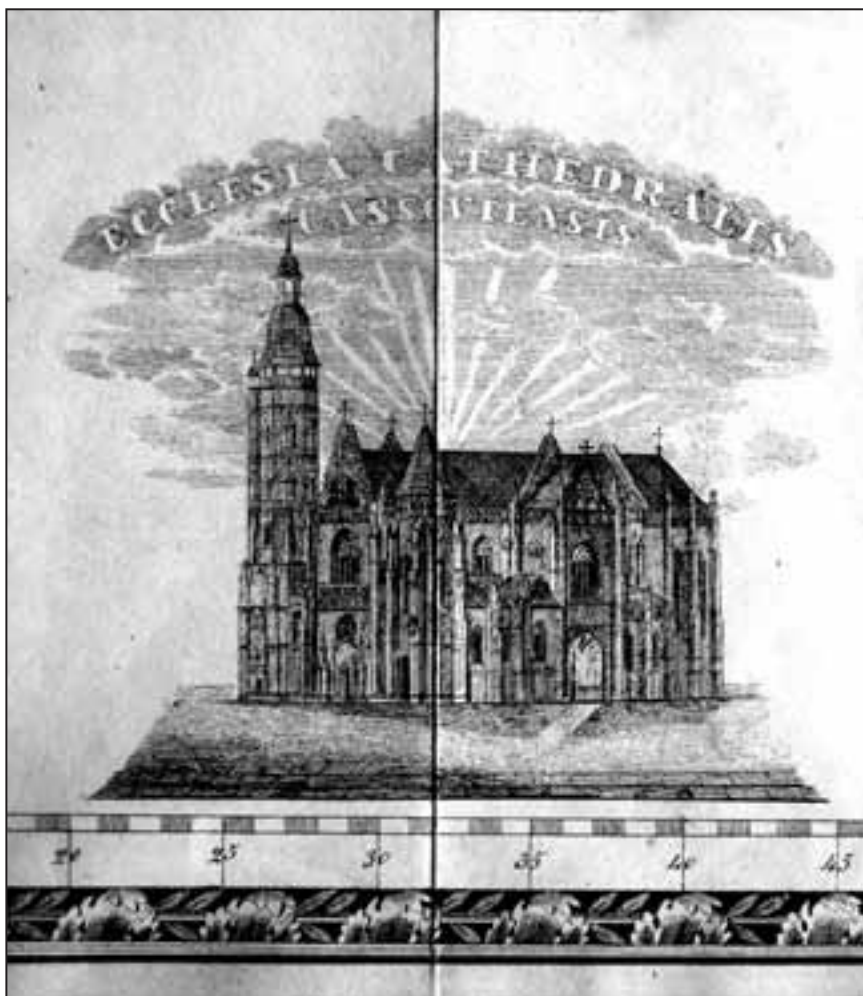
Na začiatku dobrodružstva, na ktoré sa podujal rybár z Betsaidy a Kafarnauma Ondrej, syn Jonášov a učeník Jána Krstiteľa, bola otázka, ktorú vyslovil Ježiš z Nazareta na adresu Ondreja iných učeníkov, ktorí pozorovali Ježiša: „**Čo hľadáte?**“ – Sú to prvé slová, ktoré Ježiš vyslovil v evanjeliu sv. Jána. Prvé slová večného Slova, ktoré sa stalo telom. V súvislosti s touto skutočnosťou je veľmi zaujímavý ale aj výstižný komentár, ktorým chceme zakončiť náš krátky pohľad na dobrodružstvo sv. Ondreja, na ktoré sa podujal vo chvíli, keď počul otázku Ježiša z Nazareta: „*Po celé veky svet čakal na slovo od Boha, a prvé slovo, ktorému sa ho dostalo od vteleného Slova, bola otázka! V užšom slova zmysle Ježiš kladie túto otázku Ondrejovi a iným učeníkom Jána, ktorí ho nasledovali. Pýta sa, aby preveril ich zámer a aby zistil, aké sú ich úmysly, keď ho nasledujú. V širšom slova zmysle Ježiš kladie túto otázku každému na zemi: „Čo hľadáš?“ Ak hľadáme falošných bohov, ktorých sme si sami vytvorili, nájdeme ich a budeme z nich sklamaní. Ale ak hľadáme jedného pravého Boha, nájdeme ho a uspokojí nás. Prvá vec, ktorú si Boh od nás želá, odkedy táto prvá otázka vyšla z jeho úst v evanjeliu, ktoré ho nazýva Slovom, je ujasniť si naše životné ciele. Toto je začiatok našej oddanosti voči Bohu.*“⁵¹

Od roku 2011 relikvie sv. Ondreja, apoštola, spočinú aj v srdci **Košickej arcidiecézy v metropolitnom chráme – Dóme sv. Alžbety v Košiciach** vďaka veľkodušnosti miestnej cirkvi z talianskeho mesta Amalfí. Či aj my budeme svedkami tohto zvláštného javu, to ukáže budúcnosť. No i keby zvláštny voňavý olej nevyteká z miesta uloženia relikvií sv. Ondreja, apoštola, verím, že vždy pri návšteve tohto mieste pocítíme zvláštnu a príjemnú vôňu jeho krásneho, obetavého a Bohu milého apoštolského života, ktorý aj nás vždy bude inšpirovať k väčšej láske k Bohu a bližnému.

Prijať relikvie apoštola sv. Ondreja do nášho spoločenstva skrýva v sebe aj isté riziko. V momente, keď časť jeho relikvií spočinie uprostred nášho spoločenstva, tak povediac v srdci našej miestnej cirkvi, ktorou je košická metropolitná katedrála, silnejšie bude na našu adresu zaznievať aj otázka: „**Čo hľadáte?**“ – A to nielen v tom zmysle, čo hľadáme na mieste, kde spočívajú relikvie apoštola sv. Ondreja, ale „**čo**“, či lepšie povedané „**koho**“ hľadáme spôsobom svojho života? Je to Boh, Ježiš Kristus, náš Spasiteľ a Pán? Alebo je to „**niekto**“ či „**niečo**“ iné?

Apoštol sv. Ondrej bol „**uvádzač ku Kristovi**“. Nech aj nás neustále bližšie privádza k tomu, ktorý je **Cesta, Pravda** a náš **Život**.

⁵¹ PONESSA, J. – MANHARDT WATSON, L.: „*Podľa a uvidíte*“. *Katolícke štúdium Biblie. Jánovo evanjelium*. Košice : VIENALA, 2009, s. 13.

Košická katedrála pred reštauráciou

[II.] KULT SVÄTÉHO ONDREJA NA ÚZEMÍ KOŠICKEJ ARCIDIECÉZY

(PETER ZUBKO)

Kult sv. Ondreja, apoštola, na území dnešnej Košickej arcidiecézy nepatrí medzi dominantné, bol však vždy v istej miere prítomný. Najstaršie relikty tohto kultu majú starobylý pôvod, ktorý sa viaže na christianizáciu Slovienov na našom území. Amatérsky archeológ Juraj Macák objavil niekoľko desiatok slovanských sídlisk na východnom Slovensku, mnohé z nich na základe zachovaných chotárnych názvov. Zistil isté súvislosti medzi slovanským osídlením, miestnymi pomenovaniami chotárov a výskytom istých patrocínií. Tým poukázal na neprerušenie historickej pamäte – aj keď existujúcej neraz len v ústne tradovaných toponymách –, svedčiacej o kontinuite osídlenia našich regiónov od veľkomoravských čias cez ranouhorské obdobie až dodnes. V týchto ranostredovekých časoch sa naši predkovia stali kresťanmi a jedným zo významných kultov tohto obdobia bola svätoondrejská úcta. Nebola však jediná, ani dominantná, problematika je oveľa hlbšia.⁵²

Na území Košickej arcidiecézy môže identifikovať 18 lokalít, kde isto alebo a takmer isto stáli či stoja sakrálné objekty zasvätené úcte sv. Ondreja: Bzenov (2x), Kojatice, Koprivnica, Košice-Barca, Košice-Podhradová, Luhyňa, Merník, Novosad, Parchovany, Pečovská Nová Ves, Prešov-Vydumanec, Rožkovany, Sedlice, Šemša, Tušice, Vinné-Šenderov, Víťaz a Zlaté. Z týchto miest na deviatich lokalitách kult sv. Ondreja zanikol: Košice-Barca, Luhyňa, Merník, Novosad, Parchovany, Sedlice, Tušice, Vinné-Šenderov a Zlaté. S dvoma lokalitami sa kult sv. Ondreja viaže chybným priradením: Košice-Ťahanovce a Prešov-Surdok.

Chronologický prehľad času vzniku (☼) a zániku (†) kultu sv. Ondreja na jednotlivých lokalitách je vhodné predstaviť v prehľadnej tabuľke. Vznik niektorých objektov je možné datovať len rámcovo do niektorej z periód.⁵³ Z prehľadu vyplýva, že kult sv. Ondreja bol v stredoveku mimoriadne obľúbený a najstaršie kostoly s patrocíniom sv. Ondreja vznikli ešte pred rokom 1300; je to prirodzené, lebo kult apoštolov bol obľúbený na základe katechizácie: poznania Písma, popularizácie prostredníctvom

⁵² Pozri napr. KÚTNIK-ŠMÁLOV, J.: *Kresťanský stredovek Slovenska*. Bratislava : Lúč, 2005; SEDLÁK, P.: *Kresťanstvo na území Košického arcibiskupstva (od počiatkov do roku 1804)*. Prešov : VMV, 2004, s. 24.

⁵³ Zvolili sme šesť periód: (1) do roku 1300, teda obdobie Arpádovcov a románskeho slohu, takmer bez zachovaných priamych písomných prameňov; (2) po 1300, teda stredovek, obdobie gotického slohu, viaceré písomné zmienky; (3) reformácia – nejde o datovací termín, ale o obdobie, ktoré na rôznych miestach začínalo a končilo v inom čase, bolo však výraznou zmenou oproti predchádzajúcej a nasledujúcej perióde; (4) 18. storočie bolo na území Košickej arcidiecézy rekatolizačným obdobím a obdobím barokového slohu; (5) 19. storočie, v tomto období nevznikli nové objekty s patrocíniom sv. Ondreja, ale tri zanikli; zánik objektu v Merníku sme však zaradili do predchádzajúcej periódy, lebo vtedy kostol schátral a zbúranie krátko po začiatku 19. storočia bolo len formálne-bezpečnostným opatrením; ostatné zániky možno pripísať zmene spoločenskej situácie, ktorá si hľadala svoje miesto aj v Cirkvi (maďarizácii); (6) 20. storočie je obdobie súčasnosti.

legiend, biblie pauperum cez výtvarné zobrazenia, či vďaka sláveniu sviatkov a počet svätých nebol taký pestrý ako v neskorších obdobiach. Ďalším významným obdobím pre vznik svätoondrejských stavieb a výtvarných diel je až súčasnosť.

Vznik a zánik kultových objektov sv. Ondreja	do 1300	po 1300	reformácia	18. storočie	19. storočie	20. storočie
Bzenov		☼				
Kojatice	☼					
Koprivnica	☼					
Košice-Barca	☼		†			
Košice-Podhradová						☼
Luhyňa	☼	†				
Merník		☼		†		
Novosad	☼					
Parchovany		☼			†	
Pečovská Nová Ves		☼				
Prešov-Vydumanec						☼
Rožkovany				☼		
Sedlice	☼†					
Šemša	☼					
Tušice	☼	†				
Vinné-Šenderov	☼	†				
Víťaz	☼					
Zlaté				☼	†	
Spolu	10/1	4/3	-/1	2/1	-/2	2/-
	☼ 18 / † 8					

Pri niektorých lokalitách môžeme predpokladať, že svätoondrejský kult súvisí so zakladateľom, teda fundátorom chrámu, ako je to zjavné pri Košiciach-Barci a Pečovskej Novej Vsi. Pri Vinnom-Šenderove možno predpokladať kráľovský vplyv alebo doznievajúci vplyv krížových výprav. Niektoré lokality zanikli prirodzenou cestou, inde došlo k zmene patrocínia. Patrocínium je veľmi konzervatívny prvok a na jeho zmenu sa vyžaduje súhlas Svätej stolice. K zmene však dochádzalo často vtedy, keď pôvodný objekt stratil zasvätenie prestavbou, čím získal obnovený objekt nový charakter, mnohokrát bol pristrannejší. K prestavbe mohli prispieť praktické požiadavky na väčší priestor pre veriaci ľud (preto sa najčastejšie rozširovali lode), alebo bolo potrebné kostol opraviť po pohromách, ako boli požiare, povodne, búrky, zemetrasenia, vojny, ale aj náboženské nepokoje.

Okrem uvedených lokalít, kde je patrocínium sv. Ondreja primárne a dominantné, na viacerých miestach nachádzame kult sv. Ondreja ako jeden zo sekundárnych. Stredoveký krídlový oltár sv. Ondreja sa nachádza v Bazilike menšej sv. Egídia v Bardejove. Gotická socha sv. Ondreja je v Kostole mučeníckej smrti sv. Jána Krstiteľa v Sabinove. Monumentálny ranobarokový bočný oltár sv. Ondreja je v Kostole najsv. Mena Ježiša a Márie v Nižnej Šebastovej. Barokový obraz sv. Ondreja sa nachádza v Kostole sv. Mikuláša v Nižnej Myšli. Na viacerých miestach sa nachádza sv. Ondrej ako jedna zo zobrazených postáv či ako doplnenie oltárnej výzdoby. Do Kostola sv. Kozmu a Damiána v Šibe darovala farnosť Lipany bočný oltár Ružencovej Panny Márie, na ktorom bola socha sv. Ondreja. V Moldave nad Bodvou sa pred hlavným vchodom Kostola Ducha Svätého nachádza moderná socha sv. Ondreja. Po vyhlásení Roku sv. Ondreja sa vo viacerých kostoloch Košickej arcidiecézy inštalovali sochárske zhotovenia patróna arcibiskupstva. Vo všetkých farských a mnohých filiálnych kostoloch bol zavesený obraz neogotickej sochy sv. Ondreja z Arcibiskupskej kaplnky z Košíc. Veriaci dostali ten istý obrázok s modlitbou k svätému apoštolovi.

Svätoondrejské lokality

Bzenov (farnosť Radatice). Prvá písomná zmienka o obci je z roku 1423,⁵⁴ ale obec vznikla už v 2. polovici 14. storočia.⁵⁵ V obci stál starobylý drevený kostol sv. Ondreja, apoštola, ktorý bol v takom dezolátnom stave, že v 18. storočí nebol obnovený; kostol schátral v dôsledku úbytku obyvateľstva.⁵⁶ Na jeho mieste v roku 1746 vybudoval barón Štefan Klobušický nový, murovaný kostol sv. Ondreja. Bol v ňom len hlavný oltár, kazateľnica a najnevyhnutnejšia výbava. Veža však ostala stáť drevená s dvoma zvonmi.⁵⁷ Kostol požehnal solivarský vicearchidiakon Ján Keller.⁵⁸ Novú strechu dali na kostol v roku 1811. V roku 1814 veža ani zvonica nestála, boli tu však dva benedikované zvony zavesené na murovanom stĺpe, menší z roku 1635 a väčší z roku 1653, obidva uliate v Prešove. Chór v kostole bol drevený a bez organu. Kazateľnica bola maličká a stála na drevenom stĺpe. Sakristia tu síce bola, ale kňaz sa obliekal za hlavným oltárom, ktorý bol jediný v kostole. Na stenách viseli obrazy sv. Františka z Assisi a Pauly. Na vitrážach bola znázornená sv. Juliana, Madona s dieťaťom a sv. Štefanom Uhorským. Používal sa starý misál zo 17. storočia.⁵⁹ Kostol sv. Ondreja bol renovovaný v roku 1928.⁶⁰ V 90. rokoch 20. storočia bol postavený a následne konsekrovaný 7.

⁵⁴ *Encyklopédia miest a obcí Slovenska*. Banská Bystrica : PS-LINE, 2005, s. 662; JUDÁK, V. – POLÁČIK, Š.: *Katalóg patrocínii na Slovensku*. Bratislava : Rímskokatolícka bohoslovecká fakulta UK, 2009, s. 133.

⁵⁵ ULIČNÝ, F.: *Dejiny osídlenia Šariša*. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1990, s. 48.

⁵⁶ AACass (Arcibiskupský archív v Košiciach), KV (Kánonické vizitácie), Radatice, 1814A, s. 8.

⁵⁷ AACass, KV, Radatice, 1749A, s. 5; 1749B. s. 6-7; 1775B, s. 2.

⁵⁸ AACass, KV, Radatice, 1775A, s. 35.

⁵⁹ AACass, KV, Radatice, 1814A, s. 8-9.

⁶⁰ *Schematismus venerabilis cleri administrationum apostolicarum Cassoviensis, Rosnaviensis et Satmariensis in Slovachia 1943*. Prešov 1943, s. 67.

novembra 1999⁶¹ nový kostol, vzdialený od predchádzajúceho vzdušnou čiarou asi 500 metrov. Starý Kostol sv. Ondreja v Bzenove je pôvodný, s polygonálnym presbytériom a rovným stropom, bez veže. Hlavný oltár je barokový a obraz sv. Ondreja v ňom je z 20. storočia.⁶²

Kojatice (farnosť Svinia). Prvá písomná zmienka o obci je z roku 1248,⁶³ keď tu už bola fara⁶⁴ a kostol sv. Ondreja. Do uvedeného roku tri štvrtiny desiatku od miestnych domácností plynuli jágerskému biskupovi a obec bola majetkom kráľa.⁶⁵ Obec patrila k najstarším na okolí už pred 11. storočím.⁶⁶ Tu zrejme treba vidieť pôvod patrocinia sv. Ondreja, ktoré súvisí s ranou christianizáciou kraja zhora, od vládnucich vrstiev stredovekej spoločnosti. Ďalší kostol sv. Ondreja postavili v roku 1646,⁶⁷ a to na kopčeku, s murovanou svätyňou, loď bola – podľa kontextu zápisov – drevená. Sakristia bola malá, ale s peknými klenbami. Oltár bol len jeden, sv. Ondreja. Výbava kostola bola bohatá. V drevenej veži boli dva benedikované zvony, tretí bol signálny. Okolo bol maličký cintorín, benedikovaný a oplotený. Podiel na rekatolizácii tu mali prešovskí jezuiti.⁶⁸ Kostolnú vežu vymurovali z kameňa prešovskí jezuiti a miestni zemepáni v roku 1766. Vizitácia z roku 1775 spomína veľmi dobrý stav kostola. Bola v ňom starobylá kazateľnica a dva nové oltáre so sochami sv. Františka Xaverského a sv. Alojza, ako aj socha Panny Márie. Chór bol drevený. Používali sa aj dva gotické ornáty a starobylá superpelícia.⁶⁹ V roku 1784 kostol prestavali nanovo z prostriedkov náboženského fondu na tom istom mieste. Oltár pochádza z tohto obdobia, aj sochy sv. Jána Nepomuckého a sv. Jána z Boha.⁷⁰ Cintorín už nebol ohradený. Vo veži boli stále tri zvony, dva väčšie boli benedikované. Na murovanom chóre bol organ so 6 registrami. Oltáre boli tri, dva z nich nutne potrebovali opravu. V kostole bola mramorová mariánska socha.⁷¹ V roku 1804 založili a požehnali cintorín za dedinou.⁷² V roku 1814 tu okrem diecézneho kňaza ako kapláni vypomáhali františkáni z Nižnej Šebastovej.⁷³ Kostol generálne rekonštruovali zvnútra i zvonku v roku 1896⁷⁴ pri príležitosti uhorského milénia. Kostol sv. Ondreja bol konsekrovaný 5. augusta 2007.⁷⁵

⁶¹ *Schematismus Košickej arcidiecézy 2009*. Košice : Rímskokatolícky arcibiskupský úrad, 2009, s. 91.

⁶² *Súpis pamiatok na Slovensku 1*. Bratislava : Obzor, 1967, s. 244-245.

⁶³ *Encyklopédia miest a obcí Slovenska*, s. 666.

⁶⁴ JUDÁK, V. – POLÁČIK, Š.: *Katalóg patrociníí na Slovensku*, s. 133.

⁶⁵ ULIČNÝ, F.: *Dejiny osídlenia Šariša*, s. 136-137.

⁶⁶ ULIČNÝ, F.: *Dejiny osídlenia Šariša*, s. 137.

⁶⁷ Tento dátum uvádzajú kánonické vizitácie, v literatúre sa uvádza rok 1636, napr. TROCHTA, J.: *Zoznam stredovekých fár na Slovensku. XVI. Šarišská stolica*, s. 95.

⁶⁸ AACass, KV, Svinia, 1749A, s. 8; 1749B, s. 3.

⁶⁹ AACass, KV, Svinia, 1775A, s. 8, 5, 6-7, 9; 1775B, s. 2.

⁷⁰ *Súpis pamiatok na Slovensku 2*. Bratislava : Obzor, 1968, s. 58.

⁷¹ AACass, KV, Svinia, 1814, s. 3-4.

⁷² AACass, KV, Svinia, 1814, s. 9.

⁷³ AACass, KV, Svinia, 1814, s. 15.

⁷⁴ *Schematismus [...] administrationum apostolicarum [...] 1943*, s. 58.

⁷⁵ *Schematismus Košickej arcidiecézy 2009*, s. 91.

Koprivnica. Obec založená v roku 1245, prvá písomná zmienka je z roku 1283,⁷⁶ slovanské sídlisko tu bolo v 9. – 10. storočí a patrilo medzi najvýznamnejšie v severnom Šariši, zrejme kvôli minerálnym prameňom a geografickej polohe.⁷⁷ Murovaný stredoveký kostol sv. Ondreja pochádzal spreď roku 1318, keď je doložený toto patrocínium, a zrejme ho navštevovali aj obyvatelia obcí Bucľovany a Stulany, ktoré vznikli koncom 13. storočia a nemali vlastný kostol.⁷⁸ Kostol sv. Ondreja bol prestavaný po požiari v roku 1520, s kamennou krstiteľnicou, ktorá mala drevený príklop na uzamykanie. Vo svätyni boli klenby, loď mala provizórny drevený strop.⁷⁹ V čase pápežských desiatkov sa patrocínium výslovne nespomína, iba meno farára Štefana.⁸⁰ V roku 1564 ho užívali nekatolíci.⁸¹ V roku 1718 bol prevzatý z rúk evanjelikov v dezolátnom stave. Chór bol drevený. V kostole bola kazateľnica a lavice.⁸² Vizitácia z roku 1749 ho spomína v dobrom stave, ale zvonica bola ako ruina. Na jednom mieste sa dali rozoznať prvé dve písmená poslednej renovácie kostola, ktoré boli zo 16. storočia. Hlavný oltár bol starobylý, bočný bol novší, zasvätený Panne Márii, na tretí bolo len miesto. V kostole bola aj iná socha sv. Ondreja, ktorú nosievali počas procesií v sprievode. Zvony boli dva. Nad strechou kostola bola malá zvonička, ktorá bola v rumoróznom stave a ohrozovala kostol. Okolo bol oplotený cintorín.⁸³ V roku 1775 vizitátori konštatovali, že murovaná sakristia nie je najlepšie postavená, lebo je vlhká a počas dažďa vlhkosť značne stúpa. Zvonica už bola v dobrom stave, postavená z dreva a dvoma zvonmi, tretí bol vo vežičke sanktusníka.⁸⁴ Pod kostolom bola zemepanská krypta.⁸⁵ Kostol bol benedikovaný a odpust sa konal na sviatok patróna chrámu.⁸⁶ Dlhodobý dezolátny stav ukončilo zemetrasenie 17. novembra 1808 o desiatej hodine, keď sa zrútili klenby, stropy a strecha. Zničený bol aj chór s organom, ktorý mal 6 registrov. Zvonica zemetraseniu odolala. Kostol bol následne obnovený. V roku 1813 sa spomína aj tretí oltár, zasvätený sv. Jánovi Nepomuckému.⁸⁷ Kostol sv. Ondreja bol viackrát obnovovaný, a to v rokoch 1856, 1877, 1889, 1894 (po zemetrasení), 1903, 1914 (po ďalšom zemetrasení).⁸⁸ Jednolodový kostol sv. Ondreja má polygonálne presbytérium

⁷⁶ JUDÁK, V. – POLÁČIK, Š.: *Katalóg patrocínií na Slovensku*, s. 133.

⁷⁷ BEŇKO, J.: *Osídlenie severného Slovenska*. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1985, s. 184, 190, 192; ULIČNÝ, F.: *Dejiny osídlenia Šariša*, s. 140.

⁷⁸ BEŇKO, J.: *Osídlenie severného Slovenska*, s. 208; JUDÁK, V. – POLÁČIK, Š.: *Katalóg patrocínií na Slovensku*, s. 133; TROCHTA, J.: *Zoznam stredovekých fár na Slovensku. XVI. Šarišská stolica*. Rkp. 1967, s. 29.

⁷⁹ AACass, KV, Koprivnica, 1775A, s. 3.

⁸⁰ Porov. *Monumenta Vaticana Slovaciae. Tomus I. Rationes collectorum pontificiorum in annis 1332 – 1337*. SEDLÁK, P. (ed.). Trnavae – Romae : Institutum historicum in Roma apud Universitatem tyrnaviensem, 2008, s. 74, 123, 157, 174.

⁸¹ *Schematismus [...] administrationum apostolicarum [...] 1943*, s. 91.

⁸² AACass, KV, Koprivnica, 1775C, s. 1.

⁸³ AACass, KV, Koprivnica, 1749A, s. 5-6; 1749B, s. 1.

⁸⁴ AACass, KV, Koprivnica, 1775A, s. 3-4.

⁸⁵ AACass, KV, Koprivnica, 1775A, s. 6.

⁸⁶ AACass, KV, Koprivnica, 1775C, s. 1; 1813, s. 1.

⁸⁷ AACass, KV, Koprivnica, 1813, s. 1-2.

⁸⁸ *Schematismus [...] administrationum apostolicarum [...] 1943*, s. 91.

a gotické je celé obvodové murivo. Hlavný neobarokový oltár je zo 60. rokov 19. storočia s obrazom ukrižovania sv. Ondreja podľa súdobej maľby od S. Petricha.⁸⁹

Košice-Barca. Prvá písomná zmienka o obci je z roku 1215.⁹⁰ Vo Vyšnej Barci sa nachádzalo hradisko a súčasťou hradísk boli aj cirkevné objekty. Môžeme len predpokladať, že to bol kostolík alebo kaplnka s kňazom.⁹¹ To, že farnosť ako patróni spravovali Barcajovci, dokazovali i mnohé dary Adama II. Barcaja, ktorý bol nitrianskym biskupom v polovici 13. storočia. V roku 1297 dovolil jágerský biskup Ondrej postaviť v obci (ďalší) murovaný kostol sv. Ondreja.⁹² Od roku 1303 sa datuje delenie Barce na tri časti (Vyšná, Stredná, Nižná) a predpoklad dvoch fár dosvedčujú aj pápežské registre z rokov 1332 – 1337, ktoré tu spomínajú dve farnosti.⁹³ Terajší kostol sv. Petra a Pavla nie je totožný so zaniknutým kostolom sv. Ondreja,⁹⁴ ale spomínanou druhou farnosťou, ktorá tu jestvovala v stredoveku.

Košice-Podhradová (farnosť Košice-Dóm). Nový kostol sv. Ondreja bol konsekrovaný 12. júla 1997.⁹⁵ Na výber patrocínia mal vplyv vtedajší katedrálny farár a kanonik Mons. Pavol Dráb. Farským kostolom je katedrála sv. Alžbety, ale patrónom arcidiecézy je sv. Ondrej. Preto sa patrilo, aby bol v prvej farnosti arcibiskupstva sakrálny objekt s patrocíniom patróna arcidiecézy.

Košice-Ťahanovce obec. Starší kostol na mieste dnešného farského kostola sv. Anny bol údajne zasvätený sv. Ondrejovi.⁹⁶ Kostol v Ťahanovciach sa spomína k roku 1313, ale fara v stredoveku tu zrejme neexistovala. Písomne patrocínium sv. Ondreja nie vôbec doložené, spomína sa až v roku 1904 v jubilejnej publikácii k storočnici Košického biskupstva.⁹⁷ Text o histórii jednotlivých farností zostavovali farári, ktorí ho poslali do kúrie, tam len opravili dodané texty a nasledovala sadzba v tlačiarňi. Pri práci mohlo ľahko dôjsť k omylu v prepise/čítaní: *s(ancti)*. *Andreae* a *s(sanctae)*. *Annae*, čo sa zdá ako najpravdepodobnejšie vysvetlenie tradovanej informácie. Táto lokalita teda nepatrí medzi miesta svätoondrejského kultu.

Luhyňa pri Čerhove. Nachádzala sa pri nej starobylá osada Svätý Ondrej (*Szentandrás tanya*) so sakrálnym objektom zasväteným sv. Ondrejovi,⁹⁸ ktorý zanikol. Od patrocínia kostola mala názov aj osada.

---

⁸⁹ *Súpis pamiatok na Slovensku* 2, s. 74-75.

⁹⁰ POTEMLA, M.: *Kapitoly k dejinám Barce*. Košice 1999, s. 16.

⁹¹ Porov. *Schematismus venerabilis cleri Dioeceseos Cassoviensis anno reparate salutis 1938 erectae sedis episcopalis* 134. Cassoviae 1938, s. 45.

⁹² MOL, DI 40202; ZUBKO, P. – MARČIN, J.: *Bol u nás Ján Pavol II.* Košice : KARNAT, 2005, s. 22-23.

⁹³ Porov. *Monumenta Vaticana Hungariae I – 1. Rationes collectorum pontificiorum in Hungaria, 1281 – 1375.* FEJÉRPATAKY, L. (ed.). Budapest 1887, s. 318; *Monumenta Vaticana Slovaciae. Tomus I*, s. 125, 150, 166-167; TROCHTA, J.: *Zoznam stredovekých fár na Slovensku. XV. Abovská stolica*. Rkp. 1967, s. 15-16.

⁹⁴ POTEMLA, M.: *Kapitoly k dejinám Barce*, s. 19.

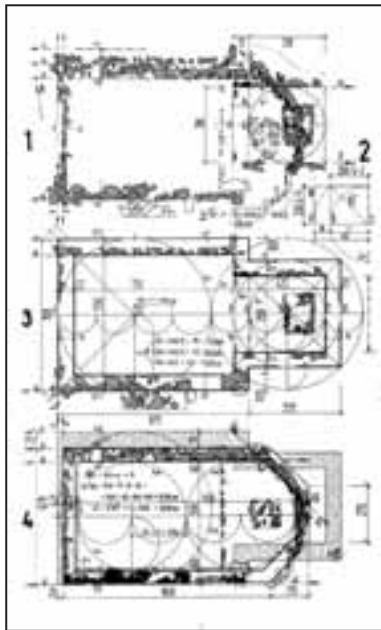
⁹⁵ *Schematismus Košickej arcidiecézy 2009*, s. 30.

⁹⁶ JUDÁK, V. – POLÁČIK, Š.: *Katalóg patrocínií na Slovensku*, s. 133.

⁹⁷ TROCHTA, J.: *Zoznam stredovekých fár na Slovensku. XV. Abovská stolica*, s. 63.

⁹⁸ BOROVSZKÝ, S.: *Magyarország vármegyei és városai. Zemlén vármegye*. Budapest 1907, s. 77.

Merník (farnosť Michalok). Obec existovala pred rokom 1363.⁹⁹ Na lokalite *Starý cintír* jestvoval v 15. – 16. storočí murovaný kostol so štvorcovou apsidou, zasvätený pravdepodobne sv. Ondrejovi. Začiatkom 16. storočia prešiel do rúk evanjelikov a následne na prelome 16. a 17. storočia upadol.¹⁰⁰ Kostol zrejme spustol alebo došlo k jeho schátraniu, preto bol adaptovaný nanovo, nie však ako náročná murovaná stavba, ale ako drevený kostol, postavený na murovaných základoch. Stalo sa tak pred rokom 1629¹⁰¹ a kostol sa následne spomína ako drevená evanjelická modlitebňa k roku 1666, a to saského typu. Patrili k nej dva zvony v zvonici a rozsiahle pozemky. Objekt bol v 18. storočí vrátený katolíkom, pretože evanjelici si na inom mieste postavili murovaný kostol v rokoch 1788 – 1790. Modlitebni, resp. drevenej kaplnke, bolo vrátené pôvodné patrocinium sv. Ondreja. V roku 1716 bol stav kostola dobrý,¹⁰² výbava tu nebola takmer žiadna, len dve plachty na oltári,¹⁰³ z čoho vyplýva, že sa tu neslúžili bohoslužby pravidelne. V roku 1749

Kostol sv. Ondreja v Merníku, základy zaniknutých sakrálnych objektov

sa vek kostola hodnotil ako starobylý. V drevenej zvonici boli dva zvony. Cintorín okolo bol benedikovaný a neoplotený. Cirkevné objekty sa udržiavali z desiatku od katolíkov, ktorých tu žilo 13 (luteránov 195 a gréckokatolíkov 51),¹⁰⁴ čo bola jedna alebo dve rodiny. V roku 1773 bol stav kostola sv. Ondreja na spadnutie, sv. omša sa slávila len v deň patrocinia.¹⁰⁵ Kostol sv. Ondreja zbúrali v roku 1802. Na tom istom mieste bola hneď potom postavená zvonica, do ktorej boli zavesené dva zvony. Jej stav bol v roku 1816 na spadnutie.¹⁰⁶ Na cintoríne okolo kostola a neskôr zvonice sa prestalo pochovávať pred rokom 1826. Parcela, na ktorej stojí zvonica, patrila a patrí rímskokatolíckej cirkvi. Ešte začiatkom 20. storočia sa tu konali odpusty v neskorom jesennom období. Jeden zo zvonov zrekvírovali v prvej svetovej vojne. V roku 1929

⁹⁹ *Encyklopédia miest a obcí Slovenska*, s. 802.

¹⁰⁰ ULIČNÝ, F.: *Dejiny osídlenia Zemplínskej župy*. Michalovce : Zemplínska spoločnosť 2001, s. 317; ULIČNÝ, F.: *Začiatky a vývoj kresťanstva na východnom Slovensku v stredoveku*. In: *Kresťanstvo v dejinách Slovenska*. KOHŮTOVÁ, M. (ed.). Bratislava : Universum, 2003, s. 42 (35-43).

¹⁰¹ Porov. ULIČNÝ, F.: *Dejiny osídlenia Zemplínskej župy*, s. 317.

¹⁰² AACass, KV, Soľ, 1716, s. 2.

¹⁰³ AACass, KV, Soľ, 1728, s. 4.

¹⁰⁴ AACass, KV, Soľ, 1749, s. 25-26.

¹⁰⁵ AACass, KV, Soľ, 1773B, s. 7.

¹⁰⁶ AACass, KV, Soľ, 1816, s. 11.

pozemok okolo zvonice (nie však zvonicu) získala gréckokatolícka cirkev.¹⁰⁷ Lokalitu objavil 17. novembra 1969 kňaz Košickej arcidiecézy, honorárny kanonik Juraj Macák. Archeologický výskum v roku 1970 zdokumentoval existenciu základov dvoch kostolov. Starší kostol mal kvadratickú apsidu a mladší kostol, umiestnený 8 cm nad ním, mal polygonálnu apsidu a čiastočne prekryval staršie základy.

Novosad, časť Ondrej (farnosť Zemplínsky Branč). Patrocínium doložené názvom lokality k roku 1459.¹⁰⁸ V susednej obci Hraň sa našlo rádové kresťanské pohrebisko z 11. storočia, ktoré predpokladá existenciu kostola.¹⁰⁹

Parchovany. Prvá písomná zmienka o obci je z roku 1245.¹¹⁰ Kostol sv. Ondreja doložený k roku 1433, keď miestni veriaci žiadali pápeža Eugena IV., aby

im dovolil postaviť kaplnku sv. Ondreja, pretože majú ďaleko do farského kostola do Sečoviec.¹¹¹ Kostol určite existoval už pred 15. storočím. Katolícke bohoslužby sa konali do začiatku 17. storočia, v rokoch 1622 – 1651 tu pôsobili kalvínski kazatelia, potom sa znovu kostol vrátil katolíkom.¹¹² Po Tökölyho povstaní kostol upadol, za dvadsať rokov chátral,¹¹³ v dezolátnom stave ho okolo roku 1700 prevzali katolíci, ktorí vykonali rekonziliáciu.¹¹⁴

*Parchovany, zaniknutý kaštieľ,
v pozadí veža zaniknutého kostola sv. Ondreja*

Farnosť bola obnovená v roku 1726, vtedy kostol nemal žiadnu výbavu pre katolícke bohoslužby, najnutnejšie paramenty a kalich darovali traja dobrodinci, vo zvonici bol jeden zvon.¹¹⁵ V roku 1749 boli v kostole sv. Ondreja dva oltáre, krypta, krstný

¹⁰⁷ PIFFL, A.: *Objav dvoch kostolov v Merníku*. In: *Nové obzory 14*. Košice – Prešov : Východoslovenské vydavateľstvo pre Múzeum Slovenskej republiky rád, 1972, s. 81-106; JUDÁK, V. – POLÁČIK, Š.: *Katalóg patrocínií na Slovensku*, s. 134.

¹⁰⁸ JUDÁK, V. – POLÁČIK, Š.: *Katalóg patrocínií na Slovensku*, s. 134.

¹⁰⁹ KÓNYA, P. a kol.: *Dejiny Hrane*. Hraň 2006, s. 50, 55, 61.

¹¹⁰ *Encyklopédia miest a obcí Slovenska*, s. 921.

¹¹¹ TRÓCHTA, J.: *Zoznam stredovekých fár na Slovensku. XVII. Zemplínska stolica*. Rkp. 1968, s. 30, 55; JUDÁK, V. – POLÁČIK, Š.: *Katalóg patrocínií na Slovensku*, s. 134.

¹¹² Historik Ferdinand Uličný predpokladá, že už v stredoveku bol kostol zasvätený sv. Štefanovi Uhorskému (porov. ULIČNÝ, F.: *Dejiny osídlenia Zemplínskej župy*, s. 384-385). Súčasný patrocínium je dôsledkom novovekej maďarizácie, kánonické vizitácie dokazujú v staršom období patrocínium sv. Ondreja.

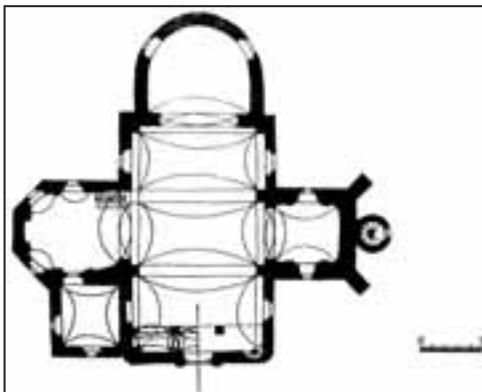
¹¹³ AACass, KV, Parchovany, 1816, s. 1.

¹¹⁴ AACass, KV, Parchovany, 1749, s. 3.

¹¹⁵ AACass, KV, Parchovany, 1728, s. 1.

prameň. V drevenej veži boli tri zvony, cintorín bol oplatený prútím.¹¹⁶ Kostol zveľadili v roku 1760, keď ho z poverenia jágerskej biskupskej auly benedikoval vicearchidiakon Štefan Čák,¹¹⁷ ďalšie slávnostné požehnanie sa konalo 17. mája 1764,¹¹⁸ vtedy tu zrejme postavili tretí oltár. V roku 1773 boli sanktuárium a sakristia na spadnutie,¹¹⁹ opravili ich v roku 1792. Dňa 15. novembra 1801 celý kostol vyhorel pri osudovom požiari obce. Drevená zvonica s dvoma zvonmi obstála.¹²⁰ Na základoch pôvodného kostola, ktorý mal kapacitu 500 dospelých,¹²¹ postavili dnešný kostol sv. Štefana Kráľa. Dôvodom mala byť profanácia nekatolíkmí, preto kostol sv. Ondreja v roku 1899 zbúrali a s príspevom grófa Gejzu Andrásyho v roku 1908 dostavali a konsekrovali nový kostol, ale už s patrocíniom prvého uhorského kráľa.¹²² Terajší kostol stojí na mieste pôvodného, sčasti na pôvodných základoch, zo severu bola stavba rozšírená o druhú loď.¹²³

Pečovská Nová Ves. Prvá písomná zmienka o obci je z roku 1319¹²⁴ a o kostole a fare z roku 1332, keď tu pôsobil farár Filip.¹²⁵ Kostol tu stál už v 13. storočí.¹²⁶ Reformácia sa vo farnosti začala pred rokom 1629 a farnosť bola vrátená katolíkom v roku 1672 a v rokoch 1682 – 1699 bola naposledy evanjelická.¹²⁷ V 2. polovici 16. storočia bol postavený nový kostol namiesto staršieho, naposledy ho opravili v roku 1712 a postavili aj vežu.¹²⁸ Kostol bol prestavaný do terajšieho stavu v roku 1757 zemepánom Andrejom Péčim a pravdepodobne pod vedením staviteľa G. Urlespachera.¹²⁹ Kostol bol benedikovaný, mal päť oltárov (sv. Ondrej, Sv. kríž, bl. Panna Mária, sv. Ján Nepomucký, privilegovaný najsv. Salvátora). Vežu postavili

Pečovská Nová Ves, základy kostola sv. Ondreja

¹¹⁶ AACass, KV, Parchovany, 1749, s. 3.

¹¹⁷ AACass, KV, Parchovany, 1773B, s. 1.

¹¹⁸ AACass, KV, Parchovany, 1816, s. 1.

¹¹⁹ AACass, KV, Parchovany, 1773A, s. 3.

¹²⁰ AACass, KV, Parchovany, 1816, s. 1.

¹²¹ AACass, KV, Parchovany, 1816, s. 1.

¹²² *Schematismus [...] Administrationum apostolicarum [...] 1943*, s. 128.

¹²³ *Súpis pamiatok na Slovensku 2*, s. 448.

¹²⁴ *Encyklopédia miest a obcí Slovenska*, s. 754.

¹²⁵ *Monumenta Vaticana Slovaciae. Tomus I*, s. 72, 121, 155; TROCHTA, J.: *Zoznam stredovekých fár na Slovensku. XVI. Šarišská stolica*, s. 38-39.

¹²⁶ ULIČNÝ, F.: *Dejiny osídlenia Šariša*, s. 233.

¹²⁷ *Schematismus [...] Administrationum apostolicarum [...] 1943*, s. 102.

¹²⁸ JUDÁK, V. – POLÁČIK, Š.: *Katalóg patrocínií na Slovensku*, s. 134.

¹²⁹ *Súpis pamiatok na Slovensku 2*, s. 459.

z materiálu zo staršej spadnutej. Zvony boli tri, posledný bol najmladší, dal ho uliat fundátor kostola Ondrej Pěči a bol zasvätený sv. Ondrejovi, zvon konsekroval biskup Karol Zbiško zo Spišskej Kapituly. Pod kostolom bolo vybudovaných päť krýpt, a to blízko oltárov; fundátor bol pochovaný v krypte pod hlavným oltárom.¹³⁰ V roku 1813 sa uvádzajú štyri krypty, jedna s klasickým portálnym vchodom. Kostol vlastnil autentické relikvie sv. apoštolov Petra a Pavla, Jána Kalazánskeho, Kríža a Jána Nepomuckého, všetky boli uložené v relikviároch a pravidelne verejne uctievané bozkávaním.¹³¹ Kostol sv. Ondreja bol rekonštruovaný v rokoch 1913 a 1934.¹³²

Prešov-Surdok (farnosť Prešov-konkatedrála). Kaplnka sv. Petra a Pavla z roku 1943,¹³³ v literatúre mylne uvádzaná ako kaplnka sv. Ondreja.¹³⁴

Prešov-Vydumanec (farnosť Prešov-konkatedrála). Kaplnka sv. Ondreja z roku 1924.¹³⁵

Rožkovany. Prícestná kaplnka, pôvodne baroková, prestavaná v 20. storočí.¹³⁶

Sedlice. Prvá písomná zmienka o obci je z roku 1329,¹³⁷ aj keď sa v niektorej literatúre uvádza, že patrocínium sv. Ondreja je doložené k roku 1303;¹³⁸ pápežské desiatky patrocínium nespomínajú.¹³⁹ Isté je patrocínium sv. Michala v 15. – 16. storočí.¹⁴⁰

Šemša (farnosť Nováčany). Prvá písomná zmienka o obci je z roku 1280.¹⁴¹ Patrocínium je doložené k roku 1322, 1328 a 1347,¹⁴² pápežské desiatky patrocínium nespomínajú.¹⁴³ Čas postavenia murovaného kostola nebol istý.¹⁴⁴ V roku 1773 sa v ňom nachádzali tri oltáre. Nachádzal sa tu krstný prameň. V murovanej veži boli dva zvony. Kostol mal bohatú výbavu.¹⁴⁵ V roku 1810 sa kostol spomína ako benedikovaný a obdarený odpustkami Svätej stolice v deň patróna chrámu.¹⁴⁶ Súčasný neoklasicistický kostol bol postavený v rokoch 1854 – 1855. V roku 1904 dostal novú vežu a bol reštaurovaný.¹⁴⁷

¹³⁰ AACass, KV, Pečovská Nová Ves, 1775, s. 1-2.

¹³¹ AACass, KV, Pečovská Nová Ves, 1813, s. 1-2.

¹³² *Schematismus [...]administrationum apostolicarum [...]* 1943, s. 102.

¹³³ *Schematismus Košickej arcidiecézy 2009*, s. 85.

¹³⁴ JUDÁK, V. – POLÁČIK, Š.: *Katalóg patrocínií na Slovensku*, s. 134.

¹³⁵ JUDÁK, V. – POLÁČIK, Š.: *Katalóg patrocínií na Slovensku*, s. 134.

¹³⁶ JUDÁK, V. – POLÁČIK, Š.: *Katalóg patrocínií na Slovensku*, s. 134.

¹³⁷ *Encyklopédia miest a obcí Slovenska*, s. 671.

¹³⁸ JUDÁK, V. – POLÁČIK, Š.: *Katalóg patrocínií na Slovensku*, s. 134.

¹³⁹ Porov. *Monumenta Vaticana Slovaciae. Tomus I*, s. 65, 127, 153, 170.

¹⁴⁰ ULIČNÝ, Ferdinand: *Dejiny osídlenia Šariša*, s. 279.

¹⁴¹ *Encyklopédia miest a obcí Slovenska*, s. 845.

¹⁴² TROCHTA, J.: *Zoznam stredovekých fár na Slovensku. XV. Abovská stolica*, s. 50-51; JUDÁK, V. – POLÁČIK, Š.: *Katalóg patrocínií na Slovensku*, s. 134.

¹⁴³ Porov. *Monumenta Vaticana Slovaciae. Tomus I*, s. 78, 125, 149, 166.

¹⁴⁴ AACass, KV, Nováčany, 1810, s. 2-3.

¹⁴⁵ AACass, KV, Nováčany, 1773, s. 27-28.

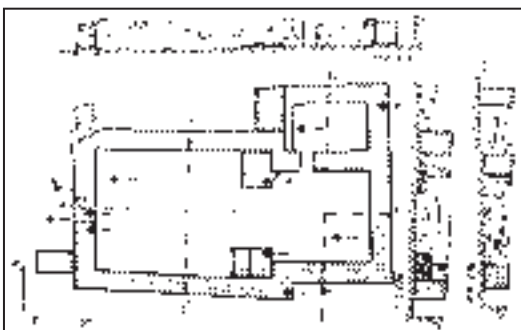
¹⁴⁶ AACass, KV, Nováčany, 1810, s. 2-3.

¹⁴⁷ *Súpis pamiatok na Slovensku 3*. Bratislava : Obzor, 1969, s. 244; HUDÁK, J.: *Patrocíniá na Slovensku*. Bratislava : Umenovedný ústav SAV, 1984, s. 226; JUDÁK, V. – POLÁČIK, Š.: *Katalóg patrocínií na Slovensku*, s. 134.

Tušice. Prvé písomné zmienky o obci sú z rokov 1221 a 1289, ale obec vznikla už pred 11. storočím.¹⁴⁸ Prvá písomná zmienka o kostole a fare je z roku 1335¹⁴⁹ a 1340.¹⁵⁰ Kostol bol zasvätený sv. Ondrejovi.¹⁵¹ V roku 1428 sa spomína *Blažej Ján, rektor farského kostola Panny Márie z Tušíc*. Zrejme medzitým došlo k zmene patrocínia.¹⁵² Dôvodom mohla byť strata pôvodného zasvätenia z dôvodu prestavby po nejakej pohrome, ktorá značne poškodila objekt (požiar, povodeň), či rozšírení z dôvodu prírastku obyvateľstva. K zveľadeniu obce zrejme došlo, lebo k roku 1460 je zachovaná nepriama zmienka o miestnej škole.¹⁵³ V roku 1560 bol tamojší kostol kalvínskym farským kostolom, ktorý sa spomína aj v roku 1600.¹⁵⁴

Vinné-Senderov. Prvá písomná zmienka o Vinnom je z roku 1249, obec však jestvovala pred 11. storočím. V lokalite Senderov sa zachovali murované časti stredovekej (neskoro)románskej architektúry, ktorá vznikla okolo roku 1200 alebo v 1. polovici 13.

storočia. Kvôli vysunutej polohe nešlo o dedinský, ale o kláštorný kostol. Z prameňov nie je známe, kto ho postavil. Predpokladá sa, že to pravdepodobne boli mnísi križovníci, podobne ako v Chmeľove v Šariši.¹⁵⁵ Iná literatúra uvádza, že kláštorný kostol pochádza z 9. – 11. storočia¹⁵⁶ alebo z rozhrania 11. – 12. storočia.¹⁵⁷ Kláštor v 14. storočí už nestál a k roku 1336 existoval len samotný

Kostol sv. Ondreja vo Vinnom-Senderove, základy zaniknutého sakrálneho objektu

¹⁴⁸ *Encyklopédia miest a obcí Slovenska*, s. 871.

¹⁴⁹ *Monumenta Vaticana Slovaciae. Tomus I*, s. 118, 134, 139, 145, 162.

¹⁵⁰ TROCHTA, J.: *Zoznam stredovekých fár na Slovensku. XVII. Zemplínska stolica*, s. 36; JUDÁK, V. – POLÁČIK, Š.: *Katalóg patrocínií na Slovensku*, s. 134.

¹⁵¹ ULIČNÝ, F.: *Dejiny osídlenia Zemplínskej župy*, s. 552.

¹⁵² TROCHTA, J.: *Zoznam stredovekých fár na Slovensku. XVII. Zemplínska stolica*, s. 36.

¹⁵³ TROCHTA, J.: *Zoznam stredovekých fár na Slovensku. XVII. Zemplínska stolica*, s. 36.

¹⁵⁴ ULIČNÝ, F.: *Dejiny osídlenia Zemplínskej župy*, s. 552-553.

¹⁵⁵ Do Chmeľova voviedol križovníkov – reholných kanonikov Jeruzalemského kostola alebo Bratov Pánova Jeruzalemského sv. hrobu, ľudovo nazývaných križovníckymi kanonikmi Božieho hrobu, kráľ Ondrej II. v roku 1212, podobne uviedol križovníkov v roku 1207 do chorvátskeho Glogonca; všetci pochádzali z utečencov po páde Jeruzalema (1187). – KÚTNIK-ŠMÁLOV, J.: *Kresťanský stredovek Slovenska*, s. 256.

Patrocínium sv. Ondreja môže mať v Senderove súvis buď priamo s osobou kráľa Ondreja II., alebo pochádza priamo z kresťanského Východu, kde bol tento svätec mimoriadne obľúbený. Byzantská liturgia mu dávala titul *protoklétos* (prvozvaný, prvopovoláný), jeho kult bol silný v Rusku, Bulharsku, teda medzi Slovanmi. – Porov. Tamtiež, s. 43, 301.

¹⁵⁶ *Encyklopédia miest a obcí Slovenska*, s. 872.

¹⁵⁷ ČÍŽMÁR, M.: *Reholný život na území Košického arcibiskupstva*. Prešov : VMV, 2004, s. 87-88; SEDLÁK, P.: *Kresťanstvo na území Košického arcibiskupstva*, s. 33-34.

sakrálny objekt.¹⁵⁸ Od patrocínia prevzala pomenovanie lokalita. Sv. Ondrej ako patrón sakrálného objektu znie v maďarčine *Szent Endre* a tento variant prešiel od šľachty medzi pospolitý ľud v slovakizovanej forme *Senderov*.¹⁵⁹ Prvá písomná zmienka o osade Senderov je z roku 1336. Kostol mohol mať podľa toponomastických indícií a prameňov aj iné patrocínium, a to Svätého kríža,¹⁶⁰ ale táto zmienka je až z roku 1454,¹⁶¹ teda z čias, keď už objekt nemusel stáť, alebo kostol zanikol najneskôr za reformácie.

Vítaz. Prvá písomná zmienka o majetku je z roku 1245 a o obci z roku 1272.¹⁶² Prvá písomná zmienka o kostole a fare je z roku 1332.¹⁶³ Ďalšia zmienka o farnosti je z roku 1543.¹⁶⁴ Tento kostol bol neskôr vymalovaný stredovekými freskami. Kostol za reformácie prešiel do rúk protestantov, do rúk katolíkov sa vrátil v roku 1691.¹⁶⁵ Vizitácia z roku 1749 hodnotí kostol ako murovaný, nekonekrovaný, v dezolátnom stave, ale rozsiahly, pretože doň vošiel veľký počet veriacich. Nachádzali sa v ňom tri oltáre. Hlavný oltár bol murovaný z kameňov, na ňom bol obraz sv. Ondreja so sochami Ježiša a Márie. Vľavo bol oltár najsv. Panny, na opačnej strane bol oltár s obrazom Bohorodičky bozkávajúcej dieťa Ježiša. Výbava kostola bola bohatá. V murovanej veži boli tri starobylé benedikované zvony. Okolo kostola bol cintorín s murovaným plotom.¹⁶⁶ Omše sa celebrovali len na hlavnom oltári, lebo len ten bol vybavený oltárnym kameňom s relikviami. V roku 1773 sa spomína, že len nedávno bol starobylý bohostánok vymenený za nový, rovnako bol do kostola daný krstný prameň. Odpust sa konal na sviatok patróna chrámu.¹⁶⁷ V roku 1776 sa začala obnova chrámu. V roku 1778 bol kostol benedikovaný vicearchidiakonom Mikulášom Pelčíkom po obnove. Pribudol štvrtý oltár. Zmenil sa výzor hlavného oltára, na ktorom popri obraze sv. Ondreja boli sochy sv. Michala, sv. Floriána, vľavo oltár sv. Barbory so sochami sv. Františka a sv. Antona, pod ním bol Boží hrob. Ďalší oltár bol zasvätený sv. Anne a boli na ňom sochy sv. Školastiky a sv. Rozálie.¹⁶⁸ V roku 1927 sa konala veľká rekonštrukcia kostola z darov rodákov z Ameriky (96 tisíc Kčs).¹⁶⁹ Kostol sv. Ondreja bol naposledy obnovený a následne konsekrovaný 28. novembra 2000.¹⁷⁰

¹⁵⁸ ULIČNÝ, F.: *Dejiny osídlenia Užskej župy*. Prešov : Filozofická fakulta UPJŠ, 1995, s. 268-269, 303, 319; RUTTKAY, A.: *Archeologický výskum cirkevných architektur a christianizácia*. In: *Slovensko vo včasnóm Stredoveku*. RUTTKAY, A. – RUTTKAY, M. – ŠALKOVSKÝ, P. (eds.). Nitra : Archeologický ústav SAV, 2002, s. 166 (157-178).

¹⁵⁹ ULIČNÝ, F.: *Dejiny osídlenia Užskej župy*, s. 203.

¹⁶⁰ Tradíciu kríža v tunajšej lokalite *Kristi* možno vysvetliť od prítomnosti križovníkov, nie nevyhnutne od patrocínia kostola.

¹⁶¹ Nejde o primárnu, ale sekundárnu správu. – Porov. NAGY, Gy: *A nagymihályi és sztárai gróf Sztáray család oklevéltára II*. Budapest 1889, s. 529; ULIČNÝ, F.: *Dejiny osídlenia Užskej župy*, s. 268; TROCHTA, J.: *Zoznam stredovekých fár na Slovensku. XVII. Zemplínska stolica*, s. 36.

¹⁶² *Encyklopédia miest a obcí Slovenska*, s. 673.

¹⁶³ *Monumenta Vaticana Slovaciae. Tomus I*, s. 72, 157, 173; ULIČNÝ, F.: *Dejiny osídlenia Šariša*, s. 354.

¹⁶⁴ TROCHTA, J.: *Zoznam stredovekých fár na Slovensku. XVI. Šarišská stolica*, s. 63-64.

¹⁶⁵ AACass, KV, Široké, 1773, s. 15.

¹⁶⁶ AACass, KV, Široké, 1749A, s. 7; 1749B, s. 4.

¹⁶⁷ AACass, KV, Široké, 1773, s. 15-18; ŠIROCKÝ, V.: *Naša farnosť*. Košice : Multiprint, 2010, s. 42.

¹⁶⁸ AACass, KV, Široké, 1814, s. 3-4.

¹⁶⁹ *Schematismus [...] administrationum apostolicarum [...] 1943*, s. 59.

¹⁷⁰ *Schematismus Košickej arcidiecézy 2009*, s. 103.

Zlaté (farnosť Gaboltov). V chotári obce v polohe Kláštorisko sa nachádza zaniknutá románska rotunda, možno eremitského typu, datovaná do 12. – 13. storočia.¹⁷¹ Obec je doložená k roku 1355,¹⁷² keď už sakrálny objekt nestál,¹⁷³ jestvovala už pred 13. storočím.¹⁷⁴ Potom až v roku 1749 sa spomína drevený kostol sv. Ondreja. J. Kútnik-Šmálov predpokladá, že toto patrocínium tu má staršiu tradíciu, ktorá môže súvisieť s pôsobením benediktínov,¹⁷⁵ ktorým mohla patriť zaniknutá rotunda. V kostole bol len hlavný oltár zasvätený svätému apoštolovi. Kostol bol chudobne vybavený. V drevenej veži boli dva zvony. Odpust sa konal raz v roku, na sviatok patróna. Obec bola v tom čase evanjelická (131 evanjelikov, 29 katolíkov, 19 gréckokatolíkov).¹⁷⁶ Vo vizitácii z roku 1775 sa dozvedáme, že tam stojí ten istý kostol. Drevená zvonica mala dva zvony. Pri kostole bol ohradený cintorín. Väčšina obyvateľstva bola stále evanjelická.¹⁷⁷ V roku 1843 postavili nový kostol na mieste staršieho,¹⁷⁸ ktorý sa najnovšie uvádza ako kostol Sedembolestnej Panny Márie.¹⁷⁹

Svätý Ondrej – patrón Košickej arcidiecézy

Miesta Božieho kultu, územia, inštitúcie sa zasväcujú úcte tajomstiev spásy, udalostiam zo života Krista, či nebeskej ochrane anjelov alebo svätých. Výber patrocínia má závažné zdôvodnenie, ktoré vychádza z miestnych tradícií, no málokedy sa zachová v pamäti danej lokality. V prvom roku existencie Košického biskupstva si kňazi košického presbytéria sami demokraticky zvolili diecézneho patróna v duchu dekrétu pápeža Urbana VIII. z 23. marca 1630.¹⁸⁰ Neprebralo sa patrocínium od Jágerskej diecézy (sv. Ján Evanjelista), z ktorej bolo vykrojené Košické biskupstvo, ani sa nezohľadnilo patrocínium katedrálneho chrámu (sv. Alžbeta), ako je to najčastejšie v takýchto prípadoch, ale bol vybraný osobný patrón prvého košického biskupa Ondreja Saba – sv. Ondrej, apoštol. Prvý biskup totiž vždy dáva novému biskupstvu charizmu svojej osobnosti.¹⁸¹ To bol spoločenský dôvod, okrem neho boli nájdené ešte historické a biblické zdôvodnenia. Na druhej strane tu vidno už aj rastúci vplyv maďarského cítienia. Výber je datovaný k 19. marcu 1805 a potvrdenie Posvätnou kongregáciou pre obrady bolo podpísané 8. januára 1908.¹⁸²

¹⁷¹ BEŇKO, J.: *Osídlenie severného Slovenska*, s. 184, 195.

¹⁷² *Encyklopédia miest a obcí Slovenska*, s. 688.

¹⁷³ Porov. BEŇKO, J.: *Osídlenie severného Slovenska*, s. 223.

¹⁷⁴ ULIČNÝ, F.: *Dejiny osídlenia Šariša*, s. 371.

¹⁷⁵ KÚTNIK-ŠMÁLOV, J.: *Kresťanský stredovek Slovenska*, s. 295.

¹⁷⁶ AACass, KV, Gaboltov, 1749, s. 9.

¹⁷⁷ AACass, KV, Gaboltov, 1775, s. 28.

¹⁷⁸ *Schematismus Košickej arcidiecézy 2009*, s. 51.

¹⁷⁹ JUDÁK, V. – POLÁČIK, Š.: *Katalóg patrocínií na Slovensku*, s. 135; *Schematismus Košickej arcidiecézy 2009*, s. 51.

¹⁸⁰ Porov. AAS XX (1928), s. 85.

¹⁸¹ Porov. ZUBKO, P.: *Dejiny Košickej cirkvi v prameňoch (1803 – 2006)*. Prešov : VMV, 2006, s. 133-215.

¹⁸² *Schematismus dioecesis Cassoviensis*. Cassoviae 1925, s. 2.

Košické presbytérium sa pravidelne schádza trikrát ročne, a to na Zelený štvrtok, sviatok troch sv. košických mučeníkov a na sviatok sv. Ondreja. V tieto dni si všetci kňazi Košickej arcidiecézy konajú spoločné rekolekcie. Sv. Ondrej je teda dodnes stmelujúcim a jednotiacim prvkom najvýchodnejšej rímskokatolíckej diecézy Slovenska.

Osobnosť Andreja Saba, prvého košického biskupa¹⁸³

Andrej Pavol Sabo [Szabó] sa narodil 10. januára 1738 v obci Vinica (okres Veľký Krtíš). Jeho otec Matej S. a matka Mária, rod. Tomšo boli zemaniam a zomreli v detskom veku A.S., ktorého ako sirotu vychovávali príbuzní. Základné a gymnaziálne vzdelanie získal v Krupine u piaristov (1748 – 1752), Gyöngyösi a Jágri. Potom sa stal bohoslovcem Ostrihomskej arcidiecézy, študoval v Kňazskom seminári *Stephaneum* v Trnave (1755 – 1758). V roku 1758 ho predstavení poslali na Pázmaneum do Viedne, kde v roku 1759 získal doktorát filozofie a v roku 1760 získal doktorát posvätnéj teológie.

Ostrihomský arcibiskup František Barkóczi nadaného klerika povolal do svojej biskupskej auly (kancelárie). A.S. prijímal vyššie svätenia, ako to umožňoval jeho relatívne mladý vek: 22.9.1759 subdiakonát, 1.3.1760 diakonát, 14.2.1761 presbyterát. Potom sa stal vicerektorom *Stephanea* v Trnave

(1761 – 1764) a bol tajomníkom *Ondrej Sabo, prvý košický biskup (1804 – 1819)* arcibiskupského vikára Františka Berchtolda. Medzitým sa stal kanonikom najprv v Bratislavskej kolegiálnej kapitule (1768 – 1773) a neskôr v Ostrihomskej metropolitnej kapitule (1773 – 1804). Ako kanonik bol v tereziánskom období poverovaný mimoriadne dôležitými postami v cirkvi, ktoré boli úzko prepojené so záujmami panovníčky, a to ku všeobecnej spokojnosti, pretože skúsenosti z jedného poslania využil pri ďalšom cirkevnom poslaní: bol rektorom *Stephanea* v Trnave (1773 – 1775), potom rektorom Pázmanea vo Viedni (1775 – 1777), a od roku 1777 generálnym vikárom Ostrihomskej arcidiecézy. Ako ostrihomský kanonik sa podieľal

¹⁸³ Zostavené podľa: AACass, Episcopalia; ČIŽMÁR, M.: *Pásli zverené im stádo. Košickí biskupi v rokoch 1804-2004*. Košice 2006, s. 27-85; SZOKOLSZKY, B.: *A százéves Kassai püspökség. 1804-1904*. Kassa 1904, s. 11-29; *Slovenský biografický slovník* V. Martin 1992, s. 165; ZUBKO, P. – HROMJÁK, L.: *Košickí biskupi*. Vranov nad Topľou 1998, s. 7-8; *Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska*. Bratislava 2000, s. 1294; ZUBKO, P.: *Dejiny Košickej kapituly (1804-2001)*. Prešov 2003; ZUBKO, P.: *Dejiny Košickej cirkvi v prameňoch (1803 – 2006)*. Prešov 2006.

na vypracovaní stanoviska svojej kapituly k plánovanej dismembrácii Ostrihomskej arcidiecézy v roku 1776, ktoré bolo síce negatívne, ale vysoko odborné.

V roku 1776 sa stal členom komisie, ktorá mala preskúmať stav Trnavskej univerzity; A.S. bol 10.2.1777 poverený, aby viedol Trnavskú univerzitu a na základe rozhodnutia Márie Terézie zabezpečil presťahovanie univerzity z Trnavy do Budína. Na zdôraznenie autority bol A.S. menovaný 1.3.1776 za titulárneho prepošta sv. Jána Krstiteľa v Budíne. Mária Terézia poverila A.S. v roku 1778 vypracovať plán teologických štúdií na Budínskej univerzite a v roku 1779 vypracoval podobný plán pre kráľovské akadémie, biskupské lýceá a rehoľné školy, ktorý bol zavedený pre celú krajinu. Za odmenu bol v roku 1783 vymenovaný za titulárneho opáta sv. Jakuba *de Silisio* so značnými reálnymi výnosmi z majetkov opátstva, ktoré použil na zveľadovanie týchto majetkov, patronátnych cirkevných objektov, ale i na samotný náboženský život veriacich žijúcich na týchto majetkoch.

Cisár Jozef II. v roku 1782 zrušil v Uhorsku všetky kňazské semináre a v roku 1783 zriadil generálne semináre v Jágri, Záhrebe a Bratislave. A.S. sa stal prvým rektorom Generálneho seminára na Bratislavskom hrade (1784 – 1787). Za spolupracovníkov si vybral viacero kňazov, ktorí pestovali slovenský jazyk a literatúru. Tento záujem vychádzal z osvietenскеj politiky panovníka, aby sa chovanci vzdelávali v materinskej reči. Medzi popredných bohoslovcov pestovania a zveľadovania slovenského jazyka patrili Anton Bernolák (1762 – 1813), kodifikátor prvého spisovného slovenského jazyka (1787) a zakladateľ Slovenského učeného tovarišstva (1792), a Juraj Palkovič (1763 – 1835), ktorý preložil bibliu do bernolákovskej slovenčiny (1829 – 1832). A.S. nesúhlasil s jansenistickými ideami Jozefa II. vo vzťahu k cirkvi, zásahmi do formácie budúcich kňazov a nie najlepšie medziludské vzťahy spôsobili, že bol odvolaný z postu rektora generálneho seminára v decembri 1787 a úrad oficiálne odovzdal 13.1.1788; A.S. bol medzi bohoslovcami veľmi obľúbený, venovali mu niekoľko ód, vydaných v národných jazykoch, aj v slovenčine. Jozef II. ponúkal pre A.S. post prepošta kapituly v Nitre, on to odmietol; panovník ho však 11.12.1787 vymenoval za titulárneho novjiškého biskupa.

Následne bol A.S. ako kanonik poverovaný rôznymi povereniami. V roku 1790 sa ako delegát Ostrihomskej kapituly zúčastnil na zasadaní parlamentu, kde sa diskutovalo, či majú Habsburgovci právo na uhorský trón. A.S. vydal apologetické dielo *Dialogus inter modestum jurisperitum et prosperum nobilem ablegatum*, čím výrazne prispel k vyriešeniu sporu, za čo mu udelili titul titulárneho prepošta Ostrihomskeho hradu. A.S. bol dva roky rektorom Kňazského seminára v Bratislave (1797 – 1799). Po smrti prímasa a kardinála Jozefa Batthyány († 23.10.1799) bol kapitulným vikárom Jozef Ignác Wilt, ktorý si za zástupcu vybral A.S. (1800 – 1804).

V roku 1804 bolo dismembrované rozsiahle Jágerské biskupstvo a vzniklo Košické a Satmárske biskupstvo a Jágerské arcibiskupstvo. František II. vybral 23.3.1804 A.S. za prvého košického biskupa, pretože ho považoval za mimoriadne kvalitného a skúseného muža; pápež Pius VII. to 20.8.1804 potvrdil. A.S. prijal biskupskú vysviacku 18.11.1804 v katedrále v Jágri od prvého jágerskeho arcibiskupa Františka Xavera Fuchsa. Inštalácia v košickej katedrále sa konala 18.12.1804.

Ako prvý biskup novoerigovanej diecézy mal A.S. za úlohu založiť všetky inštitúcie, potrebné pre riadny chod miestnej cirkvi. Nepodarilo sa mu získať primeraný podiel z majetkov a fondácií dismembrovaného Jágorského biskupstva, ale podarilo sa získať písomnosti z jágorského biskupského archívu, ktoré sa týkali územia Košickej diecézy. A.S. v centre Košíc kúpil tri susediace domy vedľa katedrály; tie bolo potrebné adaptovať na biskupský byt a biskupskú aulu. Veľké úsilie vynaložil na kúpu bytov pre kanonikov novej kapituly; na tento cieľ venoval 30 tisíc zlatých. Stanovil pravidlo, že štyria kanonici budú bývať v kanonických domoch a ďalší dvaja budú bývať v služobných bytoch ako mestský farár a rektor kňazského seminára. Štatúty Košickej kapituly schválil 21.11.1810.

A.S. pochádzal z Ostrihomskej arcidiecézy a aby spoznal kňazov nového presbytéria, požiadal ich o napísanie životopisov podľa stanovenej schémy. Na ich základe spoznal klérus a získal východiskový materiál pre ďalšie pôsobenie. Kňazi si z úcty k prvému biskupovi zvolili 19.3.1805 za nebeského patróna Košickej diecézy sv. Andreja, apoštola. A.S. dokázal nadviazať na staršie tradície, keď len s malými zmenami 9.2.1806 potvrdil štatúty Košickej diecézy, ktoré platili už 60 rokov a osvedčili sa, dal tak základy vlastnému partikulárnemu právu. V rokoch 1806 – 1810 vykonal kánonickú vizitáciu Košickej diecézy. Veľkú pozornosť venoval úpravám cirkevnej správy, upravoval hranice farností, zriaďoval farnosti a miestne kapelánie, príp. niekoľko zrušil; najviac miestnych kapelánií (34) povýšil na riadne farnosti v roku 1810. Od vymenovania za biskupa do Košíc hľadal priestory pre kňazský seminár, získal objekt bývalého františkánskeho kláštora v centre mesta blízko biskupskej katedry. Vo svojich pastierskych listoch a nariadeniach venoval pozornosť každej oblasti náboženského života, ponajprv klerikom, potom veriacim laikom. Dňa 4.10.1814 uzavrel zvláštnu dohodu medzi rímskokatolíkmami a gréckokatolíkmami, ktorých v jeho diecéze žil značný počet. Za neho pápež Pius VII. zriadil 21.9.1818 gréckokatolícku Prešovskú eparchiu.

A.S. bol ako biskup sám k sebe prísny, pedantný, zapaloval ľudí, bol štedrým a dobrosrdečným otcom zvereného ľudu. Rázne vystupoval proti zosvetáčeniu kňazov a proti verejným prehrškám, najmä proti fajčeniu kňazov. Pozornosť venoval aj chudobným žiakom a umožnil im absolvovať štúdiá. Vyjadroval sa ku každej oblasti cirkevného života, pripomínal pravidlá ľudského, duchovného, klerického života. Okrem toho podporoval bernolákovské hnutie, ktoré šírilo kodifikovaný slovenský jazyk. Sám vydával pastierske listy pre veriacich v rečiach ľudu (po maďarsky, slovensky a nemecky) a pre kňazov po latinsky. A.S. bol 23.7.1815 v košickej katedrále hlavným svätiteľom biskupa Ladislava Eszterházyho pre Rožňavskú diecézu.

V októbri 1814 A.S. vážne ochorel, preto spísal testament. K výraznému zhoršeniu zdravia prišlo v septembri 1819 a až 7.9.1819 menoval prepošta kapituly Františka Xavera Rimanóczyho za prvého generálneho vikára. A.S. zomrel 27.9.1819 v Košiciach a pochovaný bol 1.10.1819 do biskupskej hrobky v Katedrále sv. Alžbety v Košiciach spišským biskupom Jánom Krstiteľom Ladislavom Pyrkerom.

A.S. získal počas kňazského života bohaté skúsenosti s riadením cirkvi a obranou jej práv. Vynikal ľudsky hodnotnými vlastnosťami, najmä otcovským duchom, preto bol mimoriadne obľúbený u podriadených i nadriadených. Za náročne

a dobre vykonané úlohy bol odmenený mnohými čestnými titulmi. Ako rektor Generálneho seminára v Bratislave má výrazný podiel na formovaní slovenského jazyka a literatúry medzi budúcou kňazskou slovenskou inteligenciou, čím patrí medzi kľúčových podporovateľov počiatkov moderných dejín slovenského národa. Slovenské hnutie podporoval aj ako košický biskup, pričom ostával aj uhorským vlastencom. Ako prvý košický biskup mal za úlohu vytvoriť životaschopnú diecézu, čo sa mu podarilo, keď jej dal pečať svojej vlastnej charizmy. Zriadil a uživil košickú partikulárnu cirkev a jej inštitúcie – biskupskú aulu, kapitolu, seminár, katedrálu, vykonal kánonickú vizitáciu, usporiadal cirkevnú organizáciu novej diecézy.

Práce: *Dialogus inter modestum jurisperitum et prosperum nobilem ablegatum* (1790); viacero pastierskych listov zverejnených v *Circulares Dioecesis Cassoviensis* (Košice 1804 – 1819).

[III.] K ÚCTE SVĚTÉHO ONDREJA, APOŠTOLA, V ZEMPLÍNE¹⁸⁴

(† JURAJ MACÁK)

Po rozchode apoštolov Ondrej pôsobil v Skýtii, v dnešnom južnom Rusku. Pôsobil aj v Grécku, Bytínii a inde. Zomrel mučeníckou smrťou na kríži.

Jeho telesné pozostatky boli uložené v chráme sv. apoštolov v Konštantínopole ešte v 4. storočí. Až za pápeža Gregora Veľkého (590 – 604) bola časť pozostatkov prevezená do Talianska a do Ríma.¹⁸⁵ Najmä východná cirkev si sv. Ondreja veľmi uctievala. Uhorský kráľ Ondrej I. (1046 – 1060) ako utečenec v dobe, keď nastala v Uhorsku pohanská reakcia, dostal sa do Kyjeva, kde bol vychovaný a pokrstený. Za (druhú) manželku si vzal Anastáziu, dcéru kyjevského kniežaťa Jaroslava I. Múdreho. Keď sa Ondrej vrátil do Uhorska, dal vystavať na Vyšehrade kláštor k úcte sv. Ondreja, apoštola, s grécko-slovanskou liturgiou, ktorá pretrvala do roku cca 1214.¹⁸⁶

Úcta sv. Ondreja v Uhorsku má dávne korene a šírla sa aj v dobe kráľa Ondreja II. (1205 – 1235). Jej šíriteľmi však mohli byť už misijní benediktínski mníšeri-eremiti z rôznych kláštorov, azda aj z kláštora Százdy (založený 1067), do sféry ktorých patrili aj Dušník pri Slanej a menšie misijné stanice v južnom Zemplíne: v Sirníku, Čerhove, Malej Trni. A mohli byť ešte pod vplyvom dávnych veľkomoravských tradícií.¹⁸⁷ Arpádovci len prispeli k prehĺbeniu svätoondrejskej úcty u nás, ktorá tu mala oveľa staršie korene.

Na Slovensku je viac starých dedín s menom svätého Ondreja, ba aj viac kostolov s patrocíniom sv. Ondreja. V Košickej arcidiecéze, ktorá si pri svojom vzniku (1804) zvolila sv. Ondreja za patróna svojho biskupstva, je len málo kostolov zasvätených sv. Ondrejovi. Pri Koprivnici je zistené veľkomoravské sídlisko (8. – 9. storočie). Sem zasahovalo pôsobenie bardejovských cistercitov v 1. pol. 13. storočia, ktorí mali svoj materský kláštor v polskej Koprivnici, kde bolo cistercitské opátstvo už v roku 1185. V Koprivnici sa zachovala iba sakristia, ktorá bola časťou starého kostola,

---

¹⁸⁴ Rukopis uložený v: AACass, Juraj Macák, rukopisy, (1984). V texte boli uskutočnené drobné úpravy slovosledu. Juraj Macák konzultoval svoje články s viacerými odborníkmi (Jozef Kútnik-Šmálov, Vojtech Budinský-Krička a ďalší). Ich prínos spočíva v tom, že poukázal, že výskyt starobylých patrocínií (zachovaných reálne, v prameňoch, či v ústnej tradícii zachytenej v miestnych toponymách) úzko súvisí s výskytom významných archeologických lokalít z veľkomoravských a povelkomoravských čias (preduhorského obdobia). Viaceré tieto lokality boli kniežacími sídlami, dvorcami a hradištami, čo poukazuje na spôsob šírenia kresťanstva medzi miestnymi Slovienmi zhora. Keďže patrocíniom farského kostola nesmelo zaniknúť, po zániku starších sakrálnych objektov sa prenášalo na novšie. (Peter Zubko, editor príspevku).

¹⁸⁵ CINEK, F.: *Mše svatá... Proprium sanctorum III/I*. Olomouc 1934, s. 69.

¹⁸⁶ DVORNÍK, F.: *Byzantské misie u Slovanů*. Praha 1970, s. 220, 233, 235.

¹⁸⁷ VARSÍK, B.: *Osídlenie Košickej kotliny III*. Bratislava 1977, s. 525; STANISLAV, J.: *Slovenský juh v stredoveku I*. Martin 1948, s. 464; BOROVSZKY, S.: *Magyarország vármegyei és városai. Zemplén vármegye*, s. 36, 67.

lebo nový chrám na starých základoch bol pribudovaný až v roku 1520.¹⁸⁸ V Šemši bol postavený nový kostol na starých základoch v roku 1855.¹⁸⁹

V Zemplíne nateraz niet ani jedného stojaceho kostola k úcte sv. Ondreja, ani jednej osady s jeho menom. A predsa je tu viac stôp po úcte k sv. Ondrejovi.

Kostol sv. Ondreja bol v Merníku (farnosť Michalok pri Vranove nad Topľou). Bol postavený v 16. storočí a zanikol koncom 18. storočia. Bol to gotický kostol a mal aj kamenné pastofórium.¹⁹⁰

Pri Vinnom bola výšinná stará osada zvaná Svätý Ondrej, spomínaná ešte v roku 1336. Avšak zanikla a v roku 1428 sa už spomína iba vrch zvaný Svätý Ondrej, aj keď v maďarizovanej forme *Velký* a *Malý Senderov* (od *Szent Endre*). Začiatkom 14. storočia práve blízko tejto osady bolo akési *haeremitorium*, teda akési stredisko eremitov-pustovníkov. Ba bol tu aj akýsi starý kostol k úcte Svätého kríža, nedávno lokalizovaný archeológmi a datovaný.¹⁹¹

V Parchovanoch bol starý gotický kostol sv. Ondreja. Na jeho mieste až v 19. storočí postavili novší chrám, ale už k úcte sv. Štefana, uhorského kráľa.¹⁹² Pri Parchovanoch v chotári zvanom *Turny* bolo objavené veľkomoravské sídlisko (9. – 10. storočie).¹⁹³

Pri Parchovanoch však bola dávno akási stará osada zvaná *Ondrejovce* (maďarsky *Andrásháza*), spomínaná v rokoch 1355, ale aj malá osada *Kinčeš*, spomínaná v roku 1320, a v rokoch 1358 – 1429.¹⁹⁴ Keď sa však začali robiť archeologické vykopávky pri Dvoriankach (1981/1982), kde boli v troch polohách zistené slovanské sídliská z veľkomoravského obdobia (aj v chotári zvanom *Hradište*), historickým výskumom bolo zistené, že obec sa pôvodne nazývala *Kencsencsandrásfalva* (1321). V tomto názve je objasnený názov *Kinčeš*, ktorý nepochádza z maďarčiny (t.j. bohatý na poklady), ale je to skomolenina zo staroslovanského slova *kъnъzvъ*, *kiniž*, *kenes*, *knez*, čiže *knieža*. Teda tu bola akiste na kniežacom majetku (*Kenes*)¹⁹⁵ osada Svätý Ondrej.¹⁹⁶

---

¹⁸⁸ CHROPOVSKÝ, B.: *Významné slovanské náleziská na Slovensku*. Bratislava 1978; VARSÍK, B.: *Osídlenie Košickej kotliny III*, s. 112; *A kassai százéves egyházmegye... I*. Kassa 1904, s. 409.

¹⁸⁹ *A kassai százéves egyházmegye... I*, s. 155.

¹⁹⁰ PIFFL, Alfréd: *Objav dvoch kostolov v Merníku*, s. 81-103.

¹⁹¹ K roku 1336 „*Scenthanduryas*“, „*locum haeremitorii*“; 1428: „*vinee in monte Zentandrás vocato*“. – NAGY, Gy: *A nagymihályi és sztárai gróf Sztáray család oklevéltára I*. Budapest 1887, s. 106, 112, 114. – NAGY, Gy: *A nagymihályi és sztárai gróf Sztáray család oklevéltára II*. Budapest 1889, s. 268, 529; POLLA, B.: *Záchranný archeologicko-historický výskum vo Vinnom*. In: *Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 1974*. Nitra 1975, s. 86-87; BUDINSKÝ-KRIČKA, V.: *Nález románskej stavby vo Vinnom*. In: Tamže, s. 35.

¹⁹² *A kassai százéves egyházmegye... I*, s. 522.

¹⁹³ ULIČNÝ, Ferdinand: *Dejiny osídlenia Zemplínskej župy*, s. 384.

¹⁹⁴ *Vlastivedný slovník obcí na Slovensku II*. Bratislava 1977, s. 369; BOROVSZKY, S.: *Magyarország vármegyei és városai. Zemplén vármegye*, s. 99.

¹⁹⁵ Toponymá *Kinčeš* s blízokým slovanským sídliskom sa okrem tu uvedených Dvorianok nachádza pri obciach Budkovce, Drahňov, Luhyňa pri Sátoraljaújhelyi.

¹⁹⁶ FEJÉR, G.: *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus et civilis VIII/2*. Budae 1829 – 1844, s. 292; BOROVSZKY, S.: *Magyarország vármegyei és városai. Zemplén vármegye*, s. 357; STANISLAV, J.: *Slovenský juh v stredoveku II*. Martin 1948, s. 266, 270.

Kaplnka sv. Ondreja pri Luhyni (okres Trebišov), kde je tiež zistené slovanské sídlisko z veľkomoravského obdobia, a to tiež v chotári zvanom Kinčeš. Po dávnej kaplnke zostal iba názov (maďarsky *Szent Andráska*) jedného chotára na malom vršku pri obci. Romy kaplnky boli poškodené činnosťou blízkeho kameňolomu. Je pozoruhodné, že Luhyňa patrí k fare v Čerhove, ktorý však aj s Malou Trňou a Sirníkom kedysi dávno v 11. storočí bol menšou misijnou stanicou benediktínskych mníchov z kláštora v Százdy. A práve v okolí sa zachovali najstaršie sakrálne stavby až cca z polovice 13. storočia (Malá Bara a ďalšie).¹⁹⁷

Osada Svätý Ondrej sa spomína aj pri Novosade, kde terajší reformovaný kostol bol pôvodne gotickou svätynou veľkého pavlínskeho chrámu,¹⁹⁸ ktorý bol zasvätený sv. Kozmovi a Damiánovi. Podľa archeologického prieskumu sa táto osada nachádzala pri Novosade, ale bližšie k susednej obci Hraň, kde je zistené veľkomoravské sídlisko a slovanské pohrebisko (10. – 11. storočie).¹⁹⁹

Podľa výsledkov podrobného výskumu treba konštatovať, že úcta k sv. Ondrejovi, apoštolovi, sa šírila na východnom Slovensku v oblastiach, kde je dokázané staré autochtónne slovanské osídlenie z veľkomoravského obdobia a že tento kult mohli šíriť predovšetkým misijní mníši – benediktíni, cisterцитi, príp. aj pavlíni a iní.²⁰⁰

---

¹⁹⁷ BOROVSZKY, S.: *Magyarország vármegyei és városai. Zemplén vármegye*, s. 36, 77; *Vlastivedný slovník obcí na Slovensku II*, s. 203; *Vlastivedný slovník obcí na Slovensku I*, s. 236.

¹⁹⁸ Imrich Perényi, ktorý bol svojho času uhorským palatínom, dal v roku 1502 postaviť kláštor pre pavlínov. Ďalší kláštorný kostol dal postaviť v Novosade, podľa dátumu na gotickom zvone bol dostavaný najneskôr v roku 1515 za plebána Andreja. Jeden zo synov Imricha Perényiho, Imrich, sa stal varadínskym biskupom a zahynul v bitke pri Moháči (1526); jeho brat Peter ako jeden z prvých v Uhorsku prijal reformáciu v roku 1531, šíril reformáciu na svojich majetkoch, v čom mu zabránil kráľ, keď ho dal uväzniť vo Viedni, kde zomrel v roku 1548. Kostol poškodilo zemetrasenie 15. októbra 1834, požiare v rokoch 1856 a 1904 a statika bola narušená aj v roku 1886. AACass, Juraj Macák, korešpondencia, netriedené (Zoltán Erdélyi, 17.5.1965).

¹⁹⁹ *Vlastivedný slovník obcí na Slovensku II*, s. 335, 453; BOROVSZKY, S.: *Magyarország vármegyei és városai. Zemplén vármegye*, s. 31; *Monumenta Vaticana Slovaciae. Tomus I*, s. 249.

²⁰⁰ Porov. KÚTNIK-ŠMÁLOV, Jozef: *Kresťanský stredovek Slovenska*.

[IV.] PRÍLOHY

(PRIPRAVILI PETER ZUBKO – MARIÁN ČIŽMÁR)

I.

Volba svätého Ondreja za patróna Košickej diecézy (19.3.1805)

PATRONUS

Almae Dioecesis Cassoviensis

S. ANDREAS APOSTOLUS

anno Domini MDCCCXV.

COMMUNI TOTIUS CLERI SUFFRAGIO ELECTUS.

Consentaneum quippe rebus ipsis esse apparebat: eum novae Dioecesis Patronum optare, qui ipso denotaretur nomine Antistitis novi; quo nimirum et notitia Primi Praesulis, hac via ad posteritatis memoriam propagaretur, et exploratum una fieret, Clerum ipsum Nascentis Dioecesis titulum non tam iudicio legisse humano, quam Divinitus nomine primi Praesulis monstratum cum religione quadam suscepisse. Sunt interim aliae adhuc causae, et momenta, quibus ad amplectendum Tutelarem hunc Patronum itum est; auctore quippe Origene, et post hunc Eusebio Caesariensi Episcopo ita accepimus: Divum fuisse Andream, cui primo omnium ad praedicandum Christi Evangelium Scythia obtigerit, quam etsi tantum minorem fuisse mordicus teneant nonnulli, hodiernaeque Albanie respondisse existiment, eo quod in vicina Achaja Divus Andreas feratur Martyrium passus, – innotum tamen nemini esse potest, has opiniones funditus convelli Clarissimis omnium pene Graecorum testimoniis, quorum fide, et auctoritate extra dubium ponitur, eundem Apostolum, in maiore etiam Asiae Scythia semen Verbi Divini sparsisse; ex hoc itaque sequebatur cum primis par esse, Hungarum nationem, quae suam ex Scythia traheret originem, aliquam Episcopalem Sedem habere S. Andreae honori dicendam, siquidem hic, apud Scythicos ejusdem Majores primus Apostolico, atque Praesuleo munere fuisset perfunctus. Nemini quippe obscurum est, quemadmodum non parum interesse ad Commendationem posterorum accepta in Patribus beneficia, grata prosequi recordatione, eorumque memoriam, ne vetustate intereat, aptis quibusdam, et convenientibus alere monumentis, – ita nihil prorsus occurrere, quo Apostoli, et primi Majorum Nostrorum Episcopi, aptius sustineri memoria, quam Dioeceseos dedicatione possit. Quod genus grati in Divum Andream, memorisque monumentum animi, quia compertum esset, toto retroactorum octo Saeculorum tractu, desideratum fuisse, nec enim constat Majores Nostrorum, ex quo Christiana Sacra amplexi sunt, ullam unquam ejus honori devovisse Dioecesim – Clerus Dioecesis hujus rem putabat et magnis ejusdem Apostoli in Gentem Hungarum meritis, et Nostris vicissim erga eum officiis dignam se praestitutum, si ea occasione qua Patronus Dioecesis Novae erat proponendus, consentanea in eundem Divum

Andream pronus conferret suffragia, tanto magis, quod in propatulo sit Basilicam Cassoviensem, nunc Ecclesiam Cathedralem Deo consecratum esse, sub ejus Divae Elisabethae Nomine, quam neminem fugit Patrem habuisse Andream II. Hungariae Regem, adeoque ejusdem Apostoli Nomen referentem; quae quidem res eam vim habere in se videbatur, ut congruentissimum fore visum fuerit: si Nomen Divi Andreae, quod Pater gerebat, in titulum cederet ei Dioecesi, in cujus principe Ecclesia, Nomen filiae Sanctae resplenderet. Sed neque fallebat quempiam, quod memoria literisque proditum est, alteram Elisabetham, quae ejusdem Basilicae sub annum 1324 fundamenta jecit, erga Cultum S. Andreae Apostoli, singulari quodam modo fuisse affectam, ita, ut post susceptum Ludovicum, qui postea Magni Cognomentum tulit, alteri filio in sacro fonte nomen Andreae curaverit indendum. Denique, cum id Clerus reputasset animo, et Divum Andream ex Apostolis primum fuisse, qui teste Joannis Capite 1-mo Magistrum Christum adierit, et Dioecesi huic Superum favore, eodem Nomine obtigisse primum Antistitem ita animo comparatum, qui omni Apostolicae vitae suae zelo, Divum illum exprimere studeat, non poterat unanimi sensu non in eam abire sententiam, ut S. Andreae Apostoli, qua tutelaris Dioecesis Patroni memoria specialiter recolatur.

Prameň: *Schematismus venerabilis cleri Dioecesis Cassoviensis ad annum Jesu Christi MDCCCXL. erectae sedis episcopalis XXXVI.* Cassoviae : Typis Caroli Werfer, 1840, s. 3-4; ZUBKO, Peter: *Dejiny Košickej cirkvi v prameňoch (1803 – 2006).* Prešov : VMV, 2006, s. 144-145 (dokument č. 17).

Patrón vlastnej Košickej diecézy
sv. Ondrej Apoštol,
vybraný v roku Pána 1805 spoločným hlasovaním všetkého kléru.

Pretože v istých veciach je potrebný súhlas, požaduje sa aj pri výbere patróna novej diecézy, ktorý je naznačený už v samotnom mene nového arcipastiera; zaiste i preto, aby bol prvý biskup známy aj v budúcnosti i takouto cestou a súčasne spoľahlivo, klérus pri tomto zrodení diecézy prevzal patrocínium ani nie podľa miery prirodzenej ľudskej mienky, ako skôr v mene vážnosti prvého biskupa, na ktorého takto poukazuje s nábožnosťou.

Súčasne existujú aj ďalšie dôvody a pohnútky, ktorými je vystihnutá plnosť ochrany tohto patróna; veď už autor Origenes a po ňom Ezébius, biskup z Cézarei, takto tvrdia: blažený²⁰¹ Ondrej najprv urobil všetko pre ohlasovanie Kristovho evanjelia v Skýtiii a keď ho niektorí chceli zavraždiť, tak si zaumienil odpovedať na to (ohlasovaním) v dnešnom Albánsku a v susednom Achájsku blažený Ondrej podstúpil martýrske umučenie, – nikto nevie viac, tieto mienky sú však založené na spoločných svedectvách slávnych Grékov, ktorých viera a autorita je nad všetku pochybnosť,

²⁰¹ Archaizmus znamenajúci v uvedenom kontexte: svätý.

že tento apoštol vo veľkej časti Ázie v Skýtii rozsieval semeno Božieho Slova; odtiaľ pochádza medzi prvými aj maďarský národ, ktorý svoj pôvod odvádza zo Skýtie,²⁰² preto niektoré biskupské sídlo malo by mať tú česť byť pomenované po sv. Ondrejovi, keď zastával u Skýtov tak skvelý apoštolský, ako aj arcipastiersky úrad ako prvý.

Avšak nie je jasné, akým spôsobom to iste v nemalej miere ovplyvnilo neskoršie odovzdávanie dobrodení vo vlasti (Uhorsku), ktoré treba s vďačnosťou nasledovať, a tak jeho starobylú spomienku nenechať upadnúť do zabudnutia, no vhodne živiť všade a všetkými – tak nič nebráni vyjsť mu v ústrety, čím si tohto apoštola a prvého biskupa našich obyčajov vhodne ponecháme v pamäti tak, že mu môžeme zasvätiť diecézu.

To, že bol národ hrdý na blaženého Ondreja, dosvedčujú pamäť i monumenty duší, pretože je jasné, že v priebehu celých ôsmich predchádzajúcich storočí, ktoré pominuli, skutočne sú známe naše obyčaje, na ktorých sa ujalo sväté kresťanstvo a práve preto jeho cti treba zasvätiť diecézu – kňazi tejto diecézy to považovali za samozrejmé a veľmi vďačiac tomuto apoštolovi za maďarský národ, napokon teda aj nám je týmto poslaním sám vhodne predurčený, a to z tohto dôvodu, aby bol predstavený ako patrón novej diecézy, súčasne k tomuto blaženému Ondrejovi sa prikláňa aj hlasovanie, a to o to viac, že na námestí stojí košická bazilika, teraz katedrálny kostol, ktorý bol zasvätený Bohu pod jeho menom blaženej Alžbety, ktorá – ako je známe – mala otca uhorského kráľa Ondreja II., čiže nositeľa mena toho istého apoštola; zdá sa, že táto vec má v sebe silu, aby čo sa najprímeranejšie zviditeľnila: tak meno blaženého Ondreja, ktoré nosil otec, prináleží aj k titulu diecézy, v ktorej prvom kostole sa skvie meno svätej dcéry.

[...]

Napokon, ako to kňazi jednomyselne uvážili, aj blažený Ondrej bol prvý medzi apoštolmi, ktorý podľa svedectva 1. kapitoly Jánovho evanjelia prišiel ku Kristovi ako prvý učeník; aj predstavený prvý arcipastier tejto diecézy rovnako obdržal toto meno, ako odvážne porovnávame, ktorý sa takisto snaží celý svoj apoštolský život poukazovať horlivo na zbožnosť, tak nemôže neprísť v tomto zmysle záverečná mienka, aby bola diecéza na (večnú) pamiatku osobitne zverená ochrane sv. Ondreja, apoštola.

Prameň: *Na prahu modernej doby. Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov IX.* Bratislava : Literárne informačné centrum, 2008, s. 260-261 (dokument č. 100).

2.

Katechéza o svätom Ondrejovi od pápeža Benedikta XVI. (14.6.2006)

Drahí bratia a sestry, minulú strediu sme skončili naše úvahy o veľkej postave Šimona Petra, ktorého Ježiš nazval „skalou“ a ustanovil ho za základ svojej Cirkvi. Dnes našu

---

²⁰² Všeobecné pomenovanie územia obývaného viacerými kočovnými kmeňmi, ktorých spoločne volali Skýti. V staroveku tak označovali rozsiahlu oblasť východnej Európy. Podľa gréckeho historika Herodota sem prišli Skýti z Ázie.

pozornosť obrátíme na jeho brata, Ondreja, ktorý bol jedným z dvanástich. Prvou vecou, ktorá nás na Ondrejovi osloví, je jeho meno: nie je hebrejské, ale grécke, čo je znamením kultúrnej otvorenosti jeho rodiny. V listoch dvanástich Ondrej zaujíma druhé miesto, ako v *Matúšovi* (10, 1-4) a v *Lukášovi* (6,13-16), alebo štvrté miesto, ako v *Markovi* (3,13-18) a v *Skutkoch apoštolov* (1,13-14). V každom prípade Ondrej mal významné miesto v prvých kresťanských komunitách.

Pokrvné puto medzi Petrom a Ondrejom, ako aj ich spoločné povolanie Ježišom, sa výslovne spomínajú v evanjeliách. Čítame tam: „*Keď raz kráčal popri Galilejskom mori, videl dvoch bratov, Šimona, ktorý sa volá Peter, a jeho brata Ondreja, ako spúšťajú sieť do mora; boli totiž rybármi. I povedal im: „Poďte za mnou a urobím z vás rybárov ľudí“ (Mt 4,18-19; Mk 1,16-17).* Vo štvrtom evanjeliu nachádzame ďalší detail: na začiatku bol Ondrej učeníkom Jána Krstiteľa; u neho počul označenie Ježiša ako „Božieho baránka“ (*Jn 1,36*); preto spoločne s ďalším nemenovaným učeníkom začal nasledovať mladého Rabiho. Evanjelista o tom píše: oni „*videli, kde býva, a zostali v ten deň u neho“ (Jn 1,37-39).* Ondrej teda prežil vzácne chvíle dôvernosti s Ježišom. Evanjeliové rozprávanie pokračuje významnou poznámkou: „*Jeden z tých dvoch, čo to počuli od Jána a nasledovali Ježiša, bol Ondrej, brat Šimona Petra. On hneď vyhľadal svojho brata Šimona a povedal mu: „Našli sme Mesiáša,“ čo v preklade znamená Kristus. A priviedol ho k Ježišovi“ (Jn 1,40-43),* čím ihneď prejavil spoločného apoštolského ducha. Ondrej bol teda prvým z apoštolov, ktorého povolal Ježiš, aby ho nasledoval. Práve na tomto základe ho liturgia Východnej cirkvi uctieva titulom *Protóklitos* – čo znamená „*Prvopovolany*“. A aj kvôli pokrvnému bratskému vzťahu medzi Petrom a Ondrejom, Cirkev v Ríme a Konštantínopolská cirkev sa osobitným spôsobom cítia byť sestrami. Aby sa tento vzťah zvýraznil, môj predchodca pápež Pavol VI. v roku 1964 vrátil relikvie svätého Ondreja, ktoré boli dovtedy uložené vo Vatikánskej bazilike, pravoslávnenému biskupovi a metropolitovi mesta Patrasso v Grécku, kde podľa tradície bol apoštol ukrižovaný.

Evanjeliové tradície osobitne pripomínajú meno Ondreja aj pri ďalších príležitostiach. Prvou je rozmnoženie chlebov v Galilei. Bol to práve Ondrej, ktorý pri tej príležitosti upozornil Ježiša na prítomnosť chlapca, ktorý mal so sebou päť ražných chlebov a dve ryby: bolo to málo – poznamenal – pre všetkých ľudí, ktorí prišli na toto miesto (por. *Jn 6,8-9*). Tu si musíme všimnúť Ondrejov realizmus: on si všimol chlapca, ale uvedomil si nedostatok jedla. Ježiš napriek tomu nasýtil zástup ľudí, ktorí si ho prišiel vypočuť. Druhá príležitosť sa naskytla v Jeruzaleme. Keď vychádzal z mesta, jeden z učeníkov upozornil Ježiša na nádheru mohutných múrov, ktoré podopierali chrám. Majstrova odpoveď bola veľmi prekvapujúca: povedal, že z týchto múrov nezostane kameň na kameni. Ondrej spoločne s Petrom, Jakubom a Jánom sa ho opýtali: „*Povedz nám, kedy to bude a aké bude znamenie keď sa toto všetko začne plniť“ (Mk 13,1-4).* Ako odpoveď na túto otázku Ježiš predniesol dôležitú reč o zničení Jeruzalema a konci sveta a pozval svojich učeníkov, aby pozorne čítali znamenia čias a neustále bdeli. V tejto udalosti môžeme vidieť, že sa nemusíme báť klásť otázky Ježišovi, ale zároveň musíme byť pripravení prijať učenie, ktoré nám ponúka.

V evanjeliách je zaznamenaná aj tretia Ondrejova iniciatíva. Miestom je ešte

raz Jeruzalem, krátko pred utrpením. Kvôli sviatku Veľkej noci – uvádza Ján – prišli do svätého mesta aj niekoľkí Gréci, pravdepodobne prozeliti, alebo bohabojní, aby sa poklonili izraelskému Bohu na sviatok Veľkej noci. Ondrej a Filip, dvaja apoštoli s gréckymi menami, poslúžili Ježišovi ako tlmočníci a prostredníci tejto malej skupiny Grékov. Pánova odpoveď na ich otázku sa zdá – ako často v Jánovom evanjeliu – záhadná, ale práve preto sa ukazuje ako bohatá na význam. Ježiš hovorí dvom učeníkom a prostredníctvom nich gréckemu svetu: „*Nadišla hodina, aby bol Syn človeka oslávený. Veru, veru, hovorím vám: Ak pšeničné zrno nepadne do zeme a neodumrie, ostane samo. Ale ak odumrie, prinesie veľkú úrodu*“ (Jn 12,23-24). Čo znamenajú tieto slová v tomto kontexte? Ježiš chce povedať: Áno, stretnutie medzi mnou a Grékmi sa uskutoční, ale nie ako jednoduchý rozhovor medzi mnou a niekoľkými osobami, ktorých vedie predovšetkým zvedavosť. Mojou smrťou, ktorá by sa dala prirovnať k pšeničnému zrnu, ktoré padne do zeme, príde hodina môjho oslávenia. Z mojej smrti na kríži vzíde veľká plodnosť: „odumreté pšeničné zrno“ – symbol môjho ukrižovania – sa vzkriesením stane chlebom života pre svet; bude svetlom pre národy a kultúry. Áno, stretnutie s gréckou dušou, so svetom Grékov sa uskutoční v takej hĺbke na akú naráža príhoda so pšeničným zrnom, ktoré priťahuje k sebe sily zeme a neba a stáva sa chlebom. Inými slovami, Ježiš prorokuje Cirkev pohanov ako ovocie jeho Veľkej noci.

Staroveké tradície vidia v Ondrejovi nie iba tlmočníka niekoľkých Grékov pri stretnutí s Ježišom, ktoré sme teraz spomenuli, ale považujú ho za apoštola Grékov v rokoch, ktoré nasledovali po Zoslaní Ducha Svätého. Okrem iného nám oznamujú, že po zvyšok svojho života bol Ježišovým ohlasovateľom v gréckom svete. Peter prišiel z Jeruzalema cez Antiochiu do Ríma, aby uskutočnil svoje univerzálne poslanie; Ondrej bol naopak apoštolom gréckeho sveta: preto sa obaja počas života a aj v smrti javia ako skutoční bratia – bratstvo, ktoré je symbolicky vyjadrené v osobitnom vzťahu Rímskeho a Konštantínopolského sídla, Cirkvi, ktoré sú skutočne sestrami.

Následná tradícia, ako sme už spomenuli, rozpráva o smrti Ondreja v meste Patraso, kde aj on podstúpil smrť ukrižovaním. V tejto najvyššej chvíli, podobným spôsobom ako jeho brat Peter, požiadal, aby bol pribitý na kríž, ktorý bude rozdielny od Ježišovho. V jeho prípade išlo o priečne skrížený kríž v tvare písmena „X“ a preto sa odvtedy volá „kríž svätého Ondreja“. Podľa antického rozprávania nazvaného Utrpenie Ondreja (začiatok VI. storočia) apoštol v tej chvíli povedal: „*Pozdravujem ťa, ó Kríž, ktorý Kristovo telo slávnostne odhalilo, aby si sa stal ozdobou jeho členov, akoby išlo o cenné perly. Predtým než Pán na teba vystúpil, vzbudzoval si pozemský strach. Teraz, zahrnutý nebeskou láskou, si prijímaný ako dar. Veriaci v súvislosti s tebou vedia, koľko máš v sebe radosti, koľko darov pripravuješ. S istotou a plný radosti prichádzam k tebe, aby si ma aj ty radostne prijal, ako učeníka toho, ktorý bol na teba zavesený... Ó pozhnaný kríž, ktorý si prijal majestát a krásu Pánových údov! ... Zober si ma a odnes ma preč od ľudí a vráť ma späť k môjmu Majstrovi, aby ma tvojim prostredníctvom prijal ten, ktorý ma vďaka tebe vykúpil. Pozdravujem ťa, ó Kríž, skutočne pozdravujem!*“ Ako si môžeme všimnúť v týchto slovách je hlboká kresťanská spiritualita, ktorá v kríži vidí nie nástroj mučenia, ale nenapodobiteľný prostriedok plného prispôbenia sa Vykupiteľovi. Z tohto sa musíme naučiť jednu veľmi dôležitú vec: naše kríže získavajú

hodnotu ak ich prijímame ako časť Kristovho kríža a zasahuje ich odlesk jeho svetla. Iba na tomto kríži sa naše utrpenia zušľachtujú a získavajú skutočný zmysel.

Nech nás teda apoštol Ondrej učí, aby sme nasledovali Ježiša pripravení (por. *Mt* 4,20; *Mk* 1,18) hovorili o ňom s nadšením všetkým, ktorých stretávame a predovšetkým, aby sme s ním budovali vzťah pravej dôvery s vedomím, že iba v ňom môžeme nájsť konečný zmysel nášho života a našej smrti.

3.

Vyhlasenie Roku svätého Ondreja v Košickej arcidiecéze

Na začiatku mojej služby nového diecézneho biskupa Košickej partikulárnej cirkvi po konzultácii s kňazmi zidenými na dekanskej porade a presbyterskej rade a tiež s vedomím apoštolského nuncia na Slovensku, Mons. Mária Giordanu, na slávu Trojjediného Boha, k úcte patróna arcidiecézy a pre spásu našich duší vyhlasujem Rok svätého Ondreja ktorý sa začína 27. novembra 2010 a bude trvať do 30. novembra 2011.

✠ Mons. Bernard Bober, arcibiskup-metropolita

Dejiny našej arcidiecézy dosvedčujú, že všetci jej pastieri spolu s kňazmi a veriacimi laikmi mali vo veľkej úcte sv. Ondreja a zvlášť z príležitosti jeho sviatku sa zjednocovali v košickej katedrále na spoločných rekolekciách. Na začiatku mojej služby nového diecézneho biskupa Košickej partikulárnej cirkvi po konzultácii s kňazmi zidenými na dekanskej porade a presbyterskej rade a tiež s vedomím apoštolského nuncia na Slovensku, Mons. Mária Giordanu, na slávu Trojjediného Boha, k úcte patróna arcidiecézy a pre spásu našich duší vyhlasujem Rok svätého Ondreja, ktorý sa začína 27. novembra 2010 a bude trvať do 30. novembra 2011. Rok sv. Ondreja pre celú arcidiecézu je príležitosťou podľa vzoru tohto apoštola ísť za Kristom a byť s ním, a potom nanovo a lepšie priblížiť evanjeliové poslanstvo dnešnému svetu. Je to výzva k duchovnej obnove zameranej na posilnenie viery, na povzbudenie k svätosti a opravdivému spoločenstvu všetkých členov diecéznej rodiny, ktorej nemôže chýbať misijné nadšenie privádzať druhých ku Kristovi vrátane tých, ktorí síce boli pokrstení, ale neboli zatiaľ dostatočne evanjelizovaní. Rok sv. Ondreja zameraný na naše prebývanie s Pánom v častom kontakte s Božím slovom a na pozývanie iných k nasledovaniu Krista, bude zároveň našou spoločnou prípravou na to, aby sme časť z posvätných relikvií nášho nebeského patróna mohli natrvalo uchovávať v Košickej katedrále, ktorá je nepretržite duchovným centrom našej partikulárnej cirkvi a poskytuje mnoho príležitostí vytvárania jednoty medzi sebou a s Ježišom Kristom. Pozývam všetky farnosti, diecézne inštitúcie, rehole a hnutia, aby sa vlastnými iniciatívami zapojili do aktívneho prežívania Roka sv. Ondreja a spoločnou modlitbou vyprosovali Božie požehnanie a pomoc Ducha Svätého.

V Košickej katedrále 27. novembra 2010, v deň konania celodiecéznych kňazských rekolekcií z príležitosti sviatku patróna arcidiecézy sv. Ondreja, apoštola.

4.

Homília Mons. Bernarda Bobera na sviatok svätého Ondreja (27.11.2010)

Rok sv. Ondreja, ktorý v našej arcidiecéze práve začíname, chce nájsť aktuálnu ozvenu týchto dvoch črt pre nás v konkrétnej podobe duchovnej obnovy a priblíženia Evanjelia človeku dnešnej doby.

Naša Košická diecéza v prvom roku svojho jestvovania bola na návrh kňazov v jednote s jej prvým biskupom Ondrejom Szabóm osobitne zverená ochrane sv. Ondreja, apoštola, ako jej nebeskému patrónovi. V dokumente z 19. marca 1805 potvrdzujúcom výber patróna diecézy sú zvlášť vyzdvihnuté dve skutočnosti: sv. Ondrej bol prvý medzi apoštolmi, ktorý prišiel ku Kristovi; a urobil všetko pre ohlasovanie Kristovho evanjelia. Rok sv. Ondreja, ktorý v našej arcidiecéze práve začíname, chce nájsť aktuálnu ozvenu týchto dvoch črt pre nás v konkrétnej podobe duchovnej obnovy a priblíženia Evanjelia človeku dnešnej doby. Pred pol rokom sme skončili Rok kňazov. V mojom srdci rezonujú slová prefekta Kongregácie pre klérus kardinála Claudia Hummesa: „Záver Roka kňazov nie je skutočným záverom, ale novým začiatkom a my máme ukázať, že sme pripravení a nestratili sme odvalu slúžiť ľudstvu, ktoré nám zveril Ježiš Kristus“ (porov. *List kňazom*, 12.4.2010). Uvedomujeme si, že náš život nie je ešte dokončený, naše poslanie nie je úplne realizované. Sú to otvorené otázky o tom, ako byť pripravení a čo robiť, aby sme nestratili odvalu, ako sa naučiť umeniu života, ako byť dobrým človekom, kresťanom a kňazom. Právom sme znepokojení, keď vidíme, že sa strácajú podstatné ľudské hodnoty, vytráca sa zmysel pre posvätno, že dochádza k odklonu od viery a že je niekedy ťažké nájsť evanjelium medzi kresťanmi (porov. Benedikt XVI., *Ubicumque et semper*). Na jednej strane mnohí naši veriaci vo farnostiach, školách a rôznych spoločenstvách sú pripútani k hodnotám evanjelia, na druhej strane sa zdá, akoby „*tento kult hodnôt bol oddelený od kultu živej Kristovej osoby – od modlitby, adorácie a využívania sviatostí*“ (kard. G. Daneels). Vo svojej meditácii na Veľký piatok v Rímskom Koloseu kardinál Ratzinger, súčasný Svätý Otec, sa vyjadril ešte odvážnejšie. Povedal: „*Môžeme myslieť aj na to, ako kresťanstvo, unavené vo viere, zanechalo Pána. Dnes nie je ťažké stretnúť človeka, „ktorý už v nič neverí a necháva sa jednoducho niesť prúdom života“. A na adresu nás kňazov si povzdychol: „Kolkokrát slúžime omšu len my sami, bez toho, žeby sme si čo i len uvedomili, že je tu aj on! Kolkokrát zneužívame a odvraciam sa od jeho slova!*“ (Zastavenie VII. a IX.). Tieto a ďalšie bolestné znepokojenia, straty a prehry spolu s otázkou „*Ako žiť?*“ sa stávajú výzvou pre duchovnú obnovu nás všetkých a pre novú evanjelizáciu, ktoré nie sú možné bez osoby Ježiša Krista. To je zároveň dôvod, pre ktorý akoby novým impulzom staviam do popredia spoločného patróna našej arcidiecézy. Sv. Ondrej – bol človekom viery, ktorý hľadal, poznal a prežíval nádej Izraela. Patril k tým, ktorí očakávali Mesiáša. Bol jedným z učeníkov Jána Krstiteľa, takže dôverne poznal jeho výzvu: „*Priblížilo sa Božie kráľovstvo. Kajte sa a verte evanjeliu*“ (Mk 1,15). Môžeme predpokladať, že tento jánovský podnet zoberal vážne a uvažoval nad tým, ako žiť a umožniť Bohu ešte viac vstúpiť do kritérií vlastného života (porov. J. Ratzinger, *Nová evanjelizácia*, 23.6.2001). Takto vnútorne pripravený bol pri

tom, keď jedného dňa Ján Krstiteľ označil Ježiša za Božieho Baránka. V Ondrejovi sa okamžite prebudila túžba po osobnom stretnutí s Ježišom vyslovená otázkou: „Učiteľ, kde bývaš?“ Od Ježiša dostal odpoveď a pozvanie pre seba a pre svojho kamaráta: „*Podte a uvidíte*“ (porov. *Jn* 1,36-38). Vtedy sa začalo Ondrejovo dobrodružstvo, priame spoznávanie Majstra. Evanjelista Ján píše: „*Videli, kde býva, a v ten deň zostali u neho*“ (*Jn* 1,39). Nemáme zaznamenaný rozhovor ani obsah stretnutia Ježiša s Ondrejom a ďalším učeníkom, iba jednoduché konštatovanie evanjelistu: „*Zostali u neho*.“ Sú pri ňom a sú s ním. Vidia, kde Ježiš býva, začínajú ho spoznávať a vytvárajú si k nemu osobný vzťah. Nemajú byť ohlasovateľmi nejakej myšlienky, ale svedkami osoby. Skôr ako budú poslaní evanjelizovať, musia „byť“ s Ježišom, byť „znalcom“ Ježiša a to ešte prv než budú jeho vyslancami (porov. Benedikt XVI., *Apoštoli*, 14). V tejto línii by sa mala uberať duchovná obnova, pre ktorú Rok sv. Ondreja vytvára priestor: Byť znalcami Ježiša, zostať u neho, byť s ním. Mnohokrát sme v tej našej pastorácii uponáhľaní – treba byť s ním. Inokedy sme unavení, smutní, nepochopení – treba byť s ním. V dňoch radosti a úsmevu, vo všedných i slávnostných – byť s ním. Vo chvíľach kríz, pokušení, keď sa dostaví neúspech – byť s ním. Keď reflektory v kostole zhasnú a nastúpi pocit samoty – byť s ním. Kňaz nemôže jestvovať a pôsobiť bez neho, bez Ježiša Krista. A podobne to platí o každom kresťanovi. Popri sviatostnom živote a súkromnej i spoločnej modlitbe nás do vzťahu a rozhovoru s Bohom uvádza Božie slovo, ktoré „je základom každej autentickej kresťanskej spirituality“ (*Verbum Domini*, 86). V súlade s najnovšou apoštolskou exhortáciou Svätého Otca Benedikta XVI. *Verbum Domini (Slovo Pánovo)* by som chcel, aby sme počas Roka sv. Ondreja sa pokúsili osvojiť si modlitbové čítanie Svätého Písma, nazývané lectio divina (Božie čítanie). Lectio divina „otvára veriacemu poklad Božieho Slova, ale tiež vytvára stretnutie s Kristom,“ čím umožňuje uskutočňovať to ondrejovské „*Zostali u neho*.“ Svätý Augustín tvrdí: „*Keď čítaš Písmo, hovorí k tebe Boh. Keď sa modlíš, hovoríš k Bohu ty*“ (*Verbum Domini*, 86). Sv. Ondrej potom, čo zotrval s Ježišom, vyhľadal svojho brata Šimona, oznámil mu, že našiel Mesiáša a priviedol Šimona k Ježišovi (*Jn* 1,41-42). O tri roky neskôr v sile Ducha Svätého až do svojej smrti neúnavne ohlasuje Kristovo evanjelium v gréckom svete. Táto črta osobného svedectva o Kristovi pred vlastným bratom a privádzania ku Kristovi aj druhých upriamuje našu pozornosť nielen na stálu misijnú činnosť (*missio ad gentes*) ale tiež na potrebnosť novej evanjelizácie tých, ktorí sa vzdialili Kristovi alebo zabudli na neho; ktorí síce boli pokrstení, ale neboli zatiaľ dostatočne evanjelizovaní. Upútala ma krátka spomienka Benedikta XVI. na veľmi dobrého kňaza minulého storočia, Don Didima Mantieru (1912 – 1991), farára v Bassano del Grappa. V osobných poznámkach tohto kňaza je možné nájsť ovocie života jeho modlitby a rozjímania. Don Didimo hovorí: „*Ježiš kázal vo dne – a v noci sa modlil*.“ Týmto slovami Don Didimo chcel povedať, že Ježiš musel svojich učeníkov získať od Boha. A to platí vždy aj pre novú evanjelizáciu aj pre našu každodennú pastoráciu. Sami nič nedokážeme. Naše slovo zvestovania a snahy o novú evanjelizáciu majú byť presiaknuté intenzívnou dôvernosťou s Ježišom Kristom, prvým a najväčším evanjelizátorom. Len tak budeme schopní zaručiť prehĺbenie kresťanskej viery, obnoviť podstatu našich farností a znova začať hovoriť o viere v Ježiša Krista. Podľa Jána Pavla

II. dnešnému človeku „*dľhujeme povedať jednoduché a vzrušujúce posolstvo: Boh ťa miluje, Kristus prišiel pre teba, Kristus je pre teba „cesta, pravda a život“ (Jn 14,6; porov. Christifideles laici, 34). Kristus má odpoveď na základné otázky života pre každého človeka, a preto sa pokúsme hľadať nové cesty ako priniesť evanjelium všetkým. Pritom majme na mysli, že nejde o ľudskú stratégiu, ale o Božie dielo. Nečakajme hneď zajtra veľký úspech, lebo pre Božie kráľovstvo je vždy platné podobenstvo o horčičnom semienku (Mk 4,31-32; J. Ratzinger, *Nová evanjelizácia*, 27.6.2001). Veľké veci začínajú z malého zrnka, sú ochutené štipkou soli a premenené malým množstvom kvasu. Niečím takým chce byť Rok sv. Ondreja, ktorého náplň spájam s posynodálnou exhortáciou Benedikta XVI. *Verbum Domini* a s motu proprio *Ubicumque et semper* ohľadom novej evanjelizácie. Tak bude znieť aj téma Roku sv. Ondreja: *Slovo Pánovo – vždy a všade*. K Roku Sv. Ondreja predkladám pred vás moju pastorálnu exhortáciu S láskou, poslušnosťou a milosrdenstvom, ktorá chce byť povzbudením pre všetkých vás bratia kňazi a pre našich veriacich. „*Nech nás apoštol Ondrej učí nasledovať Ježiša pohoťovo, s nadšením hovoriť o ňom tým, s ktorými sa stretne, a predovšetkým pestovať skutočne dôverný vzťah k nemu, s prenikavým vedomím, že len v ňom môžeme nájsť konečný zmysel svojho života a svojej smrti*“ (Benedikt XVI., *Apoštol*, 62).*

5.

Pastiersky list k Roku svätého Ondreja na Nedelu Svätej rodiny (16.12. 2011)

Drahí bratia a sestry, oslavujeme narodenie nášho Spasiteľa Ježiša Krista, ktorý nás po tieto dni ešte viac stmeluje v našich rodinách a tiež ako členov farskej rodiny. V tomto posvätnom čase Vianoc prichádzam medzi vás mojim prvým pastierskym listom. Srdečne vás pozdravujem a želim, aby šťastie a radosť sv. Jozefa a Panny Márie z narodenia Ježiša mali trvalé miesto vo vašom srdci a istota, že Boh je s vami bola duchovnou silou do ďalších dní života.

Počas predchádzajúcich rokov v službe pomocného biskupa a generálneho vikára som mal možnosť navštíviť takmer všetky farnosti. Osobne poznám mnohých z vás a ešte viac vy poznáte mňa. Nie sme si cudzí. Navyše, od chvíle kedy ma Svätý Otec Benedikt XVI. menoval košickým arcibiskupom, vznikol medzi nami podstatne hlbší vzťah, ktorého jedným z každodenných prejavov je moja modlitba za vás a vaša za mňa. Službu otca diecéznej rodiny chcem vykonávať v duchu môjho biskupského hesla: S láskou, poslušnosťou a milosrdenstvom.

V uplynulom období mi boli položené otázky ohľadom mojich predstáv a plánov. Môj pohľad na budúcnosť arcidiecézy spájam s víziou pre každú jednotlivú farnosť: aby „*sa medzi vami upevnilo svedectvo o Kristovi*“ (1Kor 1,6). Chcel by som, aby spoločenstvá veriacich – vo farskom kostole, na filiálke, na cirkevnej škole a inde, boli zamerané na Ježiša Krista, aby si boli vedomé, že on je uprostred nich, aby sme ho uctievali a vzdávali mu „*dobrorečenie a česť, slávu a moc*“ (Zjv 5,13). Tým zároveň v dnešnej dobe – a nielen počas Vianoc – sme urobili početným betlehenským hymnus:

„Sláva Bohu na výsostiach a na zemi pokoj ľuďom dobrej vôle“ (Lk 2,14). Preto vás chceme všetkých a každého osobitne povzbudiť k novému nadšeniu pre Krista, ktoré pramení zo stretnutia s ním, ako to dosvedčujú evanjeliové svedectvá.

„Nadšení boli pastieri, ktorí „našli Máriu a Jozefa i dieťa uložené v jasliah,“ takže „oslavovali a chválili Boha za všetko, čo počuli a videli“ (Lk 2,16.20). Nadšení boli mudrci od východu, ktorí sa Ježišovi nesmierne zaradovali, otvorili mu svoje pokladnice a srdcia (Mt 2,1-11). Nadšení boli všetci, ktorí ako ľudia dobrej vôle prišli za Ježišom. V jeho osobe, slove a čine stretli Božiu dobrotu a lásku k ľuďom (Tit 3, 4). Nadšený Ježišom od prvého stretnutia bol Ondrej, jeden z učeníkov Jána Krstiteľa a brat Šimona Petra. Ako prvý medzi apoštolmi prišiel ku Kristovi a neskôr po trojročnej formácii u Ježiša obdarený silou Ducha Svätého urobil všetko pre ohlasovanie evanjelia. Práve tohto svätca, apoštola Ondreja, si v roku 1805 zvolili košickí kňazi spolu so svojim prvým biskupom Ondrejom Szabóm za nebeského patróna diecézy.

Pred mesiacom som pre našu arcidiecézu vyhlásil Rok sv. Ondreja, ktorý potrvá do 30. novembra 2011 a jeho zámerom je duchovná obnova celej arcidiecézy ako príprava k tomu, aby sme mohli časť z posvätných relikvií sv. Ondreja priniesť a natrvalo uchovávať v Košickej katedrále. Predovšetkým však chceme sa inšpirovať jeho príkladom, ísť za Kristom, byť s ním, hlbšie pochopiť Ježišovu osobu a potom nanovo a lepšie priblížiť evanjeliové poslanstvo dnešnému človeku, aby mal znovu otvorený prístup k Bohu (*Verbum Domini*, 2).

Jedným zo spôsobov ako sa stretnúť s Kristom, počúvať ho a prehĺbiť vzťah s ním je čítanie Svätého Písma. Bez hlbšieho poznania Božieho slova nemôžeme pokročiť v duchovnom živote a náš život sa nemôže stať darom lásky pre iných (*Verbum Domini*, 86-87). Veľký svätec kresťanského staroveku sv. Augustín spomína, že v nejasných okamihoch svojho života a uprostred vnútorných zneistení a zápasov, keď hľadal pravdu a odpovede na mnohé otázky, zrazu počul detský hlas, ktorý mu vravel: „Tolle, lege“ – „Vezmi a čítaj.“ Tento hlas pochopil ako Božiu výzvu k čítaniu Svätého Písma, ktoré mu deň za dňom dodávalo radosť, pokoj a vnútornú silu. Rok sv. Ondreja chce byť impulzom nabráť odvalu a otvoriť túto Knihu kníh a začať čítať Božie slovo, ktoré „je živé a účinné“ (*Hebr 4,12*), má moc pozitívne meniť ľudský život a našu súčasnosť, je svedectvom o Božej láske k nám. Poznávaním Písma spoznávať bližšie Ježiša Krista.

Osobitne povzbudzujem vás, drahí rodičia, otcovia a matky, aby ste si dokázali nájsť čas a so svojimi deťmi si sadli k Svätému Písmu, otvorili jeho stránky, prečítali posvätný text a uvažovali nad ním. To je spôsob ako sa s deťmi učiť princípom evanjelia a evanjelium aj žiť. Takto nepochybne budete prvými ohlasovateľmi Božieho slova svojim vlastným deťom. Vaša rodina je nenahraditeľným miestom výchovy a rozvoja ľudskej osoby a tiež základnou bunkou, z ktorej vychádza duchovná a mravná obnova spoločnosti.

Okrem samostatného čítania Svätého Písma jestvuje aj veľmi zaujímavá forma – spoločné modlitbové čítanie nazývané lectio divina (Božie čítanie). Tento spôsob sa pokúsime ponúknuť vo farnostiach prostredníctvom našich kňazov. Pozostáva z jednoduchých štyroch krokov: čítanie, rozjímanie, modlitba a kontemplácia. Lectio

divina je osvedčeným spôsobom ako umožniť Duchu Svätému, ktorý inšpiroval Sväté Písmo, aby znova hovoril k všedným i sviatočným dňom nášho života a pomohol nám formovať vlastnú odpoveď na Ježišovu výzvu k dokonalosti života (Mt 5,48).

V tomto duchu som zvolil hlavnú myšlienku pre Rok sv. Ondreja, ktorá znie: Slovo Pánovo – vždy a všade. Bude nám pripomínať naše odhodlanie stretávať sa s Kristom za pomoci Božieho slova a tiež nám bude pripomínať druhú andrejovskú črtu, ktorú by sme si mali osvojiť. Je ňou osobné svedectvo o Kristovi, ktoré vydal sv. Ondrej pred svojim bratom a po Turícach ohlasovaním evanjelia v gréckom svete.

V dnešnej dobe nie je ťažké stretnúť človeka – niekedy je to člen vlastnej rodiny - ktorý sa vzdialil Kristovi alebo zabudol na neho; ktorý sice bol pokrstený, ale nebol zatiaľ dostatočne evanjelizovaný; alebo ktorý jednoducho zlahostajnel vo viere. Majme odvahu hľadať spôsob ako sa priblížiť k druhému, ako mu predstaviť cestu k pravému šťastiu, učiť umeniu žiť a odovzdať mu vlastnú skúsenosť s Ježišom Kristom. Pokúsiť sa o to znova a nanovo, s novou silou a zápalom je súčasťou programu novej evanjelizácie.

Možno otázok bude viac, než sme schopní dať odpovedí. Ale evanjelizácia, ku ktorej sme ako kresťania vyzvaní, znamená vytvárať spoločenstvo s Ježišom Kristom a posilňovať vzájomné vzťahy, ako to čítame o prvých kresťanoch, ktorí mali jedno srdce a jednu dušu (Sk 4,32).

Drahí bratia a sestry, vám, vašim rodinám a celému farskému spoločenstvu vyprosujem požehnaním a Božou milosťou sprevádzaný celý Nový rok. Nech nám nechýba nadšenie za Ježiša Krista a odvaha k svedectvu o našom vzťahu s ním. Slovo Pánovo nech vždy a všade pretvára náš vzťah k Bohu a naše vzťahy navzájom. Nech nám v tom pomáha svojim materským príhovorom preblahoslavená Panna Mária, ktorá bola s apoštolmi vo chvíli, keď zotrvali na modlitbách pri Božom slove a boli obdarení silou Ducha Svätého k ohlasovaniu evanjelia.

Žehnám vás v mene Otca, i Syna i Ducha Svätého.

✠ Mons. Bernard Bober, arcibiskup-metropolita

6.

Homília Mons. Bernarda Bobera na kňazských rekolekciách (január 2011)

Drahí spolubratia, ako je nám všetkým známe, vyhlásenie roka sv. Ondreja, ktorý sme pred časom začali, nemá iný význam ako ten, ktorý v sebe ukrýva jeho podnadpis: *duchovná obnova našej arcidiecézy*. Motívom tejto duchovnej obnovy je situácia života viery na území našej arcidiecézy, ktorá popri všetkých charakteristikách, ktoré tu nechceme bližšie rozvíjať, má jednu, ktorá sa nám môže javiť ako obrovská príležitosť, či znamenanie našich čias, na ktoré je potrebné adekvátne odpovedať. Tým dôležitým faktorom súčasnosti je pomerne veľký počet veriacich, ktorých máme na dosah; ktorí sú ešte otvorení komunikácii s Cirkvou; ktorí sú účastní na liturgii a pod. Zrejme budete súhlasiť s tým, že tento stav má však stále zostupnú tendenciu.

Preto táto duchovná obnova našej arcidiecézy si kladie za úlohu zastaviť tento trend prostredníctvom toho, že sa budeme spolu pýtať Pána, čo robíť v tejto dobe a hľadať na to odpovede v *Pánovom slove – vždy a všade*.

Presbyteri – kňazi sú v Božom ľude tí, ktorí predsedajú jej činnosti. Hovoriť vážne a poctivo o duchovnej obnove Božieho ľudu našej arcidiecézy je teda nemožné bez obnovy tých, ktorí majú byť aj v tomto ohľade prví. Bez obnovy nás kňazov nikdy nemôže dôjsť k obnove našej arcidiecézy.

Táto obnova je vždy skutočnosťou, ktorá sa týka nášho najhlbšieho vnútra, ktorého sa v každom prípade osobitne dotýka živý Pán. Je nám všetkým zrejmé, že táto obnova nespočíva v dokonalejšom alebo menej dokonalom formálnom splnení nejakých aktivít a iniciatív. Na druhej strane je nespochybniteľná aj potreba našej ochoty a snahy ako konkrétny prejav nášho vykročenia smerom k Pánovi, ktorý k nám prichádza. V tomto duchu je potrebné prijímať ponúkané aktivity a snahy.

V tomto našom snažení voláme na pomoc **prvého** apoštola a nášho patróna – sv. Ondreja. V našom živote je neraz potrebné začínať akoby odznova, znova a znova sa vracat k najhlbším prameňom. A preto aj tento rok sv. Ondreja má tento význam: nanovo sa stretnúť a prebývať so živým Kristom, predovšetkým prostredníctvom jeho slova. V tomto duchu sme vypracovali plán, podľa ktorého vám bude ponúkané *Lectio divina* ako aj *farská katechéza pre deti a dospelých*. V tomto duchu zjednocujúcou témou tohto roka je EVANJELIZÁCIA v nasledovnom rozvinutí, ktoré sa vám bude núkať každý mesiac tohto roka sv. Ondreja (okrem júla, august):

1. **Povolanie k evanjelizácii** – Moja túžba byť s Ježišom – *Učiteľ, kde bývaš?* (Jn 1,35-39)
2. **Rozhodnúť sa pre evanjelizáciu** – Moja odpoveď na Božie volanie – *Hneď zanechali siete* (Mk 1,16-20)
3. **Evanjelizácia cez osobný vzťah** – Ondrej Petrovi – Našli sme Mesiáša (Jn 1,40-42)
4. **Evanjelizácia nás robí rovnými** – postavenie v Cirkvi zodpovedá veľkosti služby – *A toto sú mená dvanástich apoštolov: prvý Šimon, zvaný Peter, a jeho brat Ondrej* (Mt 10,2)
5. **Evanjelizácia prostredníctvom služby v komunite** – chlapec s dvoma rybami a piatimi chlebami (Jn 6,1-9)
6. **Eucharistia – prameň evanjelizácie** – veľký predobraz Eucharistie – *zázračné rozmnoženie chleba* (Jn 6,1-13)
7. **Evanjelizácia prostredníctvom jednoty** – Ondrej spolu s Filipom za Ježišom – *privádzajú k Ježišovi Grékov, keď ho chcú vidieť* (Jn 12,20-22)
8. **Evanjelizácia prostredníctvom čítania znamenia čias** – spolu s Ondrejom a ostatnými apoštolmi sa pýtať Pána (Mk 13,1-4)
9. **Evanjelizácia prostredníctvom ochoty zomrieť za Krista.**

Je na každom z vás, na vašej zodpovednosti a ochote ako, čo a v akej miere využijete to všetko na vykročenie v ústrety Pánovi, ktorý prichádza. Ponúknuť a rozvíjať tieto témy či už v rámci sv. omší alebo mimo nich, v rámci spoločensťiev, ktoré sa budú zakladať na počúvaní Božieho slova alebo aj ako ponuku *za zatvorené*

*dvere svojej izby, kde sa človek modlí, tie možnosti a príležitosti v tej vašej farnosti viete vy samy najlepšie posúdiť. Nech je to už akokoľvek, je veľmi dôležité, aby sme sa všetci spojili v tom, čo zaznieva v modlitbe k sv. Ondrejovi: *prosiť o milosť milovať námahu; nadchnúť sa a vytrvať v apoštolskom nadšení, ba až pre mučeníctvo; túžiť po svätosti a dosvedčovať to každodenným úsilím a odvahou vo vinici Pánovej.* Aby sme sa vedeli poučiť z tohto roka a na základe aj skúsenosti z tohto roka hľadať potom cestu ďalej, bude zrejme správne, aby sme na jeho konci vydali počet zo šafárenia z jeho milosti a darov. Všetky materiály ohľadom roku sv. Ondreja a s tým súvisiacich skutočností (ako napr. prednáška o Lectio divina a pod.) budú na mailovej stránke našej arcidiecézy www.rimkat.sk v okne Rok sv. Ondreja.*

Aby sme sa mohli čím viacerí a tak tým jednotnejšie modliť túto modlitbu k nášmu patrónovi sv. Ondrejovi, ponúkame vám malé obrázky, na ktorých na zadnej strane je modlitba k sv. Ondrejovi, ktorú by bolo vhodné, aby sme sa modlili aj v našich chrámoch – pred alebo po sv. omši. Veľký obraz (plagát) sv. Ondreja by nám mal aj vizuálne pripomínať význam a výzvu tohto roka. Cena malého obrázka s modlitbou je 0,02€ a cena plagátu je 1€.

Okrem toho sa chystá aj diecézna púť, ktorá bude spojená s prebratím relikvií sv. Ondreja, apoštola a ich prenesenie do našej katedrály. Táto púť sa plánuje na koniec septembra v širokej finančnej a ponukovej variabilite (3 možnosti autobusom a 3 letecky). Všetci účastníci tejto diecéznej púte sa stretnú v Amalfi 25. septembra spolu s arcibiskupom na duchovnom celodennom programe, ktorý bude spojený s prebratím relikvií sv. Ondreja. Bližšie informácie, ktoré treba čo najskôr ponúknuť veriacim, aby sa mohli prihlasovať, sú k dispozícii na plagátoch. Systém prihlasovania bude priamo na cestovnú kanceláriu. Počet účastníkov, zvlášť letecky, je obmedzený, preto je potrebné povzbudiť veriacich, aby to urobili v čo najbližšom termíne.

Veľmi odporúčam v tomto roku, aby ste absolvovali aj duchovné cvičenia, jednak v rámci daných termínov, ako aj sa pokúsime o duchovné cvičenia v mimoriadnom termíne. V októbri sa chystá aj konferencia na aktuálnu tému v súvislosti s pastoráciou. Témou februárových rekolekcií bude katechéza. Samozrejme, že to všetko môže byť najviac inšpirované a živé vašim osobným prístupom a aktivitou, o ktorú sa podelíme navzájom, aby takto rástla Božia stavba našej partikulárnej cirkvi.

✠ Mons. Bernard Bober, arcibiskup-metropolita

BIBLIOGRAFIA

A. Pramene

Arcibiskupský archív v Košiciach (AACass), Episcopalia, Kánonické vizitácie.
Magyar Országos Levéltár (MOL), Dl 40202.

BUDINSKÝ-KRIČKA, V.: *Nález románskej stavby vo Vinnom*. In: *Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 1974*. Nitra 1975, s. 35.

EUSEBIUS PAMPHILI: *Cirkevní dějiny (Ecclesiastica historia)*. Praha : ČKCH 1988.

FEJÉR, G.: *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus et civilis VIII/2*. Budae 1829 – 1844.

Monumenta Vaticana Hungariae I – 1. Rationes collectorum pontificiorum in Hungaria, 1281 – 1375. FEJÉRPATAKY, L. (ed.). Budapest 1887.

Monumenta Vaticana Slovaciae. Tomus I. Rationes collectorum pontificiorum in annis 1332 – 1337. SEDLÁK, P. (ed.). Trnavae – Romae : Institutum historicum in Roma apud Universitatem Tyrnaviensem, 2008.

Na prahu modernej doby. Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov IX. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2008.

NAGY, Gy: *A nagymihályi és sztárai gróf Sztáray család oklevéltára I – II*. Budapest 1887 – 1889.

POLLA, B.: *Záchranný archeologicko-historický výskum vo Vinnom*. In: *Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 1974*. Nitra 1975, s. 86-87.

Schematismus dioecesis Cassoviensis. Cassoviae 1925.

Schematismus venerabilis cleri administrationum apostolicarum Cassoviensis, Rosnaviensis et Satmariensis in Slovachia 1943. Prešov 1943.

Schematismus venerabilis cleri Dioeceseos Cassoviensis anno reparate salutis 1938 erectae sedis episcopalis 134. Cassoviae 1938.

Schematismus venerabilis cleri Dioecesis Cassoviensis ad annum Jesu Christi MDCCCXL. erectae sedis episcopalis XXXVI. Cassoviae : Typis Caroli Werfer, 1840.

Schematismus Košickej arcidiecézy 2009. Košice : Rímskokatolícky arcibiskupský úrad, 2009.

SVATÝ ŘEHOŘ VELIKÝ: *Čtyřicet homilií na evangelia*. Edice KRYSTAL. Olomouc 1946.

ZUBKO, P.: *Dejiny Košickej cirkvi v prameňoch (1803 – 2006)*. Prešov : VMV, 2006.

B. Literatúra

- A kassai százéves egyházmegye... I.* Kassa 1904.
- ARRIGHINI, A.: *Dvanásti*. Trnava : SSV, 1950.
- BEŇKO, J.: *Osídlenie severného Slovenska*. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1985.
- BIANCHI, L.: *Le tombe degli apostoli. San Andreas il primo degli Apostolovi ad essere chiamato*. In: <http://www.30giorni.it/sp/articolo.asp%3Fid%3D20119>.
- BOROVSKÝ, S.: *Magyarország vármegyei és városai. Zemplén vármegye*. Budapest 1907.
- CARVAJAL, F. F.: *Hovoríť s Bohom 7*. Bratislava : KONTAKT-PLUS, 2004.
- CINEK, F.: *Mše svatá... Proprium sanctorum III/I*. Olomouc 1934.
- ČIŽMÁR, M.: *Pásli zverené im stádo. Košickí biskupi v rokoch 1804-2004*. Levoča : Polypress, 2006.
- ČIŽMÁR, M.: *Rehoľný život na území Košického arcibiskupstva*. Prešov : VMV, 2004.
- DVORNÍK, F.: *Byzantské misie u Slovanů*. Praha 1970.
- Encyklopédia miest a obcí Slovenska*. Banská Bystrica : PS-LINE, 2005.
- ERBETTA, M.: *Gli atti apocrifi del Nuovo Testamento II*. In: *Atti e legende*. Torino 1996.
- HERIBAN, J.: *Príručný lexikón biblických vied*. Rím : SÚSCM 1992.
- HUDÁK, J.: *Patrocíniá na Slovensku*. Bratislava : Umenovedný ústav SAV, 1984.
- CHROPOVSKÝ, B.: *Významné slovanské náleziská na Slovensku*. Bratislava 1978.
- JUDÁK, V. – POLÁČIK, Š.: *Katalóg patrocínií na Slovensku*. Bratislava : Rímskokatolícka bohoslovecká fakulta UK, 2009.
- KMEŤKO, Karol: *Svetové misie I*. Nitra 1941.
- KÓNYA, P. a kol.: *Dejiny Hrane*. Hraň : Obec Hraň, 2006.
- KÚTNIK-ŠMÁLOV, J.: *Kresťanský stredovek Slovenska*. Bratislava : Lúč, 2005.
- Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska*. Bratislava : Lúč, 2000.
- NIEWEGLOWSKI, W. A.: *Święty Andrzej Apostol na drogach świata*. Ząbki : APOSTOLICUM – Wydawnictwo Pallotynów, 2008.
- ONDRUŠ, R.: *Blízki Bohu i ľuďom 3*. Cambridge : Priatelia Dobrej knihy, 1984.
- PIFFL, A.: *Objav dvoch kostolov v Merníku*. In: *Nové obzory 14*. Košice – Prešov : Východoslovenské vydavateľstvo pre Múzeum Slovenskej republiky rád, 1972, s. 81-106.
- PONESSA, J. – MANHARDT WATSON, L.: „*Podľa a uvidíte*“. *Katolícke štúdium Biblie. Jánovo evanjelium*. Košice : VIENALA, 2009.
- POTEMRA, M.: *Kapitoly k dejinám Barce*. Košice 1999.

- ROPS, D.: *Ježiš vo svojej dobe*. Dobrá kniha, Trnava 1991.
- RUTTKAY, A.: *Archeologický výskum cirkevných architektúr a christianizácia*. In: *Slovensko vo včasnom Stredoveku*. RUTTKAY, A. – RUTTKAY, M. – ŠALKOVSKÝ, P. (eds.). Nitra : Archeologický ústav SAV, 2002, s. 157-178.
- SEDLÁK, P.: *Kresťanstvo na území Košického arcibiskupstva (od počiatkov do roku 1804)*. Prešov : VMV, 2004.
- Slovenský biografický slovník V*. Martin : Matica slovenská, 1992.
- STANISLAV, J.: *Slovenský juh v stredoveku I – II*. Martin 1948.
- Súpis pamiatok na Slovensku 1 – 3*. Bratislava : Obzor, 1967 – 1969.
- SZOKOLSZKY, B.: *A százéves Kassai püspökség. 1804–1904*. Kassa 1904.
- ŠIROCKÝ, V.: *Naša farnosť*. Košice : Multiprint, 2010.
- TROCHTA, J.: *Zoznam stredovekých fár na Slovensku. XV. Abovská stolica*. Rkp. 1967.
- TROCHTA, J.: *Zoznam stredovekých fár na Slovensku. XVI. Šarišská stolica*. Rkp. 1967.
- TROCHTA, J.: *Zoznam stredovekých fár na Slovensku. XVII. Zemplínska stolica*. Rkp. 1968.
- TRUCH, A. J. G. – ČARNÝ, M.: *Život svätých*. Prešov : VMV, 2003.
- ULIČNÝ, F.: *Dejiny osídlenia Šariša*. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1990.
- ULIČNÝ, F.: *Dejiny osídlenia Užskej župy*. Prešov : Filozofická fakulta UPJŠ, 1995.
- ULIČNÝ, F.: *Dejiny osídlenia Zemplínskej župy*. Michalovce : Zemplínska spoločnosť, 2001.
- ULIČNÝ, F.: *Začiatky a vývoj kresťanstva na východnom Slovensku v stredoveku*. In: *Kresťanstvo v dejinách Slovenska*. KOHÚTOVÁ, M. (ed.). Bratislava : Universum, 2003, s. 35-43.
- VARSIK, B.: *Osídlenie Košickej kotliny III*. Bratislava : Veda, 1977.
- Vlastivedný slovník obcí na Slovensku I – II*. Bratislava : Veda, 1977.
- ZUBKO, P. – HROMJÁK, E.: *Košickí biskupi*. Vranov nad Topľou 1998.
- ZUBKO, P. – MARČIN, J.: *Bol u nás Ján Pavol II*. Košice : KARNAT, 2005.
- ZUBKO, P.: *Dejiny Košickej kapituly (1804-2001)*. Prešov : VMV, 2003.

Oltár sv. Ondreja, Bazilika menšia v Bardejove

Socha sv. Ondreja, Kostol mučeníckej smrti sv. Jána Krstiteľa v Sabinove

Socha sv. Ondreja, Kostol sv. Antona Paduánskeho v Košičiach

Socha sv. Ondreja zo železného oltára v Katedrále sv. Alžbety v Košičiach

Socha sv. Ondreja pri Kostole Ducha Svätého v Moldave nad Bodvou

*Pôvodný odznak kanonikov
Košickej katedrálnej kapituly (1869)*

Malba pečate Košickej katedrálnej kapituly

*Erb košického biskupa
Žigmunda Bubiča (1887 – 1907)*

*Nový odznak kanonikov
Košickej metropolitnej kapituly (1995)*

Kostol sv. Ondreja v Bzenove (starý)

Kostol sv. Ondreja v Bzenove (nový)

Kostol sv. Ondreja v Kojaticiach

Kostol sv. Ondreja v Koprivnici (www.saris.eu.sk)

Kostol sv. Ondreja v Košiciach-Podhradovej

Kostol sv. Ondreja v Pečovskej Novej Vsi

Kaplnka sv. Ondreja v Prešove-Vydumanci

Kaplnka sv. Ondreja v Rožkovanoch

Kostol sv. Ondreja v Šemši

Kostol sv. Ondreja vo Vítazi

*Obrázok so sochou sv. Ondreja
z Arcibiskupskej kaplnky v Košiciach*

*Obrázok so sochou sv. Ondreja
z Kostola sv. Ondreja v Pečovskej Novej Vsi*

Iniciála „O“ s vyobrazením sv. Ondreja, misál (1516), Arcibiskupský archív v Košiciach

Svätý Ondrej Apoštol – patrón Košickej arcidiecézy

Autori textov

Mons. Bernard Bober

Mons. Marián Čižmár

Peter Zubko

† Juraj Macák

Edične pripravil

Peter Zubko

Autorský podiel textov

Marián Čižmár 37% (1,47 AH), Peter Zubko 31% (1,20 AH),

Juraj Macák 3,65% (0,15 AH).

Fotografie a fotoreprodukcie

Peter Zubko

Na 1. strane obálky vitráž z Katedrály sv. Alžebety v Košiciach,
na 4. strane obálky detail z Oltára sv. Ondreja v Bazilike menšej v Bardejove

Prvé vydanie

Vydala: Popradská tlačiareň, vydavateľstvo s.r.o. v Poprade
pre Arcibiskupský úrad v Košiciach

Poprad 2011

ISBN 978-80-970358-6-0

ISBN 978-80-970358-6-0

